

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİN DIŞ TİCARET
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE TEKSTİL
SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayberk ŞEKER

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ

MAYIS – 2015

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİN DIŞ TİCARET
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE TEKSTİL
SEKTÖRÜ ÜZERİNE BİR UYGULAMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayberk ŞEKER (137221001)

**Enstitü Anabilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman
Enstitü Bilim Dalı: Uluslararası Ticaret ve Finansman**

Bu tez 28/05/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı

☐ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

☐ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltme

Jüri Üyesi

☐ Kabul

☐ Red

☐ Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ayberk ŞEKER

28.05.2015

ÖNSÖZ

Uluslararası Ticaret ve Finansman alanında yüksek lisans eğitimimin sonuna gelmiş bulunmaktayım. Alanımda uzmanlaşırken ve hali hazırda yapmış olduğum akademik çalışmalarında önümde aşmam gereken birçok zorluk olduğunun farkında olarak;

Yüksek lisans eğitimim boyunca engin bilgilerinden faydalandığım, insani ve ahlaki yönü ile örnek aldığım, birlikte tez çalışması hazırlamaktan onur duyduğum tez danışmanım Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ'a ve tecrübelerinden yararlanırken göstermiş olduğu hoşgörü ve sabırdan dolayı değerli hocam ve bölüm başkanımız Prof. Dr. Cemal ELİTAŞ'a,

Yüksek lisans eğitimim boyunca ilminden faydalandığım Yalova Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Finansman bölümü hocalarıma ve beraber çalışmaktan zevk duyduğum bölüm arkadaşlarıma,

Bugünlere gelmemde büyük pay sahibi olan aileme ve manevi destekleri ile beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan dostlarıma ve her anımda desteği ile yanımda bulunan Sevcan'a en kalbi duygularıyla sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayberk ŞEKER

28 Mayıs 2015

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	V
TABLO LİSTESİ	VI
ŞEKİL LİSTESİ.....	VII
ÖZET.....	VIII
SUMMARY	IX
GİRİŞ	1
1. ULUSLARARASI TİCARETTE KORUMACILIK VE KORUMACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	4
1.1.ULUSLARARASI TİCARETTE KORUMACILIK ÜZERİNE GÖRÜŞLER	5
1.1.1. Uluslararası Ticaret Teorileri ve Serbest Dış Ticaret Anlayışı.....	5
1.1.1.1. Merkantilizm ve Serbest Dış Ticarete Bakışı.....	6
1.1.1.2. Fizyokrasi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı	8
1.1.1.3. Mutlak Üstünlükler Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı.....	9
1.1.1.4. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı	10
1.1.1.5. Karşılıklı Talepler Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı.....	11
1.1.1.6. Faktör Donatımı Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı	13
1.1.1.7. Yeni Dış Ticaret Teorileri ve Serbest Dış Ticarete Bakışları	16
1.1.2. Serbest Dış Ticaret Anlayışına Karşı Dış Ticarete Korumacılık Anlayışı ...	19
1.2. ULUSLARARASI TİCARETTE YENİ KORUMACILIK ANLAYIŞI.....	21
1.2.1. GATT, DTÖ ve Yeni Korumacılık Anlayışının Oluşumu	22
1.2.2. Yeni Korumacılık Anlayışının Gelişim Süreci ve Nitelikleri.....	25
2. YENİ KORUMACILIK ANLAYIŞINDA DIŞ TİCARET POLİTİKASI ARACI OLARAK TARİFE DIŞI ÖNLEMLER	27
2.1. TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİN TANIMI, KAPSAMI VE ÖZELLİKLERİ.....	27

2.2. TARİFE DIŞI ÖNLEMLER	31
2.2.1. İthalat İşlemlerinde Tarife Dışı Önlemler.....	33
2.2.1.1. İthalatta Teknik Önlemler	33
2.2.1.1.1. İnsan, Hayvan ve Bitki Sağlığı Önlemleri (SPS)	33
2.2.1.1.2. Teknik Önlemler ve Ürün Standartları	34
2.2.1.1.3. Sevkiyat Öncesi Denetim ve Diğer Prosedürler.....	36
2.2.1.2. Teknik Olmayan İthalat Önlemleri	37
2.2.1.2.1. Koşullu Ticaret Koruma Önlemleri.....	37
2.2.1.2.2. Lisans, Kota, Yasak Ürünler ve Miktar Kısıtlamaları.....	39
2.2.1.2.3. Fiyat Kontrol Önlemleri	42
2.2.1.2.4. Finansal Önlemler	45
2.2.1.2.5. Rekabeti Etkileyen Önlemler	46
2.2.1.2.6. Ticaret ile İlgili Yatırım Önlemleri	47
2.2.1.2.7. Dağıtım Kısıtlamaları	48
2.2.1.2.8. Satış Sonrası Hizmet Kısıtlamaları.....	48
2.2.1.2.9. İç Piyasaya Dönük Sübvansiyonlar	48
2.2.1.2.10. Ayrımcı Devlet Satın Alımları ve Devlet İhale Kısıtlamaları	50
2.2.1.2.11. Fikri Mülkiyet Önlemleri	51
2.2.1.2.12. Menşe Kuralı	51
2.2.2. İhracat İşlemlerinde Tarife Dışı Önlemler.....	53
2.2.2.1. İhracatta Teknik Önlemler	53
2.2.2.1.1. İhracatta Teknik ve İdari Önlemler	53
2.2.2.2. Teknik Olmayan İhracat Önlemleri	54
2.2.2.2.1. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları	54
2.2.2.2.2. İhracat Sübvansiyonları ve Telafi Edici Vergiler.....	55
2.2.2.2.3. İhracat Kotaları, İhracat Lisansları ve Vergiler.....	56

2.2.2.2.4. Kamu İşletmeleri ve İhracat Kanalları	57
2.2.2.2.5. İhracatta Fiyat Kontrol Önlemleri	58
2.2.2.2.6. Yeniden İhracat Önlemleri	59
2.2.2.2.7. İhracat Vergileri ve Ambargo.....	59
2.3. TÜRKİYE’DE TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRLERİNE	
UYGULANAN TARİFE DIŞI ÖNLEMLER	60
2.3.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Kota Önlemleri: Çok Elyaflılar (MFA) Anlaşması ve Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması (ATC)	62
2.3.2. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Anti-damping Önlemleri.....	64
2.3.3. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Gözetim ve Korunma Önlemleri	65
2.3.4. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Ek Mali Yükümlülük Önlemleri.....	66
2.4. TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİ ÖLÇME TEKNİKLERİ	68
2.4.1. Envanter Yaklaşımı Tekniği	68
2.4.2. Fiyat Farkı Ölçüm Tekniği	71
2.4.3. Miktar Etkisi Tekniği.....	72
2.4.4. Çekim Modeli (Gravity Models)	73
2.4.5. Genel Denge Modelleri (CGE).....	75
2.4.6. Maliyet-Fayda Analizleri.....	76
3. TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜ İTHALATINDA KULLANILAN TARİFE	
DIŞI ÖNLEMLERİN PANEL ÇEKİM MODELİ İLE EKONOMETRİK	
ANALİZİ.....	77
3.1. LİTERATÜR TARAMASI.....	77
3.2. YÖNTEM	96
3.3. VERİ.....	99
3.4. BULGULAR	101
3.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler	101
3.4.2. Tek Yönlü ve İki Yönlü Panel Veri Tahmini	103

3.4.3. Hausman Testi	106
3.4.4. F Testi, En Çok Olabilirlik Testi, Score Tesi ve Breusch-Pagan LM Testi	107
3.4.5. Panel Çekim Modeli Tahmini.....	108
3.4.6. Sabit Etkiler Modeli Temel Varsayım Testleri.....	109
3.4.7. Dirençli Tahminciler ve Yöntemler.....	111
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	114
KAYNAKÇA	118
EKLER.....	139
ÖZGEÇMİŞ.....	145

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ATC	: Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması
ATMI	: Amerikan Tekstil Üreticileri Birliği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
GAFTA	: Arap Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GB	: Gümrük Birliği
İHKİB	: İstanbul Hazır Giyim ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği
İTHİB	: İstanbul Tekstil ve Hammaddeleri İhracatçıları Birliği
İTKİB	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçıları Birliği
MFA	: Çok Elyaflılar Anlaşması
NTCO	: Amerikan Üreticileri Ticari Eylem Koalisyonu
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SPS	: İnsan, Bitki ve Hayvan Sağliğı Anlaşması
TUTSİS	: Türkiye Tekstil Sanayii İşverenleri Sendikası
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Tarife Dışı Önlemlerin Sınıflandırılması	32
Tablo 2. Uluslararası Literatürde Tahmini Gerçekleştirilen Çekim Modelleri	79
Tablo 3. Türkiye Üzerine Tahmini Gerçekleştirilen Çekim Modelleri	87
Tablo 4. Çekim Modelinde Tahmini Gerçekleştirilen Değişkenlerin Açıklamaları	98
Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler	102
Tablo 6. Sabit Etkiler ve Tesadüfî Etkiler Tahmincileri Arasında Tek Yönlü Birim Etki Tahmin Sonuçları	104
Tablo 7. Tek Yönlü Sabit ve Tesadüfî Birim Etkiler Tahminleri.....	105
Tablo 8. Birim Etkinin Varlığının F testi ve LR testi ile sınanması.....	106
Tablo 9. Hausman Test Sonuçları	107
Tablo 10. F Testi, En Çok Olabilirlik Testi, Score Tesi ve Breusch-Pagan LM Testi.	107
Tablo 11. Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları	108
Tablo 12. Değiştirilmiş Wald Testi Sonuçları	110
Tablo 13. Durbin-Watson Testi Testi Sonuçları.....	110
Tablo 14. Pesaran ve Friedman Testi Sonuçları	111
Tablo 15. Dirençli Tahminci Sonuçları	112

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. İthalat Kotalarının Ekonomik Etkileri	41
Şekil 2. İthalatta Fark Giderici Vergiler	44
Şekil 3. İç Piyasaya Yönelik Sübvansiyonların Etkileri	49

ÖZET

Tezin Başlığı: Tarife Dışı Önlemlerin Dış Ticaret Üzerindeki Etkisi: Türkiye Tekstil Sektörü Üzerine Bir Uygulama	
Tezin Yazarı: Ayberk ŞEKER	Danışman: Doç. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ
Kabul Tarihi: 28.05.2015	Sayfa Sayısı: IX (ön kısım) + 137 (tez) + 6 (ekler)
Anabilim Dalı: Ulus. Tic. ve Fin.	Bilim Dalı: Ulus. Tic. ve Fin.
Uluslararası ticarete korumacılık görüşünü savunan ülkeler tarafından genellikle geleneksel gümrük tarifeleri kullanılmaktaydı. Ancak 20. yüzyılda ortaya çıkan gelişmeler ve küreselleşme ile serbest ticareti savunan ülkeler bu önlemlerin ortadan kaldırılması savunulmaya başlanmıştır. GATT ve DTÖ gibi kurumların uluslararası ticarete önemli birer aktör haline gelmesi ile birlikte, ülkeler zamanla tarife önlemlerini azaltmaya başlamışlardır. Tarife önlemlerinin azaltılması ile birlikte ülkeler hem iç piyasalarını hem de uluslararası pazarlardaki çıkarlarını korumak adına yeni bir korumacılık anlayışı geliştirmişlerdir. Ülkelerin uluslararası ticarete çeşitli kısıtlamalar uygulamak için kullandıkları bu yeni korumacılık anlayışının ürünü tarife dışı önlemler olmuştur. Türkiye'nin tekstil sektöründe tarife dışı önlemlerden ek mali yükümlülük, önlemlerin etkisiz kılınması, anti dumping ve ithalat kotalarını uygulamaktadır. Bu çalışmada, küreselleşen dünya ticaretinde tarife dışı önlemlerin Türk tekstil sektörünün ithalatında kısıtlayıcı bir etkiye sahip olup olmadığı analiz edilmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkeyi kapsayan ve 2005–2013 yılları arası dönemi içeren panel veri seti oluşturularak çekim modeli kurulmuştur. Oluşturulan panel çekim modelinin tek yönlü sabit etkiler yöntemi ile tahmini sonucunda, kısıtlayıcı özelliği ile bilinen tarife dışı önlemlerin Türkiye'nin tekstil ithalatında etkin bir dış ticaret politikası aracı olmadığı görülmüştür. Tarife dışı önlemlerden yalnızca ithalat kotaları ithalata olumsuz etkide bulunurken, diğer önlemlerin herhangi bir etkisi görülmemiştir. İthalat kotalarının yanı sıra, ülkelerin kişi başına milli gelirleri, Türkiye ile aralarındaki uzaklıkları, gümrük tarifeleri, DTÖ' ye üye olmaları ve Türkiye'nin enflasyon düzeyinin Türk tekstil ithalatı üzerinde etkili oldukları görülmüştür.	
Anahtar kelimeler: Tarife dışı Önlemler, Uluslararası Ticarete Korumacılık, Panel Çekim Modeli, Serbest Ticaret, Türk Tekstil Sektörü İthalatı.	

SUMMARY

Thesis Title: Effects of Non-Tariff Measures on Foreign Trade: An Application on Turkish Textile Industry
Thesis Author: Ayberk ŞEKER Advisor: Associate Prof. Dr. Bilge Leyli ELİTAŞ
Date of Acceptance: 28.05.2015 Total Pages: IX(pre text) +137(main body)+6(appendices)
Department: Int. Trade and Fin. Field of Study: Int. Trade and Fin.
Countries that are defending the protectionist approach in the international trade were using custom tariffs. However, the supporting countries of the free trade have started to argue that these measures should be revoked by the developments in the 20th century and globalism. Countries have started to lower the tariff measures, since the institutions like GATT and WTO have become important actors in the international trade. A new protectionist approach has been developed by these countries in order to protect their interest in the domestic markets as well as international markets when the tariff measures were lowered. These restraining measures of the new protectionist approach are called non-tariff measures. Safeguard measures, circumvention measures, anti-dumping, and import quotas are applied as non-tariff measures in Turkish textile imports. In this thesis, the non-tariff measures are analyzed to understand whether there is a restrictive impact on the Turkish textile industry in the globalised world. Accordingly, a panel data set is generated from the Turkey's highest 20 import relations between 2005 and 2013 and gravity model is applied. Estimated results by one way fixed effects of the gravity model reveals that non-tariff measures known as restrictive are not effective international trade tools in Turkey's textile imports. Out of the non-tariff measures, only import quotas have a negative impact while the others do not have any impact. Besides the import quotas, GDP per capita, distance to Turkey, custom tariffs, membership to WTO, and inflation levels in Turkey have impacts on the Turkish textile imports.
Key Words: Non-Tariff Measures, Trade Protectionism, Gravity Model, Turkish Textile Import, Free Trade.

GİRİŞ

Uluslararası ticaret mal ve hizmetlerin, ülkelerin birbirleri arasındaki çıkar ve ihtiyaçları doğrultusunda ithalat ve ihracatı ile gerçekleştirilmektedir. Ülkeler ürün ve hizmetlerin maliyetleri doğrultusunda ya da üretim gerçekleştirebilecek hammadde ve teknolojiye sahip olamama sebepleri ile dış ticaret yapmaya yönelenmektedirler.

Hızla küreselleşen dünya ekonomisinde, ülkelerin bir kısmı serbest ticareti savunurken, bir kısmı da dış ticarete korumacı politikaları savunmaktadırlar. Serbest ticareti savunan ülkeler, birbirleri arasındaki karşılaştırmalı üstünlüklere göre mal ve hizmet üretimin uzmanlaşmanın daha verimli ve karlı olacağını savunmaktadırlar. Buna karşılık, uluslararası ticarete korumacı politikaları savunan ülkeler, dış ticarete önlemler almanın ülke içindeki endüstrileri korumak için gerekli olduğunu ve ülke ekonomisinin korumacı politikalar ile daha çok zenginleşeceğini savunmaktadırlar.

Serbest ticaret ve korumacı politikaları savunan ülkeler arasındaki bu karşıtlık devam ederken, küreselleşme ile birlikte ülkeler birbiri ile daha yoğun ticaret yapmaya başlamışlardır. Küresel ticaret hacminin artırılması amacıyla ülkeler tarafından önce 1948 yılında GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) anlaşması imzalanmış, ilerleyen süreçte de bu anlaşma yerini Dünya Ticaret Örgütü (1995)'ne bırakmıştır. Ülkelerin oluşturduğu bu iki oluşumun amacı, uluslararası ticareti kısıtlayan önlemlerin ortadan kaldırılarak küresel ticaret hacminde artışın sağlanması ve serbest ticaretin ülkeler tarafından benimsenmesi olmuştur.

GATT ve DTÖ ticareti serbestleştirmek amacıyla ülkelere uluslararası ticaret akımlarını kısıtlayan gümrük tarife oranlarının azaltılmasını deklare etmektedir. Bu durum karşısında, dış ticarete korumacı politikaları benimseyen ülkeler alternatif korunma önlemleri alma yoluna gitmeye başlamışlardır. Gümrük tarifelerine alternatif olarak ülkeler tarafından kullanılmaya başlanan bu korunma politikası araçları tarife dışı önlemler olmuştur. Böylelikle, tarife dışı önlemler uluslararası ticarete ülkelerin yeni korumacılık anlayışı ile kullanmaya başladıkları dış ticaret politikası araçları haline gelmiştir.

Tarife dışı önlemlerin uluslararası ticaret akımlarına ne ölçüde etki ettiğini hesaplamak oldukça zordur. Bu sebeple, tarife dışı önlemler aynı zamanda görünmez engeller olarak

da ifade edilmektedirler. Ancak, tarife dışı önlemleri ölçme ve veri toplamada karşılaşılan zorluklara rağmen bu önlemleri ölçmek için kullanılan bir takım teknikler bulunmaktadır. Tarife dışı önlemleri ölçmek için kullanılan bu teknikler, envanter yaklaşımı tekniği, fiyat farkı ölçüm tekniği, miktar etkisi tekniği, genel denge modelleri, maliyet-fayda analizi ve çekim modelidir (gravity models). Çekim modeli ile gerçekleştirilen tarife dışı önlemlerin ölçümü, uluslararası ticaret akımlarında meydana gelen değişimler ve tarife dışı önlemlerin bu değişimlerdeki etkileri panel çekim modelinin kurulması ile ekonometrik olarak analiz edilebilmektedir.

Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin 2005 – 2013 yılları arasında tekstil sektörü üzerinde uygulamış olduğu tarife dışı önlemlerin tekstil sektörü ithalatına etkisi panel çekim modeli ile analiz edilecektir. Bu dönemde Türkiye tekstil ithalatında ek mali yükümlülük, önlemlerin etkisiz kılınması önlemi, anti dumping önlemi ve ithalat kotası önlemleri uyguladığı görülmektedir. Bu doğrultuda, uygulanan tarife dışı önlemlerin Türkiye'nin tekstil ithalatında etkili olup olmadığı değerlendirilecektir. Çalışma kapsamında tekstil sektörünün seçilmesinin sebebi, Türkiye'de tarife dışı önlemlerin en çok uygulandığı sektörlerden biri olmasıdır. Bu nedenle tekstil sektöründeki ithalat ele alınarak tarife dışı önlemlerin Türkiye'nin tekstil ithalatındaki etkinliği değerlendirilecektir. 2005 – 2013 yılları arasındaki dönemin incelenme sebebi ise gümrük tarifesi verilerinin elde edilmesindeki kısıtlardır. Gümrük tarifeleri her takvim yılı başında açıklanmakta ancak geçmiş yıllardaki bazı verilerine ulaşmakta çeşitli kısıtlar bulunmaktadır. Çalışma kapsamında Türkiye'nin en çok ithalat gerçekleştirdiği 20 ülke seçilmiştir.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, uluslararası ticarete korumacılığın açıklamaları yapılarak tarihsel gelişimi anlatılmakta ve uluslararası ticaret teorilerinin korumacılık anlayışına bakış açıları değerlendirilmektedir. Ayrıca, yeni korumacılık anlayışının ortaya çıkışı açıklanarak yeni korumacılık anlayışının oluşumuna GATT ve DTÖ'nün etkileri anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, yeni korumacılık anlayışının ürünü olan tarife dışı önlemler sınıflandırılarak açıklanmakta ve Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektörlerine uygulanan tarife dışı önlemler anlatılmaktadır. Bölümün devamında ise, tarife dışı önlemlerin ölçülmesinde kullanılan teknikler açıklanmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Türkiye'nin tekstil sektöründe uygulanan tarife dışı önlemlerin panel çekim modeli ile analizi gerçekleştirilmektedir. Bölümün ilk kısmında literatür taraması yapılarak panel çekim modeli ile daha önce uluslararası alanda ve Türkiye üzerinde gerçekleştirilmiş olan panel çekim modelleri incelenecek ve bulguları açıklanacaktır. Bölümün devamında ekonometrik analizde kullanılacak yöntem açıklanarak modele dâhil edilen veriler tanıtılacaktır. Verilerin tanıtılmasından sonra, tanımlayıcı istatistikler hesaplanarak değerlendirilecek ve panel veri analizi gerçekleştirilecektir. Yapılan ekonometrik analiz sonucunda elde edilen bulgular sonuç bölümünde değerlendirilerek tarife dışı önlemlerin ve modele dâhil edilen diğer önemli değişkenlerin Türkiye'nin tekstil sektörü ithalatına olan etkisi analiz edilecektir.

1. ULUSLARARASI TİCARETTE KORUMACILIK VE KORUMACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uluslararası ticarete korumacılık ve serbest dış ticaret tartışmaları her dönemde görülen, önem arz eden bir gündem olmuştur. Bu tartışmaların odağında ise devletler ve devletlerin dış ticaret politikalarını belirleyen, hükümetlerin ekonomi politikaları bulunmaktadır.

Günümüzde uluslararası ticaretin en önemli aktörlerinden hükümet organları, ülkelerin dış ticaret politikalarını uygulamaya koymaktadır. Ülkelerin yürütme organı olan hükümetler; ülkenin toplumsal yapısına, gelenek-göreneklerine, ticari alışkanlıklarına ve zihniyetlerine göre çeşitli dış ticaret politikaları izlemektedirler. Hükümetler dış ticaret politika araçlarını kullanarak uluslararası ekonomik ilişkilerine yön vermektedirler. Hükümetler tarafından kullanılan dış ticaret politika araçları ticareti kısıtlayıcı, sınırlandırıcı veya ticareti teşvik edici yönde olabilmektedir. Kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı önlemler genellikle gümrük tarifeleri, kotalar, vergiler, tarife dışı engeller gibi araçlardan oluşmakta iken; dış ticareti teşvik edici önlemler ise ihracat sübvansiyonları, katma değer vergisi iadeleri gibi araçlardan oluşmaktadır.

Ekonomik özgürlüklere önem veren devletler; daha çok sınırlı devlet anlayışının hâkim olduğu, devletin görevlerinin adaletin, iç ve dış güvenliğin sağlanmasıyla sınırlandırıldığı ve devletin bünyesindeki birimlerin ekonomik tercihlerinde serbest bırakıldığı devletlerdir. Ekonomik işlemlerde özgürlüğü savunan bu devletler genellikle piyasa ekonomisine önem vermektedirler. Piyasa ekonomisini ön planda tutan devletler çoğunlukla iç üreticilerini ve piyasa dengelerini korumak amacıyla önlemler almaktadırlar. Diğer yandan, serbest dış ticarete karşı olan ülkeler dış ticaret politikalarında daha çok kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı bir ekonomi politikası izlemektedirler. Korumacı zihniyetin hâkim olduğu ülkeler serbest ekonomi anlayışının toplumsal zarara sebep olacağını, ülke içindeki üreticilerin dış rekabetten zarar görebileceğini ve serbest ekonomi anlayışının toplumsal güvenliği zedeleyeceğini düşünerek dış ticarete korumacı bir tavır sergilemektedirler. Dış ticaretlerinde korumacı bir politika izleyen ülkeler genellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere oluşturmaktadırlar. Bu ülkeler, ülke içindeki yeni gelişmeye başlayan sanayileri korumak

amacıyla özellikle ithalat işlemlerinde dış ticareti kısıtlayıcı ve sınırlandırıcı bir politika izleyebilmektedirler (Seyidoğlu, 2013:141).

Ülkelerin ticaret politikası araçları ile dış ticaretlerine yön verdikleri korumacılık anlayışı, ülke içindeki üreticileri ve iç piyasayı uluslararası rekabetten korumak için ithalat işlemleri üzerine getirilmiş gümrük tarifeleri, tarife dışı önlemler ve iç üreticiyi ihracata teşvik etmek amacıyla sağlanan teşvikler biçiminde dış ticaret işlemlerine yansımaktadır.

1.1.ULUSLARARASI TİCARETTE KORUMACILIK ÜZERİNE GÖRÜŞLER

Uluslararası ticarete serbest dış ticaret ve korumacılık tartışmaları çok eski dönemlerden itibaren devam etmektedir. İnsanoğlu doğası gereği taleplerine karşı hür olmayı istemekle birlikte, ekonominin de serbest olması ve böylece tercihlerine kolayca ulaşabilmeyi talep etmektedir. Ancak bu görüşe karşı olarak ekonomideki serbestliğin ülkelerin mali ve sosyal düzenlerini bozacağı düşüncesi ile çeşitli yollar ile korunma önlemlerinin alınması gerektiğine inanan bir görüş bulunmaktadır.

Serbest dış ticaret anlayışını savunan görüşe göre; ticari işlemlerdeki serbestlik toplumlara daha kaliteli ve uygun mal ve hizmetlerin sunulacağı; üreticilerin yenilikleri takip edebilme yetisiyle uluslararası rekabete daha rahat dâhil olabileceği; milli gelir, işsizlik, gelir dağılımı ve dış ticaret gibi makroekonomik göstergelerin daha istenen düzeyde olacağı savunulmaktadır (Acar, 2010: 6).

Korumacı politikaların savunucularına göre; toplumun güvenliğinin temin edilmesi, ülke içinde yeni gelişen sanayilerin uluslararası rekabetten zarar görmemesi, işsizlik ve dış açık gibi makroekonomik göstergelerin düşürülmesi için dış ticaret politikası araçları ile müdahalelerin yapılması gerektiği ileri sürülmektedir (Seyidoğlu, 2013: 143).

1.1.1. Uluslararası Ticaret Teorileri ve Serbest Dış Ticaret Anlayışı

Uluslararası ticaret literatüründe her alanda olduğu gibi, toplumların yaşadıkları dönemlere göre benimsedikleri ticari davranışlar ve bu davranışlardan ortaya çıkmış olan çeşitli teoriler bulunmaktadır. Toplumların ve devletlerin benimsedikleri ticari

politikalar ve teoriler bulundukları dönemdeki ekonomilerine ve dış ticaretlerine yön vermiştir.

Bu bölümde tarihi süreç içerisinde uluslararası ticaret akımlarından klasik dış ticaret teorilerinin serbest dış ticaret ve korumacılık anlayışları değerlendirilerek, bu akımların dış ticaret işlemlerinde liberal veya korumacı bir anlayışa sahip olup olmadıkları araştırılacaktır. Bu doğrultuda, merkantilizm, mutlak üstünlükler teorisi, karşılaştırmalı üstünlükler teorisi, karşılıklı talep teorisi, faktör donatımı teorisi ve yeni dış ticaret teorileri incelenecektir.

1.1.1.1. Merkantilizm ve Serbest Dış Ticarete Bakışı

Merkantilist teorinin temelini oluşturan felsefe, 15. ve 16. yüzyıllarda feodalitenin etkinliğini yitirmeye başlayıp ulus-devlet anlayışının güçlenmesi ve coğrafi keşifler ile toplumların dış ticaretlerinde etkin hale gelmeye başlamıştır.

Ülkelerin küçük prenslikler halinde bulunduğu feodal yapıdan kralların otoritesinin arttığı ulus-devlet örgütlenmesine geçiş ile birlikte ülkeler zenginliğini artırma arayışına girmiştir. Bu durumun doğal sonucu olarak, ekonomik olarak genişlemenin sağlanması ve yeni pazarların hâkimiyet altına alınabilmesi için coğrafi keşifler artmaya başlamıştır. Gerçekleştirilen coğrafi keşifler ile birlikte oluşturulan yeni pazarlarda söz sahibi olabilmek adına güçlü bir ülke gerekliliği ortaya çıkmıştır (Aydemir, 2006: 136–137).

Merkantilist düşüncenin varsayımlarına göre, ülkelerin gerçekleştirdikleri uluslararası ticaretin ana amacı hazinenin altın stoklarını arttırarak ülkenin zenginleşmesini sağlamaktır. Bu anlayışa göre altın ve diğer kıymetli madenler ülkelerin zenginlik kaynağı olarak görülmektedir (Lim, 2014:53). Dış ödemeler dengesinde altın ve kıymetli madenler sayesinde oluşacak fazlalık, ülkelerin aynı zamanda siyasi ve ekonomik olarak diğer ülkelere karşı üstünlük kurmasını sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2013: 23).

Merkantilist anlayışın ülkelerin altın ve maden stoklarını arttırma görüşünün bir sonucu olarak merkantilizm, yoğun devlet müdahalesini gerekli görmektedir. Devlet, ülke içi ve uluslararası ticari faaliyetler üzerinde sıkı denetim kurarak zenginlik ve refahı artırma yolunda çeşitli ticaret politikaları uygulamaktadır. Günümüzde örnekleri görülen

gümrük vergileri, ithalat ve ihracat yasakları, ihracat teşvikleri gibi önlemler Merkantilist anlayışın ürünleridir (Aydemir, 2006:156). Devletin dış ticaret politikası araçlarını kullanarak ekonomiye yön vermesi, merkantilist düşüncenin korumacı bir dış ticareti benimsediğinin en büyük göstergesidir.

Merkantilist politikaların hâkim olduğu ülkeler, devlet hazinelerinin stoklarını arttırma amacından dolayı mamul ürün ithalatlarına önemli derecede kısıtlamalar ve hatta yasaklar getirmektedirler. Bu politikanın amacı, hammadde ithaline izin verilerek ülke içinde hammaddenin mamul haline getirilip ülke dışına ihraç edilmesinin istenmesidir. Hammaddenin ithali ile işlenip mamul haline getirildikten sonra diğer devletlere satılması sonucunda ülkenin hazinesinin daha da zenginleşeceği savunulmaktadır. Bununla birlikte, merkantilist düşünceye sahip ülkeler hammaddenin ülke dışına ihracına karşı çıkmış ve kısıtlamalar getirmişlerdir (Dobb, 1992; Marshall, 1920: 438). Elde edilen hammaddelerin işlenip mamul haline getirilerek ihraç edilmesi, hazineye kazanç sağlamaktadır.

Merkantilizmin bir diğer varsayımı da, ülkelerin daima birbirleri ile çıkar çatışması içinde olduklarıdır. Bu anlayışa göre, gerçekleştirilen ticari faaliyetlerin sonrasında ülkeler karşılıklı olarak kazanç sağlayamamaktadır. Uluslararası ticaretten bir taraf kazanç sağlarken, diğer taraf kayba uğramaktadır. Bunun sebebi, dünya servetinin bir bütün olarak kabul edilmesidir (Seyidoğlu, 2013: 23).

Merkantilist ülkeler, uluslararası pazarlardaki çıkarlarını korumak ve kazançlarını daha da arttırabilmek adına deniz yolu ulaşımına ve ticaretine büyük önem vermişlerdir. Ülkelerin ticaretlerine konu olan hammaddelerin ve değerli madenlerin kendi ülkelerinde bulunmaması dolayısıyla deniz yolları üzerinde hâkimiyet kurulması merkantilist devletler için önem arz etmiştir (Aydemir, 2006: 141).

Merkantilist düşüncenin mamul ithalatını yasaklaması ve hammadde ithalinin serbest bırakılarak işlenip ihraç edilmesi sonucunda hazinenin zenginleşeceği varsayımı süreç içerisinde eleştirilmeye başlamış ve uluslararası ticareti kısır bir döngüye sokacağına dair tartışmalar ortaya çıkmıştır. Merkantilist düşünceye yöneltlen eleştirilerin başında merkantilizmin uluslararası ticareti ortadan kaldırıcı etkilerinin olduğunu ileri süren David Hume gelmektedir. Hume'a göre, merkantilist politikalar uygulayan devletler hazineleri için dış ticaret fazlalığı elde ettikçe ülke içinde enflasyonun artmasına sebep

olacaktır. Bunun sonucunda, enflasyon sebebiyle fiyatları artan ihracat ürünlerinin uluslararası pazarlarda daha ucuz fiyatlarla satılan ürünler karşısında rekabet edemeyerek ihracatlarında azalma gözlenecektir. Böylelikle, oluşan enflasyonun sebep olduğu ihracat azalması dolayısıyla biriken stok eriyerek ülkelerin zenginliğini azaltacaktır (Cesarano, 1998: 176).

Merkantilizm yoğun devlet müdahaleciliği, ithalat yasakları vb. yoğun korumacı ticaret politikalarını barındıran bir görüş olarak kabul edilmektedir. Serbest ticaret ülkeler tarafından engellenmekte, hazinenin kazancının arttırılması için mamul ürün ithalatı yasaklanmaktadır. Gelişen dünya ekonomisi ve serbest ticaret akımları sebebiyle 18. yüzyıla gelindiğinde merkantilizm ülkeler üzerindeki etkisini kaybetmeye başlamıştır. Özellikle sanayi devrimi ile buhar gücünün keşfedilmesi sonrasında kas gücünün önemini kaybetmesiyle birlikte ucuz ve seri üretim anlayışının yaygınlaşması, merkantilizmin zayıflamasına ve geçerliliğini yitirmesine sebep olmuştur.

1.1.1.2. Fیزیokrasi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı

Fیزیokrasi, 17. ve 18. yüzyıllarda merkantilist düşüncenin korumacı varsayımlarına karşı olarak ortaya çıkmış bir fikir akımıdır. Fیزیokratlar, dünya üzerinde bir doğal dengenin olduğunu ileri sürerek ekonominin bu denge bozulmadan yönlendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu doğrultuda, doğanın ekonomideki tezahürü olan tarım, ülkelerin zenginliğini ve refahını artıran yegâne ekonomik faaliyet olarak görülmektedirler (Charbit, 2002: 860). Fیزیokrasinin kurucusu ve en önemli savunucusu Francois Quesnay'dir.

Fیزیokrat düşünürler, merkantilistlerin aksine korumacılık anlayışını reddederek ekonomide serbest ticaret anlayışını benimsemişlerdir. Devletlerin ekonomiye, özellikle tarım sektörüne, müdahalelerde bulunmasına ve vergi uygulamalarına karşı çıkmışlardır. Fیزیokratların özellikle tarım üretiminin ve serbestisinin üzerinde durmalarının sebebi, bulunulan dönemde Fransa'da tarım sektörü üzerindeki ağır vergilendirme uygulamalarıdır (Aşkın vd., 2011: 59). Bu nedenle, Fransa'da azaltılan tarımsal üretimin yeniden artırılması amacıyla tarımsal üretim üzerindeki engellerin ve kısıtlamaların kaldırılmasını savunmuşlardır.

Fizyokrat düşünce akımına göre, bireylerin çıkarları ekonominin temelini oluşturmaktadır. Bireyler, davranışlarının ekonomik anlamda zarar veya yarar sağlayacağını önceden düşünerek diğer bireyler ile iş birliği gerçekleştirmenin gerekli olacağına karar vermektedirler (Savaş, 1997: 228).

1.1.1.3. Mutlak Üstünlükler Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı

Mutlak üstünlükler teorisi, Adam Smith tarafından gerçekleştirilmiş bir teoridir. Korumacı dış ticaret anlayışının hâkim olduğu merkantilizmin tezine karşı serbest dış ticaret anlayışını savunmaktadır.

Mutlak üstünlükler teorisinin temelinde üretimde uzmanlaşma ve serbest ticaret bulunmaktadır. Bu teoriye göre; karşılıklı iki ülke arasında ucuz maliyetle üretilen ürünlerin üretiminde anlaşarak uzmanlaşılmalı ve bu ürünler ihraç edilmelidir. Üretimi karşı ülkelere kıyasla daha pahalı olan ürünlerin ise karşı ülkelere ithal edilmesi görüşünü savunmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 27).

Adam Smith'in tarafından geliştirilen bu teorisin temel varsayımlarından birisi de devletler tarafından kişisel teşebbüslerin önüne kısıtlamalar koyulmadığıdır. Çünkü ticari faaliyetleri gerçekleştiren birimler kendi çıkarlarını düşünerek kazançlarını arttırırken, ülkelerin de kazanç sağlamasına katkıda bulunmaktadırlar. Buradan hareketle, serbest dış ticaret mutlak üstünlükler teorisinin ana unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

Devletlerin diğer ülkelere göre daha ucuza ürettiği ürünler üzerinde uzmanlaşması sonucunda uluslararası ticari faaliyetlerde bir iş bölümü ortaya çıkmış olacaktır. Ülkeler arasında gerçekleşen iş bölümü ile yeryüzündeki kaynaklar daha verimli kullanılmış olacak ve devletlerin refah düzeyleri artacaktır. Adam Smith bu varsayımla, merkantilizmin temel öngörülerinden olan dünya kaynaklarının sabit olduğu ve karşılıklı ticaretten sadece ihraç ülkesinin kârlı çıkacağı görüşünü reddetmektedir. Mutlak üstünlükler teorisine göre, dış ticarete gerçekleşen uzmanlaşma ve iş bölümü sonucunda devletlerin karşılık olarak kazanç sağlayacağı kabul edilmektedir (Bayraktutan, 2003: 177).

Mutlak üstünlükler teorisinde belirtildiği üzere ülkeler arasında gerçekleşen uzmanlaşma sonucu iş bölümü ve verimlilik artışı sağlanacaktır. Gerçekleşen iş bölümü

ve verimlilik artışı ile ülkeler arasında teknolojinin de transfer edilmesi sağlanacak ve teknolojik ilerlemelerin de önü açılacaktır (Arıç, 2013: 84).

Mutlak üstünlükler teorisi devletlerin müdahaleci anlayışını reddetmektedir. Devletlerin ekonomik faaliyetlerin önündeki engelleri kaldırmasıyla beraber piyasanın kendi içerisindeki düzeni ile piyasa mekanizmasının kendiliğinden işleyişini gerçekleştireceği savunulmaktadır. Bu nedenle, devletlerin ekonomiye herhangi bir müdahalede bulunmamaları gerektiği ileri sürülmektedir (Seyidoğlu, 2013: 25).

Mutlak üstünlükler teorisinin varsayımlarından bir diğeri de serbest ticaret anlayışının ülke içinde tam istihdamı ve dış ticarete dengeyi sağlayacağını ileri sürmesidir. Smith, merkantilist politikaların ticari bozulmalara yol açacağını ve ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı bir etki yaratacağını iddia etmektedir (Cwik, 2011:8). Bu anlayış doğrultusunda, devletin müdahaleci olmaması ve dış ticarete korunma önlemlerinin alınmaması gerektiği savunulmaktadır.

1.1.1.4. Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı

Mutlak üstünlükler teorisinin zamanla dış ticareti açıklamada eksik kalmasının ardından uluslararası ticareti daha gerçeğe yakın bir şekilde açıklamaya çalışan karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ileri sürülmüştür. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisini dış ticareti açıklamak üzere literatüre David Ricardo kazandırmıştır.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, iki ülke arasındaki ticarete aralarındaki mutlak üstünlüğün herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Asıl önemli nokta, ülkelerin bir ürünün üretiminde sahip oldukları uluslararası üstünlük derecesidir. Bir ülke diğer ülkelere göre hangi ürünün üretiminde yüksek uluslararası üstünlük derecesine sahipse o ürünün üretiminde uzmanlaşmalıdır (Krugman vd., 2012:24; Seyidoğlu, 2013: 28).

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, Smith'in ortaya koyduğu mutlak üstünlükler teorisi uluslararası ticaretin hacmini daraltıcı bir açıklama getirmektedir. Çünkü her üründe uzmanlaşan gelişmiş bir ülkenin olması halinde, mutlak üstünlükler teorisine göre o ülkenin hiçbir ülke ile dış ticaret yapmasına gerek kalmayacaktır. Ancak, Ricardo'ya göre ülkelerin birbirleri ile karşılaştırmalı olarak incelendiğinde her üründe uzmanlaşılsa bile ülkeler en fazla etkin olduğu ürünlerin üretiminde uzmanlaşarak bu ürünleri ihraç etmeli, daha az verim elde edeceği ve daha pahalıya

üretebileceği ürünleri ise daha ucuza üreten ülkelere ithal etmelidir. Böylelikle uluslararası ticaretin tamamen ortadan kalkması engellenmiş olacaktır. Her iki ülkenin de kârlı dış ticaret faaliyetleri sonucunda etkinliği ve refahı artacaktır. (Altay, 2008: 219)

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisine göre, bir ürünün üretiminde uluslararası üstünlük derecesine göre kârlı bir şekilde uluslararası ticaret yapabilme imkânı her zaman bulunmaktadır. Bu kârlılık durumu, uluslararası fiyatlar ile ülke içi üretim maliyetlerine göre değişmektedir. Ayrıca, uluslararası üstünlük derecesi de uluslararası fiyatlar ile ülke içi üretim maliyetlerine göre ortaya çıkmaktadır.

Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin serbest dış ticarete bakışını incelediğimizde, serbest dış ticaret anlayışına benzer bir şekilde Ricardo'nun da ülke içinde daha ucuza üretimi gerçekleştiren ürünlerin üretilmesinde uzmanlaşılması gerektiğini ve üretimi pahalı olan ürünlerin diğer ülkelere ithal edilmesi gerektiğini savunduğunu görmekteyiz. Bu doğrultuda, karşılaştırmalı üstünlük teorisine göre ülkeler ucuza ürettiği ürünlerde uzmanlaşarak daha hızlı bir kalkınma sağlamalıdır. Çünkü karşı ülkelerle kurulan ticari ilişkilerin sonucunda, az gelişmiş ülkeler ihtiyaç duydukları endüstri, hammadde ve mamulleri de ithal edebilme imkânına kavuşacaktır (Karluk, 1974: 225).

1.1.1.5. Karşılıklı Talepler Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı

David Ricardo'nun uluslararası ticaret üzerine arz yönlü ve emek değer unsurları ile gerçekleştirdiği açıklamalarından sonra, John Stuart Mill uluslararası ticarete ilk defa talep koşullarını da hesaba katarak açıklamalar getirmiştir. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde ülke içinde gerçekleştirilen üretimin iç maliyet oranlarına önem verilmiş, ancak ticaret hadlerinin oluşumu üzerine açıklamayı karşılıklı talepler teorisiyle Mill getirmiştir. (Seyidoğlu, 2013: 59)

Karşılıklı talepler teorisine göre, ülkelerin birbirlerinin ürünlerine olan talep miktarı sayesinde uluslararası denge fiyatlarının hesaplanabilmesi mümkündür. Bu doğrultuda, ülkeler arasındaki dış ticaret hadlerinin oluşumunu hesaplayabilmek mümkün hale gelmektedir.

Uluslararası ticarette ülkelerin karşılıklı talepleri, kendi ürünlerinden arz edebildiklerinin karşılığında karşı ülkelere talep ettiği ürün miktarları ile ölçülebilmektedir. Bir başka ifade ile ülkelerin karşılıklı talepleri, talepte bulundukları karşı ülke ürünleri karşılığında teklif ettikleri kendi ürünlerinin arzlarına eşittir. Bir ülke, arz ettiği ürün karşılığında talep ettiği üründen ne kadar az ürün miktarına razı olursa, ithal malı üzerindeki karşılıklı talebi o kadar yüksektir (Haberler, 1968:148-149; Seyidoğlu, 2013: 59).

Karşılıklı talepler teorisine göre; ülkelerin teknolojik ilerleme kaydetmelerinin uluslararası ticareti olumlu etkileyeceği ileri sürülmektedir. Mill, teknolojik ilerlemeler ile birlikte yeni ürünlerin ihraç edilmesi ya da ihraç edilecek ürünlerin üretim maliyetlerinin düşürülmesi sonucunda, teklif edilen yeni ihraç ürünlerini daha uygun fiyatlarla ithal edilebileceğini ileri sürmektedir. Mill, ülkelerin bu durumda uluslararası ticarette daha fazla kazanç sağlanabileceğini belirtmiştir (Bayraktutan, 2003: 177).

Mill'e göre; ürünleri karşı ülkeler tarafından yüksek derecede talep edilen ülkeler, uluslararası ticaretten daha kârlı çıkmaktadırlar. Ürünlerine olan talebin artmasına bağlı olarak bir ülkenin ihraç ettiği malların fiyatları yükseldiğinde, bu ülke aynı miktardaki ürünleri ile daha fazla ürün ithalatı gerçekleştirebilmektedir. Bunun yanında Mill, az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin uluslararası rekabet içerisinde daha fazla kazanç sağlayacağını ileri sürmektedir. Çünkü gelişmiş ülkeler daha fazla satın alma gücüne ve diğer ülkelere daha çok ürün alma talebine sahiptirler. Bu sebeple gelişmiş ülkeler, az gelişmiş veya gelişmemiş ülkelerin ürünlerini ithal ederken daha yüksek fiyatlar ödeyebilmektedirler.

Karşılıklı talep teorisine göre, serbest dış ticaret anlayışına sahip az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin oluşan dış ticaret hadleri sayesinde uluslararası ticarette kazançlı çıkacağı ileri sürülmektedir. Ancak, ülkelerin ürünlerinin fiyat ve gelir esnekliği, arz edilme şartları ve piyasa koşulları dış ticaret hadlerinin az gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin aleyhinde oluşmasına sebep olmaktadır (Kazgan, 2010: 109).

Mill'in uluslararası ticaret teorisi literatürüne talep koşullarını eklemesiyle beraber, dış ticarette talep koşullarının daha derin analizleri Alfred Marshall ve Ysidro Edgeworth tarafından geliştirilmiştir. Marshall, talep koşulları ile uluslararası ticareti daha anlaşılır biçimde açıklayabilmek için "teklif eğrileri"nin yardımıyla analizler yapılması

gerektiğini vurgulamıştır. Marshall'ın bu katkısıyla dış ticaret hadlerinin ve uluslararası denge fiyatlarının oluşumu daha açık bir şekilde yorumlanabilir hale gelmiştir.

Teklif eğrileri, ülkelerin talepte bulundukları ithal ürünlerin miktarına karşılık olarak önermiş oldukları ülke içinde üretimi gerçekleştirilen ihraç ürünlerinin miktarı ile oluşmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 60). Bu doğrultuda, yaşanan teknolojik ilerlemeler, faktörlerdeki artışlar gibi gelişmeler ülkelerin ihraç edecekleri ürün miktarlarını veya talep edecekleri ithal ürünleri miktarını değiştirebilmektedir.

Ülkelerin teklif eğrileri, ürünlerin uluslararası piyasada alınmaya veya satılmaya razı oldukları ürün miktarlarını göstermektedir. Bir başka deyişle, bir ülkenin başka bir ülkede üretilmiş olan ürünü ithal etmesi karşılığında, ürettiği üründen ne kadar teklif edeceğini gösteren eğridir. Teklif eğrileri vasıtasıyla, ülkelerin arz ve talep koşullarındaki değişimleri açıkça görebilmektedir.

Karşılıklı talep teorisi ve teklif eğrileri, serbest dış ticaret koşulları altında ülkelerin arz ve talep şartlarına göre uluslararası piyasalarda genel bir denge sağlanabileceğini ortaya koymaktadır. Ülkelerin arz ve talepleri sonucunda uluslararası piyasada oluşan dış ticaret hadleri vasıtasıyla ülkeler üretimlerini ve talep miktarlarını düzenleyebilmektedirler.

1.1.1.6. Faktör Donatımı Teorisi ve Serbest Dış Ticarete Bakışı

David Ricardo, karşılaştırmalı üstünlük teorisi ile yurtiçi üretim maliyetlerinin farklılığını uluslararası emek verimliliğindeki farklılıklara dayandırmaktaydı. Faktör donatımı teorisi, uluslararası emek verimliliği üzerinde farklılık oluşturan etmenleri inceleyerek karşılaştırmalı üstünlük teorisinin yurtiçi fiyatlardaki farklılığın açıklanmasındaki eksikliğine açıklama getirmektedir.

Faktör donatımı teorisinin temelleri, bir diğer adıyla Heckscher-Ohlin teorisinin temeli, Eli Heckscher'in 1919 yılında yayımlanan "*The effect of foreign trade on the distribution of income*" adlı makalesinde "faktör oranları teorisi" yaklaşımı ile atılmıştır. Daha sonra 1933 yılında Bertil Ohlin tarafından "*International and Interregional Trade*" isimli çalışması yayımlanması ile Heckscher'in fikirleri geliştirilerek açıklanmıştır.

Faktör donatımı teorisine göre, ülkeler hangi üretim faktörüne yoğun olarak sahipse, üretimi o faktörün yoğun olduğu ürünlerin üretiminde karşılaştırmalı olarak üstünlüğe sahiptir. Bu doğrultuda, yoğun olarak sahip olunan faktörün kullanıldığı ürünler daha ucuza üretilerek, o ürünlerde uzmanlaşma sağlanmaktadır (Krugman vd., 2012: 80; Curtis ve Irvine, 2014: 831; Seyidoğlu, 2013: 83). Böylelikle, bir ülke üretim faktörü olarak emeğe diğer ülkelere göre daha fazla sahipse bu ülkede emek yoğun ürünler daha ucuz maliyetlerle üretilmektedir. Aynı şekilde, eğer bir ülke üretim faktörlerinden sermayeye karşılaştırmalı olarak daha fazla sahipse bu ülkede de sermaye yoğun ürünler daha ucuz maliyetlerle üretilmektedir.

Faktör donatımı teorisi çeşitli varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlarından ilki, ülkelerin faktör donatımları bakımından birbirlerinden farklı olduğu varsayımıdır. Bazı ülkeler sermaye bakımından zenginken, bazı ülkeler de emek bakımından zengin konumdadır. Bu durumda ülkelerin zengin olarak sahip oldukları üretim faktörlerinin fiyatı diğer ülkelere göre daha ucuz olmaktadır.

Teorideki bir diğer varsayıma göre ülkelerin ürettikleri ürünler faktör yoğunlukları açısından çeşitlilik göstermektedir. Bazı ürünlerin üretiminde emek faktörünü yoğun olarak kullanılırken, bazı ürünlerin üretiminde ise sermaye faktörünü yoğun olarak kullanılmaktadır.

Faktör Donatımı teorisinin öne sürdüğü varsayımlardan bir diğeri de, ülkelerin birbirlerine benzeyen talep koşullarına sahip olmalarıdır. Eğer ülkelerin talep koşullarında benzerlik bulunmazsa, oluşan farklılık sebebiyle ülkeler ürünlerini farklı biçimlerde kullanarak talebin ters dönmesine sebep olabilmektedirler (Seyidoğlu, 2013: 87). Talebin ters dönmesini açıklamak için Almanya örneğini verebiliriz. Almanya sermaye yoğun üretim gerektiren otomobil üretiminde uzmanlaşmış ancak emek yoğun üretimin gerekli olduğu tekstil sektöründe sınırlı faktör kaynaklarına sahip bir ülkedir. Almanya’da otomobil talebinin fazlalığı dolayısıyla otomobil fiyatları yükselme eğiliminde olacaktır. Bunun sonucunda, Almanya dış ticarete açıldığında otomobilin uluslararası fiyatı daha ucuz olacağı için, otomobil ithali yapılırken, tekstil ihracının yapılması söz konusu olacaktır. Dolayısıyla bu durum, faktör donatımı teorisinin varsayımlarına aykırı bir hale gelecektir.

Bir ürünün üretim teknolojisinin tüm ülkelerde aynı olması teoremin başka bir varsayımıdır. Bu açıdan, üretilen ürün sermaye yoğun şekilde üretiliyorsa diğer ülkelerde de sermaye yoğun şekilde üretilmektedir. Aynı şekilde, eğer ürün emek yoğun üretim fonksiyonları ile üretiliyorsa diğer ülkelerde de emek yoğun bir biçimde üretimi gerçekleştirilir.

Teori ile ülkeler arasında dış ticaret gerçekleştiğinde uluslararası faktör fiyatlarının azalarak eşitleneceğini ileri sürülmektedir (Kazgan, 2010: 170). Ülkelerin yoğun olarak sahip oldukları faktörü üretimlerinde kullanmaları sonucunda gerçekleşen uzmanlaşma ve yapacakları dış ticaret ile birlikte uzmanlaştıkları ürünleri daha çok üretecek, üretim faktörünün az olduğu ürünleri ise daha az üretecektir. Bu durumda, ülke içinde yoğun olarak bulunan üretim faktörleri üretimin artmasıyla azalırken, az olarak bulunan üretim faktörlerine bağlı olan ürünler ithal edilerek kıtlık da azalmaya başlayacaktır. Böylelikle, ülkeler arasındaki üretim faktörlerinin fiyatlarında azalma eğilimi görülecek ve eşitlenecektir.

Heckscher-Ohlin tarafından ileri sürülen uluslararası faktör eşitliği kavramı, Samuelson tarafından tekrar gözden geçirilerek tam eşitliğin belirli varsayımların gerçekleşmesi ile mümkün olabileceği ileri sürülmüştür. Samuelson'a göre tam rekabet koşullarında, tüm ülkelerde özdeş tercihler ve üretim tekniği varsayımı altında, dış ticaret önlemlerinin ve taşımacılık masraflarının bulunmadığı bir ortamda uluslararası ticaret gerçekleşebilirse, ülkeler arasında uluslararası faktör fiyatları da eşitlenebilecektir (Kazgan, 2010: 171). Ancak gerçek hayatta homojen olarak görülen faktörlerde dahi eşitsizlik bulunurken, ülkelerin çeşitli dış ticaret politikaları ticareti kısıtlarken, taşıma giderlerinin ürün fiyatlarında ortaya büyük farklılıklar çıkarırken ve eksik rekabet koşullarının hâkim olduğu koşullarda bu eşitliğin gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır.

Samuelson'a göre, uluslararası ticaret ülke içinde bol miktarda bulunan faktörün fiyatının yükselmesine, az miktarda bulunan faktörlerin ise fiyatında düşüş gerçekleşmesine neden olmaktadır. Ülke içinde yoğun olarak bulunan faktörlerin sahiplerinin gelirleri artarken, az bulunan faktörlere sahip olanların gelirleri azalmaktadır (Bhagwati vd., 1998:62; Seyidoğlu, 2013:94). Bu sebeple ülkedeki bol faktörlere sahip olanlar serbest ticareti savunurken, az miktarda bulunan faktörlere sahip olanlar ticari kısıtlamaları ve engelleri savunabilmektedir.

1.1.1.7. Yeni Dış Ticaret Teorileri ve Serbest Dış Ticarete Bakışları

Eli Heckscher ve Bertil Ohlin ortaya koydukları faktör donatımı teorisi ile birlikte uluslararası ticareti açıklayama çalışan teoriler arasında, getirdiği açıklamalar ve gösterdiği tutarlılık bakımından literatürde önemli yer kazanmıştır. Bu uluslararası ticaret teorisi Wassily Leontief tarafından Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin dış ticaretini sınamak için kullanıldığında, teoride beklenilenin aksine Amerika Birleşik Devletleri'nin sermaye yoğun bir ülke olmasına rağmen emek yoğun ürünleri ihraç edip sermaye yoğun ürünleri ithal ettiği sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum araştırmacısının ismini alarak Leontief Paradoksu olarak adlandırılmıştır (Seyidoğlu, 2013: 98).

Bu çelişkili sonuçların ardından 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uluslararası ticareti açıklayabilmek adına çeşitli yeni teoriler geliştirilmeye çalışılmıştır. Uluslararası ticareti açıklayabilmek için bir teorinin tek başına bunu başarabilmesi mümkün görünmemekle birlikte, farklı ticari alışkanlıkları içinde barındıran ülkeler arasındaki ticareti açıklama çabaları günümüzde halen devam etmektedir.

Faktör donatımı teorisinden sonra ortaya atılmış olan tezlerden ilki Keesing ve Kenen'in ortaya koyduğu “Nitelikli İş Gücü Teorisi” olmuştur. Bu teoriye göre, özellikle gelişmiş ülkeler arasındaki temel farklılığın nitelikli iş gücü sayesinde olduğu ileri sürülmektedir. Nitelikli işgücüne yoğun bir şekilde sahip bulunan ülkelerin bu tür işgücünü gerektiren ürünlerin üretiminde, niteliksiz işgücüne sahip ülkelerin ise niteliksiz emek vasıtasıyla üretilen ürünlerin üretiminde uzmanlaşacağı belirtilmektedir (Özalp, 2004: 33). Üretiminde nitelikli iş gücünün yoğun olarak bulunduğu ürünlerin aynı zamanda sermaye yoğun mallar olması sebebiyle bu teori literatürde Neo-Faktör Donatımı teorisi olarak da isimlendirilmektedir.

Yeni dış ticaret teorilerinden bir diğeri ise Teknoloji Açığı teorisidir. 1960'lı yıllarda Posner tarafından geliştirilen bu teoriye göre, teknolojisi gelişmiş yenilikçi ülkeler keşfettikleri ürünlerin üretiminde yeni bulunan üretim bilgisinin uluslararası alana gecikmeli olarak yayılması sebebiyle diğer ülkelere karşı geçici bir üstünlük sağlamaktadırlar. Bulunan yeni ve daha ucuz üretim yöntemleri ile teknolojik olarak gelişmiş olan ülkeler diğer ülkelere karşı bir avantaj elde etmektedir. Gelişmiş ülkeler sağladıkları bu avantaj ve üstünlük ile ucuz üretimleri sayesinde geliştirdikleri ürünün ihracında bir artış sağlamaktadırlar. Çünkü diğer ülkelerin yeni ve ucuz üretim şeklini

keşfetmesi ve dolayısıyla bu teknolojiden yararlanarak ucuz üretimle ticaret yapması gecikmektedir (Grimwade, 2000: 61; Seyidoğlu, 2013: 102).

Posner teknoloji açığı teorisini açıklarken yeni keşfedilen bilginin yayılmasında iki tür gecikmeli zaman ayırımında bulunmuştur. Bunlardan ilki, yeni üretim ile ortaya çıkan ucuz ürüne karşı tüketicilerin vereceği cevabı kapsayan gecikmeli talep veya gecikmeli reaksiyon olarak adlandırılmaktadır. Gelişmiş ülkede hızla yayılan talep, o ülkenin yeni ürünün ihracatını hızla arttırırken diğer ülkelerdeki tüketicilerin yeni ürüne olan talepleri ülkelerini yenilik ve rekabet için harekete geçirmektedir. İkincisi ise, diğer ülkelerin gelişmiş ülkenin yeniliğini taklit etmekteki geçirdiği gecikmeli zamandır. Bu gecikmeli taklit zaman, gelişmiş ülkedeki ve karşı ülkelerdeki patent ve telif hakkı kanunlarının yenilikçi ülkeyi koruma derecesine bağlıdır (Grimwade, 2000: 61). Yukarıda görüldüğü gibi, bazı lisans ve telif hakkı gibi kısıtlamalar bulunsa da teknoloji açığı teorisine göre uluslararası ticarete yenilikler ülkelerin gerçekleştirdiği ticaret ile yayılmakta ve ticareti arttırmaktadır.

Bir diğer yeni dış ticaret teorisi ise “Ürün Dönemleri Teorisi”dir. 1966 yılında Raymond Vernon tarafından ortaya koyulan bu teori, yeni bir ürünün gelişmiş bir ülke tarafından icat edildikten sonra diğer ülkeler ile gerçekleşecek uluslararası ticaret dönemlerine ilişkin açıklamalar getirmektedir. Vernon’a göre ürün dönemleri teorisi; yeni ürün dönemi, olgunlaşma dönemi ve standart ürün dönemi şeklinde üç aşamada gerçekleşmektedir (Vernon, 1966: 199). Bu teoriye göre, vasıflı işgücüne sahip ve ürün geliştirme konusunda önemli derecelerde kaynaklar ayıran gelişmiş ülkelerde tüketicilerin talepleri doğrultusunda yeni ürünler geliştirilmektedir. Geliştirilen ürünler başlangıç aşamasında öncelikle ülke içindeki talep için üretilirken (yeni ürün dönemi), zamanla diğer ülkelerden gelen talepler için de üretim gerçekleştirilmeye ve dolayısıyla bir diğer üretim dönemine (olgunlaşma dönemi) geçilmektedir. Ürünün olgunlaşma döneminde, üretim iç talebi karşılarken üretim arttırılarak diğer ülkelere de ihracat gerçekleştirilmeye başlanmaktadır. Ürünün başka ülkelerde de talep görerek yayılmasından sonra üretim, daha ucuz işgücünün bulunduğu az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere doğru kaymaya başlamıştır. Yeni ürünün az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ucuz işgücüyle standart üretimine geçilmesi ürün dönemleri teorisinin son dönemidir. Bu aşamadan sonra gelişmiş ülkeler ihracatlarını artırabilmek için yeniden

yenilikçi ürünler ortaya koymak zorundadır. Çünkü standart üretimle birlikte gelişmiş ülkeler içinde gerçekleşen üretim maliyetleri diğer ülkelere göre yüksek kalmakta ve ürün artık kendi ülkesinde üretilmeyerek ithal edilmektedir. Dolayısıyla ürün dönemleri teorisine göre ülkeler, uluslararası ticarete kendi iç üretim maliyetlerine göre daha düşük düzeylerde üretilen ürünleri diğer ülkelere ithal etmelidirler. Yeni ürettikleri ürünleri de uluslararası pazarlara ihraç etmelidirler.

Yeni dış ticaret teorilerinden bir diğeri ise “Tercihlerde Benzerlik Teorisi”dir. 1961 yılında Staffan Burenstam Linder tarafından ileri sürülen bu teoriye göre, birbirleri ile benzer kişi başına gelir düzeylerine sahip, homojen olmayan ürünler üzerindeki zevk ve tercihlerinde de benzerlikler görülen ülkeler arasındaki ticaret yoğun bir biçimde gerçekleşmektedir (Atik, 2006: 34).

Linder’in teorisine göre ülke içindeki tüketicilerin talepleri ile ülke içindeki kişi başına gelir düzeyi arasında yakından bir ilişki bulunmaktadır. Çünkü ülkedeki kişi başına gelir düzeyi, bireylerin zevk ve tercihleri üzerinde etkili olmakta ve bu talebe göre üretim gerçekleştirilmektedir. Bu üretimle birlikte ülke içindeki talep karşılandıktan sonra üretilen ürünler, ürün tercihlerinde benzerlikler bulunan diğer ülkelere ihraç edilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 106).

Ölçek Ekonomileri de yeni dış ticaret teorilerden biridir. Bu teoriye göre, üretim ölçeğinde büyüme gerçekleştikçe üretim maliyetlerinde azalma oluştuğu veya getirilerde artış gözlemlendiği ileri sürülmektedir. Ölçek ekonomileri vasıtasıyla verimliliğin oluşmasıyla birlikte, uluslararası ticarete ülkeler aynı seviyede olsalar dahi kârlı bir ticaret gerçekleştirmek mümkün olabilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 106).

Ölçek ekonomileri teorisinde, içsel ve dışsal ölçek ekonomileri olmak üzere iki tür yaklaşım bulunmaktadır. İçsel ölçek ekonomileri, firmaların kendi üretim ölçeklerini arttırdıklarında ortalama maliyetlerinde bir düşüş gerçekleşmesi durumudur. Dışsal ölçek ekonomileri ise, firmaların içinde bulundukları üretim sektöründe hacim arttıkça ortalama maliyetlerinin azalması durumudur (Seyidoğlu, 2013: 107).

Ülkelerin uluslararası ticaretlerinde ölçek ekonomilerinin sağladığı bazı avantajlar bulunmaktadır. Ülkeler ölçek ekonomilerinin hâkim olduğu sektörlerde üretimlerini gerçekleştirerek az sayıdaki üründen çok miktarda üretim yapabilmektedirler.

Uzmanlaşılın alanın dışında kalan ürünleri ise diğer ülkelerden ithal edebilmektedirler. Dolayısıyla, uzmanlaşma sayesinde ölçek ekonomilerinde üretim maliyetleri azaltılabilmektedir. Bunun yanı sıra benzer seviyelerdeki ülkeler ile halen kârlı bir ticaret geliştirebilme imkânı sağlanabilmektedir.

Yeni dış ticaret teorilerinden bir diğeri de “Monopolcü Rekabet Teorisi”dir. Monopolcü rekabet teorisi, benzer sanayi ürünlerinin gerçekleştirilen ürün farklılaştırmaları ile aynı ülkeler arasında hem ithal edilmesini hem de ihraç edilmesini açıklamak üzere ortaya atılmıştır. Bu teoriye göre uluslararası ticaretin büyük bir bölümü aynı ürünlerin farklı türleri üzerindeki endüstri içi ticaretinden oluşmaktadır (Özalp, 2004: 38).

Endüstri içi ticaret, bir diğer adıyla iki yönlü ticaret, aynı sanayi veya ürün grubunun farklılaştırılmış türlerinin ülkeler arasındaki ticaretinden oluşmaktadır. Endüstriler arası ticaret ise, farklı endüstrilerdeki ürünlerin ülkeler arasında ticaretinin yapılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Seyidoğlu, 2013: 109).

Paul Krugman ise monopolcü rekabet teorisinin serbest dış ticarete katkı sağlayacağını ileri sürmektedir. Krugman’a göre, ülkelerin birbirleri ile benzer teknolojiye, faktör donanımına, zevk ve tercihlere sahip olması durumunda bile rekabet ortamında geliştirilen ürün farklılaştırılmasından dolayı ve firmaların ülke içinde ölçek ekonomileri üzerinden sağladığı maliyet azaltılması ile ülkelerin serbest ticaretten tarafların fayda sağlayabileceğini ortaya koymaktadır (Krugman, 1980).

Monopolcü rekabet teorisi uluslararası ticarete hem üreticiler hem de tüketiciler adına bazı yararlı durumlar ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan ilki, ülke içindeki firmalar üretim hacimlerini arttırdıkça maliyetlerini düşürmekte ve verimliliklerini arttırmaktadırlar. Diğer yararı ise, üretilen bir ürünün eşdeğerinin ülke içinde üretilmemesi halinde ithal edilerek talepte bulunan tüketici grubuna ulaştırılması sağlanmaktadır. Dolayısıyla, gerçekleştirilen endüstri içi ticaret, uluslararası ticaretin önüne set oluşturan tarife içi ve tarife dışı önlemlerin kaldırılması yönünde ülkeleri harekete geçirebilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 109).

1.1.2. Serbest Dış Ticaret Anlayışına Karşı Dış Ticarete Korumacılık Anlayışı

Dünya tarihi boyunca diğer ülkelere kıyasla daha gelişmiş sanayi ve ekonomiye sahip durumda olan ülkeler serbest dış ticaret anlayışını savunurlarken, gelişmelerini

tamamlayamamış ve kalkınma aşamasında olan ülkeler ise dış ticarete korumacı anlayışı savunmuş ve dış ticaretlerinde çeşitli korumacı politikalar izlemişlerdir.

19. yüzyılın başlarında İngiltere ve Fransa gibi güçlü bir endüstriye sahip olan ve ülke bütünlüklerini sağlamış olan ülkeler serbest dış ticaret anlayışını savunmuşlar ve pazar arayışında olmuşlardır. Bununla birlikte, endüstriyel olarak gelişmiş ülkelerin serbest dış ticareti savunmalarına karşın, kendi ekonomik dengelerini koruyabilmek adına bazı noktalarda korumacı davranabildiklerini de göz ardı etmemek gerekir. Bu gelişmiş ülkeler, işsizlik ve ülke içindeki enflasyon sorununa karşı koyabilmek için bazı durumlarda korumacı politikaların gerekliliğini savunmuşlardır. Buna karşın; Almanya, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülke bütünlüklerini sonradan tamamlamış olan ülkeler endüstrileşme yolunda sanayilerini geliştirebilmek ve uluslararası rekabete karşı ayakta kalabilmek için korumacı politikaları savunmuşlardır. Bu dönemde serbest dış ticaret anlayışına en güçlü tepki Almanya'dan gelmiştir. Çünkü Almanya; İngiltere ve Fransa gibi bütünlüğünü sağlamış ve ileri bir sanayiye sahip olan ülkeler karşında henüz ülke bütünlüğü sağlayamamış ve sanayisini kalkındıramamıştır. Bu doğrultuda Almanya'da serbest dış ticaret anlayışına karşı Friedrich List söz konusu dönem için daha çok devlet müdahalesinin gerekliliğini vurgulayarak ülke ekonomisi ve sanayinin kalkınabilmesi için dış ticarete korumacı politikaları savunmaktadır (Kazgan, 2010: 180).

Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde de sanayileşme çabaları sebebiyle uluslararası rekabetten korunma ve ülke içindeki ekonomik dengenin sağlanabilmesi adına korumacı dış ticaret anlayışı benimsenmiştir. Ancak, 20. yüzyıla gelindiğinde Amerika Birleşik Devletleri gelişmiş bir sanayiye sahip olmakla birlikte korumacı dış ticaret politikasını sonlandırarak serbest dış ticareti savunan ve ülkeleri bu konuda örgütleyen bir ülke haline gelmiştir (Kazgan, 2010:181).

20. yüzyılda diğer Avrupa ülkelerine baktığımızda ise tarım sektörünün hâkim olduğu ve az da olsa küçük sanayi üretimlerinin bulunduğu bir ekonomik yapı görülmekteydi. Bu yapıdaki Avrupa ülkelerinden serbest dış ticaret teorisine karşı tepki Romanya'da Mihail Manoilescu'dan gelmiştir. Manoilescu, ülke içindeki emeğin tarım sektöründe yoğunlaşması elde edeceği getirinin marjinal veriminin çok düşük olacağını belirtmiştir.

Verimin daha yüksek olarak gerçekleşeceği diğer kesimlerde meydana gelen üretim artışının ülkenin kazancını olumlu etkileyeceğini ileri sürmektedir (Kazgan, 2010:182).

20. yüzyılın başlarındaki İngiltere'nin dış ticaret anlayışını incelediğimizde, 19. yüzyıl serbest dış ticaret politikasının aksine işsizliğin önlenmesi ve ülke gelirlerinin artırılması için korumacı politikaların benimsendiğini görmekteyiz. John Maynard Keynes'in ortaya koyduğu bu anlayışa göre, dış ticaret politikası araçlarından gümrük tarifeleri yüksek tutularak hem ülkenin geliri artırılabilen hem de ithalattaki azalmayla ülke içi tüketimin artışına bağlı olarak işsizlik sorunu çözülebilmektedir.

Günümüze gelindiğinde ülkeler arasında korumacılık anlayışının değişerek gümrük tarifeleri ve ek vergiler gibi dış ticaret politikası araçları yerine tarife dışı önlemlerin uygulandığı görülmektedir. Bu değişimin temel nedeni ise, ülkelerin GATT ve DTÖ gibi uluslararası iş birlikleri kurarak bu doğrultuda ticareti kolaylaştırma adına vergi uygulamalarından vazgeçmeleridir. Ülkeler bu iş birlikleri sözleşmelerinin ardından uluslararası ticaretteki korumacı politikalarını artık vergisel önlemlerle değil, tarife dışı engeller olarak isimlendirilen insan sağlığını koruma, çevre koruma ve teknik düzenlemeler gibi kısıtlamalar ile gerçekleştirmeye başlamışlardır. Ülkeler tarafından uygulamaya koyulan bu tarife dışı engeller aynı zamanda yeni korumacılık olarak da isimlendirilmektedir (Seyidoğlu, 2013: 149).

1.2. ULUSLARARASI TİCARETTE YENİ KORUMACILIK ANLAYIŞI

Uluslararası ticarette çeşitli dönemlerde ekonomik koşullara göre ülkeler tarafından birçok dış ticaret politikası araçları kullanılmıştır. Bazı dönemlerde serbest dış ticaretin kazanç sağlayacağı savunularak uluslararası ticaretteki koruma önlemleri azaltılmış, bazı dönemlerde ise ülkedeki endüstrilerin ve ekonominin dış rekabetten korunması gerektiği savunularak dış ticaret politika araçları vasıtasıyla korumacı politikalar uygulanmıştır.

Ülkelerin korumacılık anlayışlarına ve dış ticaret politikası araçlarına bakıldığında, 1970'li yıllarda korumacılık anlayışı ile İkinci Dünya Savaşı öncesindeki korumacılık anlayışlarının ve araçlarının farklılaştığını görmekteyiz. Bu yeni dış ticaret politikası araçları, "yeni korumacılık" veya "tarife dışı engeller" olarak isimlendirilmektedir (Engin, 1992:54).

Bu kısımda, ülkelerin korumacılık anlayışında ve uluslararası ticarete müdahale amacıyla kullanılan dış ticaret politikası araçlarında zaman içerisinde meydana gelen gelişmeler ve değişimler ele alınarak uluslararası alanda düzenlenen organizasyonların çalışmaları incelenecektir.

1.2.1. GATT, DTÖ ve Yeni Korumacılık Anlayışının Oluşumu

Tüm ülkelerin ekonomileri üzerinde yıkıcı bir etki yaratan İkinci Dünya Savaşı sonrası 1948–1973 döneminde, uluslararası ticarete serbestleşme eğilimleri ortaya çıkmış ve ülkelerin bu doğrultudaki iradelerinin sonucu olarak 1948 yılında GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) anlaşması imzalanmıştır (Seyidoğlu, 2013:229). GATT anlaşmasıyla birlikte ülkeler uluslararası ticaretlerinde, özellikle gümrük tarifelerini azaltma konusunda bir dizi görüşmeler gerçekleştirerek tarife oranlarını azaltma yoluna gitmişlerdir (Curtis ve Irvine, 2014:393).

GATT ile birlikte gerçekleştirilen çoklu ticaret toplantıları ile birlikte, toplantılar öncesinde %40 civarlarında olan tarife oranları Tokyo Görüşmeleri ile %10–15 dolaylarına indirilmiştir (Engin, 1992:24). Bu durum, GATT'ın tarife oranlarını azaltma çabalarının sonuç vermeye başlamış olduğunu göstermektedir.

Tarife oranlarının azaltıldığı ve serbest dış ticaretin önem kazandığı ortamda, GATT ile birlikte ülkelerin üretimlerinde ve uluslararası ticaretlerinde hızlı bir büyüme görülmüştür. Bu büyüme oranları, ülkelerin yıllık üretimlerinde %5 iken, ihracat oranlarında %7 civarlarında gerçekleşmiştir (Engin, 1992:7). Böylelikle, gerçekleşen tarife indirimleri sayesinde ülkelerin uluslararası ticaretlerinde ve refah düzeylerinde yükselme sağlanmıştır.

GATT, uluslararası ticaretin sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi için ülkelere uymalarının zorunlu görüldüğü iki temel koşul ortaya koymuştur. Bu temel koşullardan ilki "en çok kayırlan ülke (most favoured nation)" koşuludur (GATT, Article I; Kegley, 2009:292). Bu koşula göre, uluslararası ticarete ülkeler başka bir ülke ile gerçekleştirdikleri ikili anlaşma sonucunda bu ülkeye sağladıkları tarife indirimlerini ve ticari kolaylıkları diğer ülkelere de aynı şekilde uygulamakla yükümlüdürler. Böylelikle, uluslararası ticarete ülkelerin birbirlerine karşı ayrımcı davranışları engellenerek tüm ülkelerin dış ticaretten zarar görmemeleri sağlanmak istenmektedir.

GATT'ın ülkelerin uluslararası ticaretlerine getirdiği ikinci koşul ise, "ayrımcılık yapmama (non-discriminatory)" koşulu olmuştur. Bu koşula göre, serbest dış ticaret ortamının oluşabilmesi amacıyla ülkeler korunma önlemlerinde gerçekleştirilen değişimlerini aynı oranlarda uygulama zorunluluğu altına girmişlerdir (GATT, Article XIII).

Ülkelere serbest dış ticaret ortamını sağlama amacıyla olan GATT, bazı özel durumlar halinde ülkeler için dış ticareti kısıtlayıcı önlemler alabilme imkânı tanımaktadır. Ülke içinde önemli görülen endüstrilerde serbest dış ticaret dolayısıyla ciddi bir zarar görme durumu var olması halinde, ülkeler geçici olmak şartıyla tarife oranlarını arttırabilme veya dış ticareti kısıtlayıcı politika araçlarını kullanabilme imkânına sahiptirler (GATT, Article XIX; Alagöz, 2007:5). Ancak, bu durumda kısıtlayıcı önlemleri alacak ülkelerin, karşı ülke veya ülkelere alacağı önlemi önceden bildirmesi ve karşı ülkelerin ortaya çıkabilecek zararlarını tazmin etmesi koşulu bulunmaktadır. Fakat uluslararası ticarete tazmin etme ve haber verme kurallarına uyulduğu gözlemlenememektedir. Ayrıca, alınacak önlemler zarar gören endüstri ürünleri üzerinde alınabilirken, belirli bir ülke üzerinde önlem alınmasına "ayrımcılık yapmama" ilkesi gereği izin verilmemektedir.

GATT'ın kuruluş dönemlerine bakacak olursak tüm ülkelerin ağır ekonomik darbeler aldığı ve büyük yıkımların yaşandığı bir ortamda ülkelerin ortak iradeleri ile uluslararası bir anlaşmanın gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde, uluslararası alanda bir yanda ekonomik gücü elinde bulunduran ve serbest dış ticareti savunan Amerika Birleşik Devletleri bulunurken, diğer yanda da az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyük oranda hammadde ticareti gerçekleştirdiğini görmekteyiz. Aynı dönemlerde, yüksek tarife oranları gibi geleneksel olarak adlandırabileceğimiz ticari engellerin de yoğun olarak bulunduğunu görebilmekteyiz.

1970'li yıllara gelindiğinde dünyadaki ekonomik dengeler değişmeye başlamış, Amerika Birleşik Devletleri gibi uluslararası alanda ekonomik gücü elinde bulunduran bir ülkeye karşı bu alanda Almanya, Japonya, İngiltere gibi bu güce ortak olacak olan devletler ortaya çıkmıştır. Bu döneme kadar serbest dış ticareti savunan Amerika Birleşik Devletleri, kendine rakip olan güçlü ekonomilerin ortaya çıkışı ve uluslararası ekonomiden payını almak isteyen gelişmekte olan ülkelerin de oluşması ile birlikte yeni korumacılık araçlarını kullanarak korumacı bir anlayışa bürünmüştür. Bu durumların

gündeme gelmesi sonucunda ise GATT kurallarının artık ülkelerin ve uluslararası ticaretin gereklerinin uygulanmasını sağlayacak yaptırımlarının sarsılmaya başladığını söyleyebiliriz. Özellikle, 1973–1974 Petrol Krizi öncesinde serbest dış ticaret eğiliminde olan ülkelerin ekonomik dengelerin değişmesi sebebiyle yaşanan kriz sonrası dönemde korumacı politikalara dönüş yaptıklarını görmekteyiz.

GATT'ın kurallarının işlevselliğini yitirmesinin ve artık yerini 1995 yılında kurulmuş olan DTÖ' ye bırakmasının nedenleri arasında; en çok kayırlan ülke kuralının bu süreçte ülkeler için geçerliliğinin kaybolması, ülkeler arasında oluşan çatışmaların çözümünde etkisiz kalınması, kuralların ülkeler üzerinde yaptırım gücünün kalmaması ve kuralların kapsamlarının sığ kalması gösterilmektedir (Engin, 1992:47).

1993 yılında Uruguay Round'u görüşmelerinin ülkeler tarafından onaylanması sonucunda GATT'ın devamı niteliğinde görülen Dünya Ticaret Örgütü 1995 yılında resmi olarak kurulmuştur. DTÖ, 1995 yılı itibariyle GATT ile başlayan çok taraflı ticaret görüşmeleri ile serbest dış ticaretin sağlanması, tarifelerin indirilmesi ve ticari engellerin ortadan kaldırılması misyonunu üstlenmiştir. DTÖ ile kurumsal bir hal alan çok taraflı ticaret anlayışı, uluslararası ticarete serbestleşmeyi sağlayarak ülkelerin refah düzeylerinin artmasına ve gelişmekte olan ülkelerin de uluslararası ekonomiye entegre olmalarına büyük katkıda bulunmuştur (Vurdu, 2008:73).

DTÖ'nün kuruluşundan itibaren ülkeler tarife indirimlerinin gerçekleştirilmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması ve uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi doğrultusunda yönlendirilmiştir. Ancak, özellikle gelişmiş ülkelerde, tarife oranlarının düşürülmesinin ardından uluslararası ticareti kısıtlayan ve uluslararası pazarlara girişleri engelleyen bir takım yeni uygulamalar devreye sokulmuştur. Bu uygulamalar ile uluslararası ticarete konu olan ürün ve hizmetlerin çeşitli teknik şartlara ve standartlara sahip olması istenmesinden dolayı, bu şartları sağlayamayan gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerin uluslararası pazarlara girişleri daha da zorlaştırılmıştır (Alagöz, 2007:6). Geleneksel korumacılık politikalarından farklı olarak uygulanan bu engeller; çevre ve sağlık standartları, sübvansiyonlar, gönüllü ihracat kısıtlamaları, teknik engeller, miktar kısıtlamaları, menşe kuralları gibi tarife dışı engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. Halen uygulaması devam eden gönüllü ihracat kısıtlamaları, kota uygulamaları, anti-damping soruşturmaları, ek mali yükümlülük uygulamaları gibi tarife dışı engel

uygulamalarının ülkeler arasında yaygınlaşması DTÖ'nün yeni korumacılık anlayışına engel olamadığını göstermektedir (Ongun, 2003:76).

1.2.2. Yeni Korumacılık Anlayışının Gelişim Süreci ve Nitelikleri

Uluslararası ticarete geleneksel korumacılık anlayışından ve uygulamalarından farklı olarak algılanan yeni korumacılık anlayışının 1970'li yıllardan sonra, özellikle 1973–1974 yıllarında patlak veren Petrol Krizi ile uluslararası ticarete belirgin hale geldiğini görmekteyiz. Ülkelerin yaşamış oldukları işsizlik ve enflasyon gibi yapısal dengesizliklerin de baş göstermesi ile ülkelerin uluslararası ticarete korumacı politikalara dönüşü hız kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ülkelerin uluslararası ticaretlerini geliştirdikleri ve üretimlerini arttırdıkları bir dönemdir. Bu dönemde ülkelerin ihracatlarının ve ortalama gayrisafi yurtiçi hasıllarının büyüme hızlarından daha yüksek olduğu ve % 8,8 dolaylarında bir büyümenin gerçekleştiği görülmektedir (Engin, 1992:53). Böyle bir ortamda, serbest dış ticaret anlayışı gelişerek GATT'ın da yönlendirmeleri sonucu ülkeler gümrük tarifelerinde indirimler gerçekleştirmiş ve uluslararası ticaretlerini geliştirmiştir.

20. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde ülkeler 1973–1974 Petrol Krizi ile yaşanan ekonomik zararlardan dolayı yeniden korumacı eğilimleri benimsemeye başlamışlardır. Fakat bu dönemde benimsenen korumacılık anlayışı geleneksel korumacılığa göre farklılar barındırmaktadır.

Geleneksel korumacılık anlayışından farklı olarak yeni korumacılık anlayışında gelişmiş devletlerin, az gelişmiş ve gelişmekte olan devletlerin özellikle emek yoğun endüstri ürünlerinin ihracatına karşı çeşitli önlemler aldıklarını görmekteyiz. Bu endüstriler tekstil, giyim, ayakkabı gibi emek yoğun üretimin gerçekleştirildiği sektörlerdir (Seyidoğlu, 2013:205). Görüldüğü üzere, yeni korumacılık anlayışında geleneksel korumacılığın aksine geliştirilmek istenilen alan üzerine değil, gelişmekte olan ülkelerin ihracatlarını azaltmak üzerine kısıtlamalar getirilmektedir.

Yeni korumacılık anlayışı doğrultusunda geleneksel korumacılıktaki tarife ve ithalat kotaları gibi kısıtlamalardan farklı olarak çeşitli dış ticaret politikası araçları kullanılmıştır. Tarife dışı engeller olarak da isimlendirilen bu araçlar; gönüllü ihracat

kısıtlamaları, ihracat ve ithalat sübvansiyonları, çevre ve insan sağlığı kısıtlamaları, teknik standartlar ve idari engeller gibi çok çeşitli şekillerde uluslararası ticarete yer almaktadırlar.

Yeni korumacılık anlayışının bu dönemde ortaya çıkışının ve gelişmiş ülkeler tarafından yoğun olarak kullanılmaya başlanmasının bir başka nedeni ise GATT ile birlikte uluslararası ticarete uygulanan tarifelerin indirilmesi olmuştur (Engin, 1992:54). Azaltılan tarife oranları sonrasında, gelişmekte olan ülkelerin serbest ticaretten faydalanarak emek yoğun endüstrilerde gelişmiş ülkelere olan ihracatlarının artması ile birlikte gelişmiş ülkeler tarafından tarife dışı engeller uygulanarak bu durum kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bir taraftan tarife oranlarının düşürülmesi söz konusu iken diğer taraftan gelişmiş ülkelerin uluslararası ticarete yeni korumacılık anlayışı olarak tarife dışı engelleri kullanması, ticaretin serbestleştirilmesi çalışmalarının sekteye uğradığını göstermektedir.

2. YENİ KORUMACILIK ANLAYIŞINDA DIŞ TİCARET POLİTİKASI ARACI OLARAK TARİFE DIŞI ÖNLEMLER

Dünya tarihi boyunca ülkeler, uluslararası ticaretlerine çıkarları doğrultusunda çeşitli müdahalelerde bulunmuşlardır. Bu müdahaleler dış ticaretlerini kısıtlamak veya ticaret hacimlerini arttırmak şeklinde gerçekleştirilmiştir. Ülkelerin uluslararası ticarete müdahale etmek amacıyla kullandıkları bu yöntemler, dış ticaret politikası araçları olarak isimlendirilmektedir.

Ülkeler tarafından tarih boyunca çeşitli şekillerde kullanılan dış ticaret politikası araçları, zaman içerisinde kullanımlarının, amaçlarının ve biçimlerinin değişmesi nedeniyle farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadırlar. Yeni korumacılık anlayışıyla ortaya çıkan ve günümüzde ülkelerin sıklıkla başvurmuş olduğu tarife dışı önlemler de bu şekilde oluşan dış ticaret politikası araçlarındandır.

Tarife dışı önlemlerin temellerinin daha eski tarihlere dayanmasının yanı sıra özellikle 1970'li yılların başlarında GATT bünyesinde gerçekleştirilen Tokyo Görüşmeleri (Tokyo Round) ile bu konunun dış ticaretteki önemi artmıştır. Bu görüşmelerde ülkelerin tarife oranlarındaki indirimlerine karşılık olarak tarife dışı önlemlerin uluslararası ticarete önemli derece arttırılmış olması gündeme getirilmiştir.

Son dönemde ülkelerin yoğun olarak başvurdukları tarife dışı önlemler, iç üreticileri ve tüketicileri koruma amaçlı uygulanmakla birlikte; serbest dış ticaret anlayışını kısıtlayan dış ticaret politikası araçları olarak yorumlanmaktadır (Önen, 2008:4).

2.1. TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİN TANIMI, KAPSAMI VE ÖZELLİKLERİ

Tarife dışı önlemler, kapsamlarının ve uygulanış biçimlerinin çeşitlilikleri sebebiyle literatürde farklı şekillerde ifade edilmişlerdir. Bu ifadelerden biri olan "tarife dışı engeller" Walter tarafından 1969 yılında kullanılırken, daha sonraki süreçte tarife dışı önlemlere getirilen farklı tanımlamalar ve yorumlar ile "uluslararası ticarete tarife dışı sapmalar", "tarife dışı müdahaleler" (Baldwin, 1970), "tarife dışı önlemler" (Clark, 1992a; Clark, 1992b; Clark, 1993) gibi çeşitli ifadeler kullanılmıştır. Bu çalışmada, tarife dışı önlemlerle ilgili literatürde yer alan ifade ve tanımlamalara yer verilecek

olmakla birlikte, dış ticaret politikası araçlarını daha geniş bağlamda kapsamayı nedeniyle tarife dışı önlemler ifadesi kullanılacaktır.

Ingo Walter'ın 1969 tarihli çalışması tarife dışı önlemlere ilişkin literatürdeki ilk çalışmalardan birisidir. Walter, tarife dışı önlemleri tanımladığı, sınıflandırmasını yaptığı ve özelliklerine değindiği çalışmasında tarife dışı önlemleri; uluslararası ticarete engel teşkil eden tüm özel sektör ve hükümet politikaları ile dış ticaret akımlarında sapmalara neden olan tüm uygulamalar olarak açıklamaktadır (Walter, 1969:18). Tarife dışı önlemlerin ülkelerin ticaretlerini miktar kısıtlamaları veya maliyet ve fiyat yükseltme yoluyla sınırlayan karmaşık bir yapıya sahip olduğunu belirtmektedir (Walter, 1971:196–197). Tarife dışı önlemlerin dış ticarete sapmalara yol açan bir etkiye neden olduğunu belirten Walter, tarife dışı önlemleri üç kategoriye ayırmaktadır. Birinci tip önlemler, kendi içinde ithalat odaklı ve ihracat odaklı kısıtlamalar olarak iki gruba ayrılmaktadır. İthalat odaklı kısıtlamalar, ithalatı kısıtlayıcı ve ihracatı teşvik edici özelliklere sahipken; ihracat odaklı kısıtlamalar ise, yerli üreticilerin uluslararası rekabetten korunması amacıyla ihracatı sınırlayıcı veya özendirici özelliklere sahiptir. İkinci tip önlemler, ülkelerin ekonomik, sosyal ya da siyasi sorunlarının çözülmesine yardımcı olarak kullanılan ithalat ve ihracat kısıtlamaları olarak açıklanmaktadır. Üçüncü tip önlemler ise, tamamen koruyucu nitelikte olmayan fakat ticari akımları yönlendiren kısıtlamalar olarak sınıflandırılmaktadır (Walter, 1969:20).

Tarife dışı önlemlere ilişkin diğer bir önemli çalışma ise Baldwin (1970)'e aittir. Baldwin çalışması ile tarife dışı önlemleri, uluslararası ticarete mal ve hizmetlerin ve bunların üretiminde kullanılan kaynakların reel dünya gelirini bozacak şekilde dağılmalarına sebep olan her türlü kamu ve özel önlemler olarak tanımlamaktadır (Baldwin, 1970:5). Bu tanımlamada geçen reel dünya getiri, dünya üzerindeki bütün kaynakların en etkin ve verimli şekilde dağılması ile ortaya çıkan getiri olarak ifade edilmektedir. Bu duruma engel teşkil eden tüm dış ticaret politikaları tarife dışı önlem kapsamında değerlendirilmektedir.

1974 yılında Lloyd tarife dışı önlemler tanımlamalarına çeşitli eklemelerde bulunmuştur. Lloyd, tarife dışı engelleri ülkelerin doğrudan ya da dolaylı olarak ithalatı kısmak veya ihracatı saptırmak amacı ile uygulanan politika araçları olarak tanımlamaktadır (Seymen, 2000:99)

Clark (1992) alışmaları ile tarife dışı önlemleri, devlet veya özel sektör tarafından uygulanan, geleneksel tarife önlemlerinden farklı olarak doğrudan veya dolaylı bir şekilde uluslararası ticari akımlarda sapmalara yol açan önlemler olarak tanımlamaktadır (Clark, 1992a:225; Clark, 1992b:285; Clark, 1993:164). Clark’a göre tarife dışı önlemlerin çok fazla türünün bulunmaktadır. Bu önlemlerin ithalat mallarının ve ithalata rakip malların fiyatlarını arttırarak yurtiçindeki üreticilere avantajlar sağladığını ileri sürmektedir.

Tarife dışı önlemlere ilişkin bir diğer önemli alışma Deardorff ve Stern (1997)’e aittir. Bu çalışmada tarife dışı önlemler, tarife kaynaklı olmayan tüm dış ticaret engelleri olarak açıklanmaktadır. Bu noktada tarife dışı önlemler, yalnızca ithalat üzerindeki engel ve kısıtlamalar olarak görülmemiş, bunun yanı sıra ihracat teşvikleri gibi ticareti yönlendiren ihracat önlemleri de tarife dışı önlemler tanımına dâhil edilmiştir (Deardorff ve Stern, 1997:4).

Deardorff ve Stern (1997)’e göre, tarife dışı önlemlerin bir bölümünün ülkeler tarafından açıklanarak resmi bir şekilde uygulanırken, diğer bölümü ise resmi olarak açıklanmadan uygulanmaktadır. Resmi olarak açıklanmayan tarife dışı önlemler üç gruba ayrılmaktadır. İlk grup idari prosedürler ve yayınlanmamış hükümet düzenlemeleri ve politikalarından oluşmaktadır. Bu grupta gümrük prosedürleri gibi kurumsal olarak yerleşmiş olan prosedürler ve yöneticilerin politikaları doğrultusunda ticarete engel olabilecek uygulamalar yer almaktadır. İkinci grup önlemler ise, piyasa yapısı başlığı altında toplanmaktadır. Ülkelerin tam rekabetçi veya tekelci piyasalara sahip olması ve uluslararası ticaretteki rekabetleri sebebiyle ortaya çıkan ticarete engel bir takım uygulamalar bu gruba dâhil edilmektedir. nc grup önlemler ise, kurumsal faktörlerden oluşmaktadır. Deardorff ve Stern (1997)’e göre, ülkelerin siyasal, sosyal ve kültürel kurumlarının ortaya çıkardığı uygulamalar da ülkelerin ticaretlerinde resmi olmayan önlemler doğurmaktadır. Ülkelerin siyasal olarak federal veya üniter yapıda olmalarının, farklı kültürel eğilimlerinin ve çeşitli sosyal tercihlerinin olması bu önlemleri oluşurmaktadır.

McCarty (1999)’nin çalışmasında, tarife dışı önlemler üzerine açıklamalar yapılmakla birlikte tarife dışı önlemlerin tarife dışı engeller ile karşılaştırılmaktadır. McCarty (1999)’e göre; tarife dışı önlemler, tarife dışı engelleri kapsamaktadır. Tarife dışı

engeller, tarife dışı önlemlerin alt kategorisini oluşturmaktadır. Çalışmada, tüm tarife dışı engeller tarife dışı önlem olarak kabul edilirken, tüm tarife dışı önlemlerin ise tarife dışı engelleri ifade etmediği belirtilmektedir. Tarife dışı önlemlerin, tarife dışı engellerden farklı olarak, ihracatı arttırıcı müdahaleleri de içerdiği ileri sürülmektedir. (McCarty, 1999:14). Bir başka ifade ile tarife dışı önlemler yalnızca ithalatı kısıtlayıcı engellerden oluşmamaktadır. Buna ek olarak ihracatı teşvik edici çeşitli önlemleri de içermektedir.

Movchan ve Eremenko (2003) çalışmalarında tarife dışı önlemleri, hükümetlerin dış ticaret politikaları ile tarife dışında uyguladıkları, ürün ve hizmetlerin fiyatını, miktarını ve ticari akım yönlerini etkileyen araçlar olarak açıklamaktadırlar. Yapılan tanımlamada aktör olarak devlete yapılan vurgu iki şekilde açıklanmaktadır. Bunlardan ilki evrimsel süreç ile ticaret kısıtlamalarının farklılaştırılması olarak belirtilmektedir. İkincisi ise, ticaret kısıtlamalarının yönetsel uygulamalarda olduğu ve geleneksel olarak kabul edilmesidir (Movchan ve Eremenko, 2003:2).

Beghin (2006) çalışmasında tarife dışı önlemleri tanımlamış ve karmaşık yapıdaki bu önlemlerin sınıflandırılması üzerine eğilmiştir. Çalışmada tarife dışı önlemler, gümrük sınırlarında uygulanan tarifeler dışında kalan, ürün, hizmet ve faktörlerin üretimlerini etkileyen ve ticarete sapmalara yol açan, geniş ve karmaşık yapıdaki dış ticaret müdahaleleri olarak tanımlamaktadır (Beghin, 2006:1).

Jordan (2013) gümrük tarifeleri dışında dış ticarete yöneltilen tüm müdahaleleri tarife dışı önlemler kapsamında değerlendirmektedir (Jordan, 2013:6).

Tarife dışı önlemlerin tanımı ve kapsamına ilişkin literatür taraması incelendiğinde, bu konuda genel kabul görmüş bir tanımın ve sınıflandırmanın bulunmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda tarife dışı önlemler en genel biçimde tarife önlemleri haricinde kalan, ticareti kısıtlayan ya da ticarete sapmalara neden olan önlemler olarak tanımlanabilmektedir (Love ve Lattimore, 2009:62). Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) tarafından yapılan çalışmalara göre uluslararası ticarete uygulanan tarife dışı önlemlerin sayısı yüzü aşkın olarak ifade edilmektedir (Bora, 2002:2; Clark, 1992a:227). Bu sayının giderek artması ve tarife dışı önlemlerin çeşitlenmesi hem uluslararası ticaretteki kısıtlamaları daha karmaşık bir yapıya

dönüştürmekte, hem de tarife dışı önlemlerin etkisinin ölçülebilmesini zorlaştırmaktadır.

2.2. TARİFE DIŞI ÖNLEMLER

Tarife dışı önlemler, uluslararası ticaret akımlarının yönlendirilmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Devletlerin dış ticaretlerini kontrol etmek amacıyla kullandıkları tarife dışı önlemler, dış ticareti etkileme yollarına, ekonomik etkilerine ya da önlem alınan ticaret faaliyetlerine göre sınıflandırılabilir. Bazı tarife dışı önlemler ithalata yönelik ticaret politikalarını gerçekleştirmek amacıyla kullanılırken, bazı tarife dışı önlemler ise ihracata yönelik ticaret politikalarının uygulanmasını sağlamaktadır.

UNCTAD, tarife dışı önlemlerin birbirleri ile aralarındaki benzerlikleri ve farklılıkları göz önüne alan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmaya göre, tarife dışı önlemler hizmet ettikleri amaçlara göre sınıflandırılmıştır. (UNCTAD, 2013:4). UNCTAD tarafından hazırlanan sınıflandırmada tarife dışı önlemler, öncelikle önlemlerin ithalata veya ihracata yönelik olmalarına göre tanımlanmıştır. İkinci aşamada ise, tarife dışı önlemler teknik ve teknik olmayan kısıtlamalar olarak ithalat ve ihracat önlemleri başlıkları altında toplanmıştır.

Tablo 1. Tarife Dışı Önlemlerin Sınıflandırılması

İthalat Önlemleri	Teknik Önlemler	A. İnsan ve Bitki Sağlığı Önlemleri
		B. Teknik Önlemler ve Ürün Standartları
		C. Sevkiyat Öncesi Denetim ve Diğer Prosedürler
	Teknik Olmayan Önlemler	D. Koşullu Ticaret Koruma Önlemleri
		E. Lisans, Kota, Yasak Ürünler ve Miktar Kısıtlamaları
		F. Fiyat Kontrol Önlemleri
		G. Finansal Önlemler
		H. Rekabeti Engelleyen Önlemler
		I. Ticari Yatırım Önlemleri
		İ. Dağıtım Kısıtlamaları
		J. Satış Sonrası Hizmet Kısıtlamaları
		K. Sübvansiyon
		L. Devlet İhale Kısıtlamaları
		M. Fikri Mülkiyet Önlemleri
		N. Menşe Kuralları
İhracat Önlemleri	Teknik Önlemler	O. İhracatta Teknik ve İdari Önlemler
		Ö. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları
	Teknik Olmayan Önlemler	P. İhracat Sübvansiyonları ve Telafi Edici Vergiler
		R. İhracat Kotaları, İhracat Lisansları ve Vergiler
		S. Kamu İşletmeleri ve İhracat Kanalları
		T. İhracatta Fiyat Kontrol Önlemleri
		U. Yeniden İhracat Önlemleri
		V. İhracat Vergileri ve Ambargo

Kaynak: Tablo'daki ithalat önlemleri sınıflandırması UNCTAD (2013:4)'den alınmıştır. İhracat önlemleri sınıflandırması ise mevcut literatür ve mevzuat incelenerek tarafımızca geliştirilmiştir.

2.2.1. İthalat İşlemlerinde Tarife Dışı Önlemler

Ülkeler, dış ticaret politikalarına uygun bir şekilde ithalat işlemlerinin gerçekleştirilmesi için çeşitli tarife dışı önlemler uygulamaktadırlar. UNCTAD ve DTÖ tarafından belirlenen sınıflamada ithalat işlemlerinde teknik ve teknik olmayan on beş farklı tarife dışı önlem türü belirlenmiştir.

2.2.1.1. İthalatta Teknik Önlemler

UNCTAD ve DTÖ tarafından yapılan sınıflama sonucunda uygulanan önlemlerden teknik önlemler, ithalat işlemlerine konu olan ürün ve hizmetlerin belirli standartlara ve teknik özelliklere sahip olması amacıyla uygulanmaktadır.

2.2.1.1.1. İnsan, Hayvan ve Bitki Sağlığı Önlemleri (SPS)

DTÖ anlaşmaları çerçevesinde imzalanan İnsan, Hayvan ve Bitki Sağlığı Anlaşması (SPS), ithal edilen ürünlerin belirlenen standartlara uyması ve toplum sağlığının olumsuz etkilenmemesi için ülkelerin ithalat işlemleri üzerinde sıkı bir denetim sağlamaktadır. Bu doğrultuda ülkeler, insan, hayvan ve bitki sağlığını korumak amacıyla SPS ve GATT anlaşması kapsamında kabul ettikleri yükümlülükler dolayısıyla ve teknik standartlara uyma zorunlulukları sebebiyle ithalat işlemlerinde ürünlerde belirli standartları sağlamak zorundadırlar (Rigod, 2013:503).

Ülkeler tarafından kabul edilen uluslararası standartların uygulanmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insan ve hayvan yaşamını gıda ve ürünlerdeki katkı maddelerinden, toksinlerden ve hastalığa sebep olabilecek organizmalardan korumaktır. İkinci önemli sebep, bitkiler ve hayvanlar tarafından taşınan hastalıklara karşı insan sağlığını korumaktır. Bir diğer önemli sebep ise biyolojik çeşitliliğin korunarak hastalıkların ve insan sağlığına zarar verici durumların ülkeden ülkeye yayılmasını engellemektir (Miljkovic, 2005:284).

İnsan, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri üzerine ilk görüşmeler Tarım Grubu Müzakereleri (Negotiating Group on Agriculture) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak, müzakerelerin teknik standartları, tarım sübvansiyonlarını ve toplum sağlığını kapsayan önemli konuları içermesi sebebiyle 1989 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin girişimleriyle müzakerelerin sürdürülmesi özel bir çalışma grubuna devredilmiştir

(Rigod, 2013:506). Bu alışmalar sonucunda 1995 yılında SPS anlaşması ülkeler tarafından kabul görmüş ve günümüze kadar SPS komisyonu tarafından üç kez gözden geçirilerek mevcut halini almıştır. SPS komisyonları tarafından hazırlanan raporlara göre, gıda güvenliği ile bitki ve hayvan sağlığının korunmasına ilişkin ticari tedbirlerin ülkeler için etkin bir koruma sağladığı hususunda karara varılmıştır (Stanton, 2010:24).

İnsan, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri ithalatı ülkeye giren ürünlere karşı tüketiciyi koruma amacı taşımaktadır. Fakat bu önlemler, aynı zamanda ithalatı kısıtlayan bir dış ticaret politikası aracı olarak da kullanılmaktadır. Uluslararası ticarete 1996 ve 2009 yılları arasında tarımsal ürünlerin ortalama tarife oranı %14.6'dan %10.8 seviyelerine inerken, tarife dışı önlem olarak insan, hayvan ve bitki sağlığı (SPS) zerine yapılan ihbar sayısı 1996 yılında 136 iken 2009 yılında 564'e yükselmiştir (Wei vd., 2012:253). İnsan, hayvan ve bitki sağlığının korunması sağlanması ek olarak, bu önlemlerin uluslararası ticaretteki korumacılık etkisini azaltılması için ülkelerin çeşitli çalışmaları bulunmaktadır. Bu doğrultuda, 1966 yılında ABD'nin gıda ithalatında %50 civarında olan tarife dışı önlemlerin 1986 yılında %90 civarlarına yükselmesi, giderek artan tarife dışı önlemlerin azaltılması ihtiyacını doğurmuştur (Rigod, 2013:507).

SPS nlemleri, uluslararası ticarete ülkeler için belirli standartların ve sağlık koşullarının korumasını sağlamakla birlikte UNCTAD ve DT tarafından ticareti kısıtlayan teknik bir önlem olarak da görülmektedir. UNCTAD'ın gerçekleştirdiği sınıflamaya göre, SPS nlemleri ithalatı kısıtlayan önlemlerin içerisinde teknik bir önlem olarak yer almaktadır.

2.2.1.1.2. Teknik nlemler ve rn Standartları

Uluslararası ticarete ülkeler tarafından ithalat işlemlerinde uygulanan teknik önlemler ve ürün standartları, SPS anlaşması kapsamındaki önlemler dışında kalan teknik düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu teknik düzenlemeler, ithalatı gerçekleştirilen ürünlerin özelliklerini ve üretim süreçlerini kapsayan, uygulanması zorunlu olan idari hükümleri de içeren prosedürlerden oluşmaktadır (UNCTAD, 2012:15).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkeler ulusal pazarlarındaki ürünleri hakkında birçok düzenlemele gerçekleştirmiştir. Bu şekilde ülkelerin pazarlarına müdahalelerinin artması ile birlikte ürünler üzerindeki bu düzenlemeler, teknik önlemler ve ürün

standartları halini almıştır. Bu ürün standartları ile tüketicilerin talepleri doğrultusunda ürün güvenliğinin, temiz çevreciliğin ve iyi işleyen bir piyasa yapısının oluşturulması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda teknik önlemler ve ürün standartları, bir taraftan refahı arttıran ve piyasanın daha iyi işlemesini sağlayan düzenlemeler olarak uygulanırken, diğer taraftan da özellikle gelişmekte olan ülkeler için ticareti kısıtlayıcı düzenlemeler olmuştur (Essaji, 2008:166; Li, 2012:498).

Teknik önlemler ve ürün standartları, gelişmiş ülkelerden çok gelişmekte olan ülkelerin uluslararası pazarlara erişimine engel oluşturan tarife dışı önlemlerin ana unsudur. Gelişmekte olan ülkelerin üretim faaliyetleri, gelişmiş ülkelerin yüksek maliyet ve standartlar ile gerçekleştirdikleri üretime göre istenilen düzeylerden uzak kalmaktadır. Aynı şekilde, gelişmiş ülkelerin sahip oldukları fiziksel donanım ve nitelikli emek kaynakları, gelişmekte olan ülkeler için oldukça kısıtlı düzeydedir. Gelişmiş ülkelerin standartlarını karşılayabilen üretim, denetim ve diğer süreçlerin sağlanmasına yönelik devlet yatırımları gelişmekte olan ülkelere istenilen düzeylere ulaşamamaktadır. Dolayısıyla üretim süreçlerinin geliştirilmesi imkânı gelişmekte olan ülkeler için sınırlı bir süreç olmakta ve uluslararası ticaretlerini kısıtlamaktadır (Essaji, 2008:167).

Uluslararası ticarete yer alan pazar odaklı teknik önlemler ve ürün standartları, ülkelerin uluslararası pazarlara girişlerinde genellikle sorun yaratmamaktadırlar. Fakat ulusal ve uluslararası hukuka göre belirlenen bu teknik önlemler ve standartların uygulanmasındaki başarısızlıklar, ürünlerin ülkelere girişleri sırasında sorun yaşanmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, uluslararası ticarete konu olan ürünlerin etiketlenmesi, paketlenmesi ve ürün güvenliği ile ilgili standart ve düzenlemeler ülkeler arasındaki ticareti kısıtlayan bir önlem haline gelmektedir (Shah, 2014:131). Örneğin, buzdolabı ithalatı ve ihracatında ürünün üzerinde boyutunu, ağırlığını ve elektrik tüketimi seviyesini gösteren bir etiket taşıma zorunluluğu bulunmaktadır.

Uluslararası ticarete teknik önlemler, ülkelerin uluslararası pazarları denetleyebilme, tüketicilerini diğer ülkelere karşı savunabilme ve doğal kaynakları koruyabilme amaçları için kullanılmaktadırlar. Ancak bu duruma istisna olarak, bazen ülkedeki yerel ürünlerin yararına olmak koşuluyla bazı ürünlerin ithalatına izin verilebilmektedir (Shah, 2014:130).

Teknik önlemler ve ürün standartlarının ülkeler üzerindeki bir diğer önemli sınırlandırması ise uluslararası ticarete ortaya çıkardıkları maliyettir. Teknik önlemler ve ürün standartları uluslararası pazarlara erişimde ihracatçılar için önemli bir maliyet oluşturmaktadır. Avrupa Birliği içerisinde, genel harcamaların yaklaşık % 10'u farklı Avrupa Birliği ülkelerinin birbirleri ile gerçekleştirdikleri ticaretin maliyetlerine karşılık gelmektedir (Shah, 2014:131).

2.2.1.1.3. Sevkiyat Öncesi Denetim ve Diğer Prosedürler

Sevkiyat öncesi denetim, ürünler ihracat ülkesinden sevk edilmeden önce ithalatçı ülkenin vekalet verdiği uluslararası bağımsız kuruluşlar tarafından yürütülen zorunlu kalite, miktar ve fiyat kontrolüdür (UNCTAD, 2012:20). Sevkiyat öncesi denetimler ile birlikte, vergilerin doğru tahsil edilmesi, ithalatın değerinden yüksek veya düşük olarak faturalandırılması, ithalat ürünlerinin yanlış sınıflandırılması ve ithalat-ihracat fonlarının kötüye kullanılması gibi durumlar engellenmektedir (The World Bank, 2001:1). Bu duruma örnek olarak, tekstil ürünlerinin ithal edilmeden önce üçüncü şahıslar tarafından denetlenerek renk, boya ve kullanılan malzeme çeşitleri bakımından doğrulanması gösterilebilir.

Gelişmekte olan ülkeler için gümrük vergi ve yükümlülüklerinden elde edilen gelirler, ülke gelirleri içerisinde halen önemli bir yer tutmaktadır. Bu doğrultuda ülkeler uluslararası kuruluşların da teşvikleri ile sevkiyat öncesi denetim programlarına başvurumaktadırlar. Ülkelerin buradaki amacı, sevk öncesi gerçekleştirilen denetimler ile vergi toplamadaki verimliliğin artırılması, gümrük idarelerindeki yolsuzluğun önüne geçilmesi ve ithal edilecek ürünlerin istenen kalite ve teknik standartlara uygulununun kontrol edilmesidir (Dequiedt vd., 2012:282; Rege, 2001:43).

Sevkiyat öncesi denetim programı ilk olarak 1963 yılında Zaire'de yaklaşık elli ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen toplantıda gündeme gelmiştir. Bu toplantı ile sevkiyat öncesi denetim, ülkelere gümrük vergilerini sağlıklı bir şekilde toplayabildikleri sağlayan paralel bir bilgi sistemi olarak kabul edilmiştir (Anson vd., 2006:1). Kontrollerin daha resmi bir zemine taşınması ile ilgili artan talepler sonrasında, sevkiyat öncesi denetim GATT müzakerelerinin de konusu olmuş ve 1988 yılında ülkeler arasında denetimler üzerine müzakereler başlatılmıştır (Low, 1995:39). Bu müzakereler sonucunda, 1993 yılında DTÖ çatısı altında Sevkiyat Öncesi Denetim Anlaşması olarak imzalanmıştır

(The World Bank, 2001:1). Sevkiyat öncesi denetim kapsamında özel bir gözetim firması tarafından oluşturulan ithalat denetim heyeti, ürünü yüklendiği limanda, varış yerinde, ihracatçı firmaların tesislerinde veya havalimanlarında denetleyebilmektedir. Sevkiyat öncesi denetim ile edinilen bilgiler gümrük beyannamelerinden sağlanan bilgileri tamamlayarak, gümrük vergilerinin belirlenmesinde kolaylıklar sağlamaktadır. Böylelikle, gümrük idarelerinin takdir gücü sınırlandırılarak oluşabilecek yolsuzlukların da önüne geçilmiş olmaktadır (Dequiedt vd., 2012:282).

Sevkiyat öncesi denetim, denetleme işlemlerini yürüten aracı firmaların ürünleri ihracatçının sevkiyatından önce kontrol etmesi ile başlamaktadır. Firma tarafından denetimi gerçekleştirilen ürünler ile ilgili bulgu raporu (report of findings) hazırlanarak ürünlerin gideceği limanın gümrük idaresine gönderilmektedir. Yapılan kontroller neticesinde firma tarafından ürünlerle ilgili temiz bulgu raporu (clean report of findings) veya tutarsızlık raporu (discrepancy report) oluşturulmaktadır (Anson vd., 2006:3). Böylelikle ürünlerin ithalat aşamasında beyanı gerçekleştirildiğinde vergi ve yükümlülüklerinin doğru olarak belirlenmesi sağlanmaktadır.

2.2.1.2. Teknik Olmayan İthalat Önlemleri

Teknik olmayan ithalat önlemleri, ülkelerin uluslararası ticarete uygulanan teknik önlemler ve standartlar dışındaki önlemleri kapsamaktadır.

2.2.1.2.1. Koşullu Ticaret Koruma Önlemleri

Koşullu ticaret koruma önlemleri, gerçekleştirilen ithalat işlemlerinin ithalatçı ülkenin piyasası üzerinde oluşabilecek olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla uygulanan önlemlerdir. Koşullu ticaret koruma önlemleri ülkeler arasında haksız dış ticaret kazançlarının oluşması sonucunda uygulamaya koyulmaktadır. Tarife indirimleri ile iletişim ve taşımacılıktaki kolaylıklar, ülkeleri daha fazla uluslararası ticari faaliyetlere teşvik etmesine rağmen koşullu ticaret koruma önlemlerinin uygulamalarında artış gözlemlenmektedir (Lu, 2013:290).

Koşullu ticaret koruma önlemleri kapsamında ülkeler, iç piyasanın uluslararası ticaretten zarar görmesini engelleyen anti-damping ve telafi edici vergi önlemlerini uygulamaktadırlar.

Damping, GATT anlaşmasında belirtildiği üzere ithalata söz konusu olan bir ürünün uzun dönem ortalama maliyetinin altında olacak şekilde veya ithalatın gerçekleştirildiği ülkede piyasayı bozacak fiyat ayrımcılığının yapılması şeklinde “normal değeri”nin altında bir fiyatla ithal ülkesine satışı olarak tanımlanmıştır (Reitzes, 1993:745; Sykes, 1996:5; Deardorff, 1997:32; Gurun, 2013:128; Drope, 2007:402; Stanbrook ve Bentley, 1996:31). İthal edilen ürünün tanımda belirtildiği gibi normal değerinin altında satışının yapılmasıyla oluşan ayrımcı politikaların sonucunda GATT ve DTÖ, ülkelere ihracatçının bu haksız uygulamasına karşı anti-damping önlemlerinin alınmasına izin vermektedir (Lee, 2003:556; Choi, 2014:230).

Anti-damping önlemlerinin uygulanabilmesi için üç koşul bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ürünün satışıyla birlikte damping marjının oluşması gerekliliğidir. Damping marjı, ürünün normal değeri ile ihraç edildiği fiyat farkının, ihraç edildiği fiyata oranlanması ile ortaya çıkan yüzdendir. Bu doğrultuda, ihracı gerçekleştirilen ürünün ihraç fiyatının normal değerinin altında kalmış olması gerekmektedir. İkinci koşul, ithalatın gerçekleştiği ülkenin yerli endüstrisinin ekonomik göstergelerinde maddi zararların doğmuş olmasıdır. Anti-damping önlemlerine, ithalat sonrasında ülke içindeki piyasada ekonomik sorunların yaşanması halinde başvurulabilmektedir. Son koşul ise, yerli sanayide oluşan maddi zararlar ile dampingli gerçekleşen ithalat arasında nedensel bir ilişki olmasıdır. Ülkenin yerel piyasasındaki ekonomik bozulma, dampingli ithalat sebebiyle gerçekleşmelidir (Knetter, 2003:1; Lee, 2003:556).

Koşullu ticaret koruma önlemleri kapsamında iç piyasayı korumak için kullanılan bir diğer uygulama ise telafi edici vergi önlemleridir. Bir ürünün ithalatı dolayısıyla iç piyasadaki aynı veya benzer ürünün üretimini gerçekleştiren yerli sanayinin zarar görmesine neden olan ve ihracatçı ülke tarafından üreticisine doğrudan veya dolaylı olarak sağlanan teşvikleri dengeleyebilmek amacıyla telafi edici vergi önlemleri uygulanmaktadır.

Telafi edici vergi önlemleri, ihracatçı ülkedeki üreticilerin uluslararası rekabeti zedeleyici bir şekilde sübvansiyonlardan faydalanarak haksız bir biçimde avantaj elde etmesini önlemek için uygulanmaktadır. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Hakkında DTÖ Anlaşması’na göre telafi edici önlemleri, herhangi bir ürünün ihracında veya üretiminde doğrudan ya da direkt olarak herhangi bir sübvansiyonu dengelemek

için gerekli görülen özel bir önlemdir. DTÖ kapsamında gerçekleştirilen bu anlaşmaya göre, telafi edici vergi önlemleri ihracatçı ülke tarafından üreticisine sağlanan sübvansiyon miktarını geçmemektedir. Dolayısıyla telafi edici önlemlerin uygulanabilmesi için öncelikle ürünün adil olarak piyasa değeri belirlenmektedir. Bu piyasa değerinin belirlenmesi aşamasında telafi edici vergi önlemini uygulamak için soruşturma başlatan ithalat ülkesi ürünün yabancı ülkedeki piyasa değeri ile kendi ülke içerisindeki piyasa değerini karşılaştırmaktadır (Lynam, 2010:746).

2.2.1.2.2. Lisans, Kota, Yasak Ürünler ve Miktar Kısıtlamaları

Lisans, kota, yasak ürünler ve miktar kısıtlamaları farklı tedarikçilerden veya kaynaklardan ithal edilen ürünleri miktar bakımından sınırlandıran ithalat önlemleridir. Bu önlemler, önceden belirlenmiş olan kontenjan dâhilinde, lisans uygulamaları veya yasaklamalar yoluyla uygulanmaktadır (UNCTAD, 2012:26). İthalat lisansları, ithalat kota uygulamaları, tarife kotaları uygulamaları ve gönüllü ihracat kısıtlamaları UNCTAD tarafından miktar kısıtlamalarının içerisinde sınıflandırılmaktadır.

İthalat lisanslarının ticari işlemler esnasında aranması belirli kriterlere ve kurumların takdirlerine bağlıdır. İthalat lisansları uygulamada ekonomik ve ekonomik olmayan nedenlerle uygulanan lisanslar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Ekonomik sebeplerle istenen ithalat lisansları, belirli bir sektör ürünlerinin ithalatında, özel amaçlar ile kullanılmak talebiyle istenen ürünlerin ithalatında ya da ülke sınırları içerisinde tedarik edilemeyen ürünlerin ithali esnasında istenebilmektedir. Ekonomik olmayan nedenlerle istenen ithalat lisansları ise genellikle siyasi, dini, kültürel ve toplumun ahlaki değerleri ile ilgili ürünlerin ithalinde aranmaktadır (UNCTAD, 2012:27).

Uluslararası ticarete ülkelerin kullandıkları diğer bir miktar kısıtlaması da ithalat kotalarıdır. İthalat kotası, ülkelerin ithal edilecek belirli ürünler üzerinde maksimum miktar veya değer belirleyerek belirli bir dönem boyunca uyguladıkları dış ticaret politikasıdır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ülkelerin GATT anlaşması ile birlikte gerçekleştirdikleri çoklu ticaretler sonucunda birçok ürün kota kapsamına dâhil edilmiştir. Gelişmiş ülkeler özellikle tarım sektörünü koruma amaçlı ithalat kotası uygularken, az gelişmiş ülkeler sanayileşme amacıyla ülke içinde yeni kalkınan endüstriler üzerinde ithalat kotaları uygulamışlardır. Böylelikle kota sistemi, ülkelerin

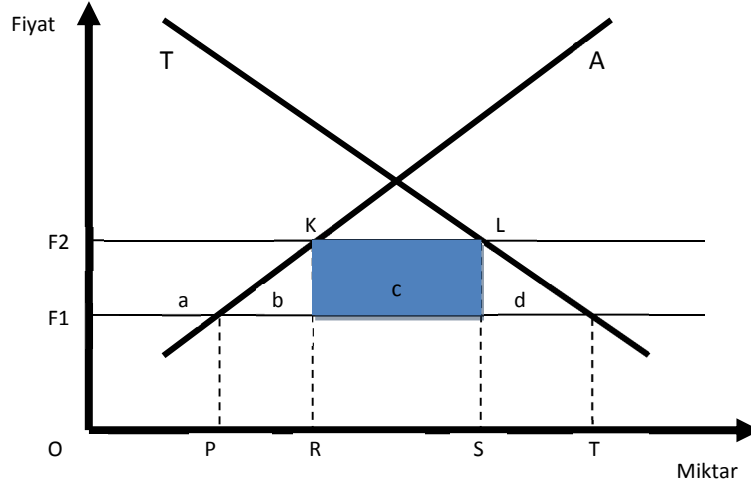
ticaret politikalarını yönlendirmede ve uluslararası ticaret üzerindeki sınırlamalarda kullanılan önemli bir tarife dışı önlem haline gelmiştir (Francois, 2009:181).

Ülkelerin uluslararası ticaretteki kota önlemleri incelendiğinde birbirinden farklı uygulamalar barındıran çeşitli kota türleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki, global kotalardır. Global kota uygulamasında, ürünler üzerinde miktar veya değer olarak sınırlamalar getirilmekle birlikte, kota uygulamalarının kullanıcıları hakkında herhangi bir sınırlama getirilmemektedir. Bu kota sisteminde, ürünler üzerindeki kotalar ilan edildikten sonra erken davranan ithalatçılar kota sisteminde büyük pay sahibi olurken, kotadan pay almakta gecikenlerin payı düşük olmaktadır. İkinci bir kota çeşidi ise tahsisli kota sistemidir. Bu kota sisteminde, kotadan pay almak isteyen firmalar üretim, istihdam ve kapasite gibi kriterlere göre değerlendirilmekte ve dağıtım bu kriterlere göre gerçekleştirilmektedir. Üçüncü bir kota türü ise, gümrük tarife kotalarıdır. Bu sistemde, ürünler üzerinde belirli bir dönem süresince miktar veya değer olarak kotalar belirlenmektedir. Ancak, diğer kota türlerinden farklı olarak bu sistemde gümrük tarife kotasının dolmasının ardından ithalat tamamen kısıtlanmamaktadır. Gümrük tarife kotası kapsamında düşük vergilerle gerçekleştirilen ithalat, kotanın dolmasının ardından yüksek vergilendirme ile devam etmektedir. Böylelikle, gümrük tarife kotası diğer sistemlerden farklı olarak ürünlerin ithalatını kota dolduktan sonra tamamen yasaklamamaktadır (Seyidoğlu, 2013:195; Pouliot, 2012:904).

UNCTAD'ın sınıflandırmasına göre küresel veya ülkesel bazda yaptırımı olan kota uygulamaları, kalıcı, mevsimlik ve geçici kotalar olarak üçe ayrılmıştır. Kalıcı kotalar, yıl boyunca uygulanan, süreklilik arz eden kotalardır. Mevsimlik kotalar, yıl içerisinde belirli dönemler içerisinde ürünlerin ithalatına izin verilen kotalardır. Geçici kotalar ise, bir veya iki yıl boyunca geçerli olan, süreklilik veya dönemsel bir özellik arz etmeyen kotalardır (UNCTAD, 2012:29).

Ülkelerin uluslararası ticarete uyguladıkları ithalat kota önlemleri çeşitli ekonomik etkiler doğurmaktadır. Bu ekonomik etkilerden ilki, kota önlemleri ile birlikte ürünlerin yurtiçi piyasalardaki arz miktarının azalmasıyla ürünlerin fiyatlarının artmasıdır (Markusen vd., 1995:269; Seyidoğlu, 2013:196).

Şekil 1. İthalat Kotalarının Ekonomik Etkileri

Kaynak: Seyidoğlu (2013:196)

Şekilde 1'deki A ve T doğruları, ithalat kotası uygulanan bir ürünün arz ve talep doğrularıdır. Serbest ticaret koşullarında OP arz miktarına sahip olan ürün, aynı koşullar altında OT talep miktarına sahiptir. Ayrıca bu ürünün serbest ticaretteki fiyatı F1 düzeyindedir. Ülke içerisinde OP miktarı kadar üretim gerçekleştiğinden, serbest ticaret koşullarında PT miktarı kadar ithalat söz konusudur. Ülkenin bu ürün üzerinde KL miktar kota uygulamaya başlamasıyla birlikte, ülkenin üretimi artarak OR miktarına (üretim etkisi), talep miktarı ise azalarak OS miktarına (tüketim etkisi) eşitlenmektedir. Kota uygulaması ile birlikte, PT miktarına eşit olan ithalat hacmi, RS miktarına düşmektedir. Ayrıca, serbest ticaret koşullarında F1 olan ürün fiyatı, KL miktar kota uygulaması ile birlikte F2 düzeyine yükselmektedir.

Kota uygulamasıyla birlikte Şekil 1'de görüldüğü üzere, "a" alanı gelir dağılımı etkisini, "b" alanı ülkenin üretim kaybını, "d" alanı ülkenin tüketim kaybını göstermektedir. Şekilde yer alan "c" alanı ise kota önlemiyle birlikte oluşan kıtlık rantını göstermektedir. Kota önlemi dolayısıyla yurtiçindeki ürün arzının azalması sonucu fiyatların yükselmesi ile firmalar için ortaya çıkan kârlar kıtlık rantını oluşturmaktadır (Seyidoğlu, 2013:197).

Ülkelerin uluslararası ticaretlerinde kullandıkları başka bir miktar kısıtlaması da ithalat yasaklarıdır. İthal yasakları bir ürünün ülkeye girişinin sürekli veya dönemsel olarak tamamen yasaklanmasıdır. İthalata getirilen bu yasaklar ekonomik nedenlerle

olabileceği gibi ekonomik olmayan nedenlerle de gerçekleşebilmektedir. İthal yasaklarının ekonomik nedenleri, döviz tasarruflarının yurtiçinde kalmasının sağlanması, iç piyasanın dış rekabetten tamamen korunması ve ülkenin dış açıklarının kapatılmasıdır (Seyidoğlu, 2013:200). Ekonomik olmayan nedenler ise, siyasi, dini, ahlaki, toplum düzenini koruma ve karşı ülkelere uygulanan ambargo gibi sebeplerdir (UNCTAD, 2012:31).

İthalat yasaklarının ekonomik etkileri incelendiğinde, ithalat kotalarına göre yıkıcı etkisi daha yüksektir. Yurtiçinde belirli düzeyde arz edilen ürün üzerine getirilen ithalat yasağı sonrasında üretim hemen arttırılamayacağı için ürünün fiyatında yüksek derecede artışlar görülebilmektedir. Ancak, fiyatlardaki bu artış ürünün ülke içindeki üretiminin yükselmesi ile birlikte son bularak, fiyatlarda ilk seviyeye göre düşüş yaşanmaktadır (Seyidoğlu, 2013:200).

Uluslararası ticarete kullanılan bir diğer miktar kısıtlaması ihracat kotası olarak da isimlendirilen gönüllü ihracat kısıtlamalarıdır. Gönüllü ihracat kısıtlaması, ihracatçı ülkenin belirli bir ürün grubunun ihracatı üzerinde karşılıklı olarak ülkelerin birbirleri ile anlaşarak ihracatının sınırlandırılmasıdır. Bu kısıtlamalar genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin emek yoğun ürünleri üzerinde uygulanmaktadır (Turner, 1983:793; Seyidoğlu, 2013:205).

Gönüllü ihracat kısıtlaması uygulamalarının ilk örnekleri ABD ile Japonya arasında görülmüştür. Özellikle tekstil, demir-çelik gibi emek yoğun ürünler üzerinde Japonya ABD'ye karşı gönüllü ihracat kısıtlaması uygulamıştır. Bu uygulamaların temel sebebi olarak, gelişmiş ülkelerin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ithal edilen emek yoğun ürünlerin iç piyasalarının dengesini bozması ileri sürülmüştür. GATT anlaşması kapsamında devam eden Uruguay Toplantıları sonucunda gönüllü ihracat kısıtlamaları azaltılarak tamamen uygulamadan kaldırılmasına karar verilmiş ve 1999 yılında bu uygulamalara tamamen son verilmiştir (Seyidoğlu, 2013:206).

2.2.1.2.3. Fiyat Kontrol Önlemleri

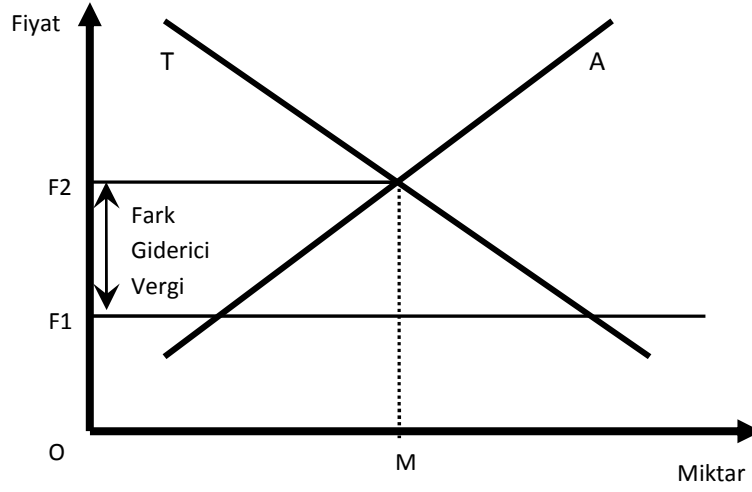
Uluslararası ticarete fiyat kontrol önlemleri, ürünlerin yurtiçi fiyatlarını desteklemek amacıyla ithal mallarının fiyatlarını etkilemek için uygulanan önlemlerdir. Yurtiçindeki piyasalarda ortaya çıkan fiyat dalgalanmaları veya uluslararası piyasalardaki fiyat

istikrarsızlığı yurt içindeki ürünlerin de fiyatlarını belirlemektedir. Bu nedenle ülkeler vergi gelirlerini arttırmak ve korumak amacıyla fiyat kontrol önlemlerini uygulamaktadırlar (UNCTAD, 2012:33).

Ülkeler yurtiçindeki ürünlerin üretici ve tüketici fiyatlarını dikkate alarak ithalat fiyatlarında çeşitli düzenlemeler gerçekleştirebilmektedirler. Bu düzenlemeler, ithal edilecek ürünler üzerinde tavan ve taban fiyat koymak veya uluslararası piyasalardaki ürün değerlerini temel almak biçiminde gerçekleştirilebilmektedir. Bu doğrultuda, ithal ürünleri üzerinde asgari bir fiyat belirleme ve referans fiyat uygulamaları gerçekleştirilmektedir (UNCTAD, 2012:34).

Fiyat kontrol önlemleri kapsamında ülkelerin uyguladıkları bir diğer önlem fark giderici vergilerdir. İthalat işlemlerinde fark giderici vergiler, ürünün ülke içinde belirlenen destekleme fiyatı ile uluslararası piyasalardaki aynı ürünün serbest ticaret fiyatı arasındaki fark fiyatı kadar alınan vergilerdir. Ülkeler iç piyasadaki üreticileri dış rekabetten korumak amacıyla belirli ürünler üzerinde yüksek fiyatlar belirlemektedirler. Bu belirlenen yüksek fiyatlar ürünlerin ülke içindeki destekleme fiyatlarını oluşturmaktadır. Uluslararası piyasalarda ihracatçılar ürünlerini düşük fiyat ile daha fazla ihraç etmek istemektedir. Dolayısıyla ithalatçı ülke iç piyasada belirlediği ürün destekleme fiyatı ile ihracatçının düşük fiyatlı ürünü arasındaki tutar kadar fark giderici vergi uygulamaktadır. Fark giderici vergiler, ithalatta kısıtlayıcı bir etkiye sahip olmakla birlikte düşük fiyat ile yurtiçine sokulmak istenen ürünlerin önünde büyük bir engel teşkil etmektedir (Seyidoğlu, 2013:213).

Şekil 2. İthalatta Fark Giderici Vergiler

Kaynak: Seyidoğlu (2013:202)

Şekil 2’de A ve T doğruları, fark giderici vergi uygulanan bir ürünün arz (A) ve talep (T) doğrularıdır. F1, yurtiçinde desteklenen ürünün uluslararası piyasalardaki serbest ticaret fiyatıdır. Ürünün yurtiçindeki destekleme fiyatı ise F2’dir. Bu durumda, ürünün ithalatı gerçekleştirilirken, ürün başına F1-F2 kadar fark giderici vergi söz konusu olmaktadır. Böylece, yurtiçinde desteklenen fiyattan daha düşük bir tutarda olan serbest dış ticaret fiyatı üzerinden gerçekleşecek ithalat önlenmiş olmaktadır.

Bir başka fiyat kontrol önlemi ise gönüllü ihracat fiyatı önlemleridir. Bu önlem çerçevesinde, ihracatçı ülke belirli ürünlerinin ihracatında ürün fiyatlarını belli bir seviyenin üzerinde tutacağını kabul etmektedir. Gönüllü ihracat fiyatı önlemi, ithalatçı ülkenin talebi doğrultusunda uygulamaya sokulması sebebiyle ithalat önlemi olarak kabul edilmektedir (UNCTAD, 2012:34).

Ülkeler tarafından sağlanan hizmetler dolayısıyla alınan bazı vergi ve harçlar da fiyat kontrol önlemleri kapsamında bulunan önlemlerdir. Bu vergi ve harçların içerisinde, gümrük denetim ve kontrol ücretleri, ürünlerin taşıma ve depolama (ardıye) ücretleri, döviz işlemleri üzerinden alınan vergiler, damga vergisi, ithalat lisansı ücreti ve konsolosluk fatura ücreti bulunmaktadır.

İthalat işlemleri dolayısıyla ülke içinde alınan vergi ve harçlar da uluslararası ticarete fiyat kontrol önlemleri kapsamına dâhildir. Bu vergilerden ilki satış vergisidir. Satış

vergisi ve birden çok satıştan elde edilen ciro vergisi genel olarak tüm ürünler e uygulanmaktadır. İkinci vergi türü ise tüketim vergileridir. Bu tür vergiler genellikle lüks veya tüketimi zorunlu olmayan ürünler üzerinden alınmaktadır. Bunlara örnek olarak, tütün ve alkol üzerinden alınan vergiler gösterilebilmektedir. Üçüncü vergi türü ise tüketimi önemli sonuçlar doğurabilecek hassas ürünler üzerinden alınan vergilerdir. Motorlu taşıtlardan alınan karbondioksit emisyon ücretleri ve hassas ürünlerin tüketiminde alınan vergiler bu tür önlemlere örnektir (UNCTAD, 2012:37).

2.2.1.2.4. Finansal Önlemler

Uluslararası ticarete finansal önlemler, ithalat işlemlerinde kullanılan döviz kaynaklarına erişim ve maliyetlerini düzenleyen ve ithalat işlemlerindeki ödeme koşullarını belirleyen önlemlerdir.

Finansal önlemler kapsamında uygulanan önlemlerden ilki peşin ödeme koşullarıdır. Peşin ödeme koşulları, ithalat işleminin değeri veya ithalat vergilerini kapsayan bir önlemdir. Bu ödemeler ithalat işlemleri başlangıcında veya ithalat lisansının alınması anında uygulanabilmektedir (UNCTAD, 2012:37).

Peşin ödeme koşullarında gerçekleştirilen ithalat işlemlerinde, ithalatçının ithalat değerinin belirli bir oranını işlemler gerçekleşmeden önce peşin olarak ödemesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra bazı ithalat işlemleri kapsamında banka aracılığıyla gerçekleştirilen ticari işlemlerde kredi verilmeden önce belirli bir teminat yatırılması da gerekmektedir. Bununla birlikte, bazı ürünlerin ithalatı sırasında ürünler varış yerine ulaşmadan önce gümrük vergisinin tamamının ödenmesi söz konusu olmaktadır.

Uluslararası ticarete finansal önlemler kapsamında bir başka uygulama ise çoklu döviz kuru uygulamalarıdır. Çoklu döviz kuru uygulamaları, farklı türdeki ürünlerin ithalat ve ihracatlarında kullanılan döviz işlemlerinde iki veya daha fazla döviz kuru oranının uygulandığı sistemdir (Hori, 2013:210). Bu sistemin uygulanmasındaki temel amaç, ülkenin döviz gelirlerini arttırıp, döviz giderlerini azaltmaktır. Bu doğrultuda, ülke tarafından ithalatı azaltılmak istenen ürünlere yüksek döviz kuru uygulanırken, ithali gerekli görülen ürünlere düşük döviz kuru uygulanmaktadır. Bununla birlikte, ihracatı arttırılmak istenen ürünlere yüksek döviz kuru uygulanırken, ihraç edilmesi gerekli

görülme en ürünlere d    k d  viz kuru uygulanmaktadır (Seyidoğlu, 2013:204; Hudson, 1958:1726).

Çoklu d  viz kuru sistemi, ilk olarak 1930'lu yılların ba larında Latin Amerika  lkelerinin ekonomik ilişkileri ve uygulamaları ile ortaya çıkmıştır. Çoklu d  viz kuru sisteminin uygulanmasındaki temel amaçlar, ülkelerin  demeler dengelerinin sağlanması için ithalatın kontrol edilmesi ve ithal ikame ile gelişmekte olan end  strilerin korunması olmuştur (Konig, 1968:39; Macdonald, 1954:310).

Uluslararası ticarete finansal önlemler çerçevesinde uygulanan bir diğer önlem d  viz kontrol d  r. D  viz kontrolü kapsamında ülkeler, d  viz piyasasına müdahalelerde bulunarak d  viz ile ilgili işlemlere kısıtlamalar getirmektedir.  lkeler belirli ürünler için tahsis ettiği d  viz b   esi kapsamında ithalat yapılmasına izin vererek ithalat miktarını sınırlandırmaktadırlar (Okazaki, 1999:268). B  ylelikle,  lkeler belirli sanayi dallarını uluslararası rekabet koşullarından koruyabilmekte ve ithalatı zorunlu olmayan ürünlerin de ithalatını kısıtlayabilmektedirler.

D  viz kontrolünün ülkeler tarafından kullanılmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. D  viz kontrolünün kullanılmasındaki sebeplerden ilki, ithalatı azaltarak ülkenin dış açıklarını kapamak için gerekli g  r lmesidir. Diğer bir neden, d  viz kontrolü ile ithalatın direkt olarak azaltılarak d  viz rezervlerinin dış borçların ödenmesinde kullanılabilmesidir. Son neden ise, sermayenin ülke dışına çıkışının engellenmesidir (Seyidoğlu, 2013:203).

2.2.1.2.5. Rekabeti Etkileyen  nlemler

Uluslararası ticarete ülkeler tarafından ithalat ve ihracatın yönlendirilmesi amacıyla bazı devlet organlarına veya devlet destekli kurumlara çeşitli ayrıcalıklar tanınmaktadır. İthalat hacminin ve ihracat için uygun üretim seviyesinin belirlenmesi üzerindeki karar alma ve kontrol yetkileri, ayrıcalık tanınan bu kurum ve kuruluşlara bırakılmaktadır (Hudson, 1958:1724).

Devlet destekli ticari işletmeler ve kurumlar belirli ürünlerin alımı ve satımı konusunda yetkilendirilerek uluslararası ticaretin hacmini ve yönünü belirlemektedirler. Devlet tarafından bir kurum veya kurulu a petrol ithali ve dağıtım hakkının yasal olarak

verilmesi ya da tarım ürünlerinin ithalatını kontrol hakkının tanınması rekabeti etkileyen önlemlere örnek teşkil etmektedir.

İthalatın ulusal bir şirket veya kuruluş tarafından sigortalanarak gerçekleştirilmesi ve ürünlerin ulusal bir taşımacılık şirketi veya kuruluşu tarafından nakil işlemlerinin gerçekleştirilmesi zorunluluğu, rekabeti etkileyen önlemler kapsamındaki diğer uygulamalardır (UNCTAD, 2012:40). Ülkeler uluslararası ticareti kontrol etmek veya sınırlandırmak amacıyla ithalata uygulanması zorunlu olan ulusal hizmetler koşulu getirebilmektedirler.

2.2.1.2.6. Ticaret ile İlgili Yatırım Önlemleri

Ticaret ile ilgili yatırım önlemleri, ithalatçı ülkeler tarafından ticaret politikaları doğrultusunda uygulanan, yabancı yatırımcıların ticari düşüncelerini, ticari işlemlerini ve yatırım uygulamalarını etkileyen, ülkeden ülkeye uygulanma ölçütleri değişen, ulusal ve küresel sermaye akımlarını saptıran önlemlerdir (Bajerni, 2007:71; DeLuca, 1994:253; Greenaway, 1992:140). DTÖ kapsamındaki ticaret ile ilgili yatırım önlemleri ürünler için hem yerel üretim gereksinimleri hem de ticareti dengeleme yükümlülükleri ile ithal ürünlerin karşısında yerli üretimi teşvik etmektedir (Rasiah, 2005:456).

Uluslararası ticarete, ticaret ile ilgili yatırım önlemleri kapsamında uygulanan yöntemlerden yerel üretim gereksinimlerine göre, yabancı yatırımcılar ev sahibi ülke içinde herhangi bir yatırım veya üretim sürecine girdiğinde yerli olarak üretilmiş girdilerden belirli bir miktar ya da oranda kullanma zorunluluğundadır. Bu doğrultuda, yatırımcıların ithalat ile daha ucuz ve daha kaliteli girdileri ülkeye sokmak yerine, ülke içinde bulunan yerli girdilerin fiyat ve kalitesini kabul etmesi sağlanmış olmaktadır (Bajerni, 2007:72; Yu, 1998:552). Ülke içerisinde gerçekleştirilen otomobil üretiminde kullanılan toplam girdilerin en az % 40'nın yerli girdilerden oluşması zorunluluğu bu koşula örnektir.

Uluslararası ticarete, ticaret ile ilgili yatırım önlemleri kapsamındaki diğer bir uygulama ise ticareti dengeleme koşuludur. Ticareti dengeleme koşulu kapsamında, yabancı yatırımcıların üretimlerinde kullandıkları ithal ürün miktarı ihracat hedefleri ve performanslarına göre sınırlandırılmaktadır (Morrissey, 1995:712). Ülke içerisindeki

yabancı yatırımcıların geçmiş yıl içerisinde gerçekleştirdikleri ihracat miktarının belirli bir oranında yabancı girdi ithaline izin verilmesi bu önleme bir örnek teşkil etmektedir.

2.2.1.2.7. Dağıtım Kısıtlamaları

Uluslararası ticarete dağıtım kısıtlamaları kapsamında ürünün ithal edildiği ülkede satış ve dağıtımını sınırlandırılabilir. Bu sınırlama, ithalatçıya lisans veya sertifika ile dağıtım yapma zorunluluğu getirilmesi ile kontrol edilmektedir (UNCTAD, 2012:41).

Dağıtım kısıtlamaları kapsamında uygulanan önlemlerden bir tanesi coğrafi kısıtlamalardır. Bu kısıtlamaya göre, ithal edilen ürünlerin satış ve dağıtımını ithalatın yapıldığı ülke içerisinde belirli bölgelerde gerçekleştirilmektedir. İthal içeceklerin yalnızca kaplarının geri dönüşüm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği tesislerin bulunduğu şehirlerde satış ve dağıtımının yapılmasına izin verilmesi, dağıtım kısıtlamalarına örnektir.

Dağıtım kısıtlamaları bünyesinde uygulanan bir başka önlem ise ithal edilen ürünlerin iç piyasaya satışının kısıtlanmasıdır. Bu önlem doğrultusunda, iç piyasada satılmak üzere ürünleri ithal eden perakende satıcılara sınırlamalar getirilmektedir (UNCTAD, 2012:42).

2.2.1.2.8. Satış Sonrası Hizmet Kısıtlamaları

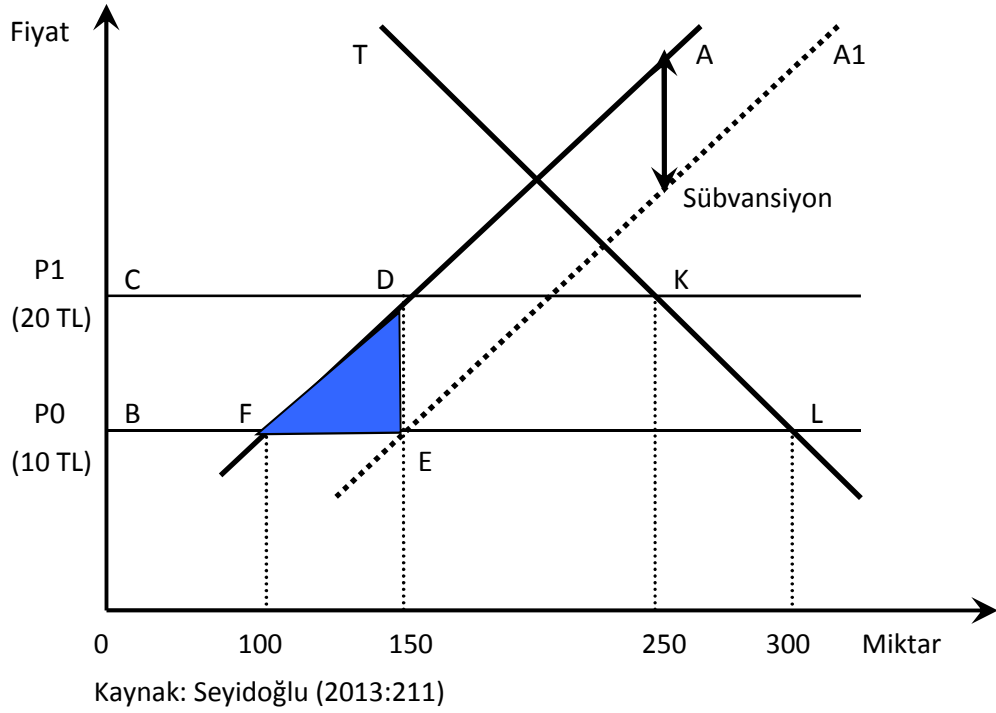
Uluslararası ticarete satış sonrası hizmet kısıtlamaları, ihraç edilen ürünlerin üreticilerinin satış sonrası servis hizmetlerinin sağlanması noktasında önlemlerin uygulandığı sınırlamalardır. Satış sonrası hizmet kısıtlamalarına göre, ihraç edilen ürünlerin satış sonrası servis hizmetleri ithalatçı ülkedeki yerel hizmet firmaları tarafından gerçekleştirilmelidir (UNCTAD, 2012:42).

2.2.1.2.9. İç Piyasaya Dönük Sübvansiyonlar

Uluslararası ticarete ülkeler, iç piyasa için üretim gerçekleştiren ve ithalatla rekabet eden endüstrilerini dış rekabete karşı korumak amacıyla bu endüstri dallarına yönelik sübvansiyonlar uygulamaktadırlar. Gümrük vergileri veya miktar kısıtlamalarından farklı olarak iç piyasaya yönelik sübvansiyon uygulanan ürünler uluslararası piyasadaki fiyatlar ile satılmaktadır. Ülkeler iç piyasadaki üreticilerine sübvansiyon ödemelerini,

serbest uluslararası fiyat ile yurtiçi maliyetler arasındaki fark miktarında gerçekleştirmektedir (Seyidoğlu, 2013:210).

Şekil 3. İç Piyasaya Yönelik Sübvansiyonların Etkileri

Şekil 3'te görüldüğü üzere, ürünün 100 birim üretimi ile sübvansiyon uygulanmadan önceki fiyatı 10 TL'dir. Ancak, ülkenin bu ürünü 150 birim miktar üretilmesine karar vermesi ile birlikte ürünün fiyatı 20 TL'ye çıkmaktadır. Bu durumda yurtiçi piyasaya bu ürünün üretimini gerçekleştiren endüstriye sübvansiyon verilmesi kararı alındığında yurtiçi arz eğrisi sağa kaymaktadır. Böylelikle, ürün başına üretim fiyatı düşürülmüş veya belirlenen aynı fiyattan daha fazla üretim gerçekleştirilmiş olmaktadır. Şekil 3'te ülkenin belirlenen sektöre birim ürün başına vereceği sübvansiyon miktarını, A eğrisinin uluslararası fiyatı gösteren P0 doğrusunu 150 birimi gösteren E noktasında kesmesiyle oluşan A1 eğrisi ile A eğrisi arasında kalan dikey fark göstermektedir. Bu durumda ülkenin şekil 3'teki şartlar doğrultusunda, 150 birim ürün üretilmesi için endüstri dalına 1500 TL sübvansiyon desteği sağlaması gerekmektedir.

Ülke içinde üretimi arttırılmak istenen ve dış rekabetten sübvansiyon desteği ile korunan endüstrilerin yurtiçi üretimlerinde bir artış meydana gelmektedir (Vicas, 1964:230). Bu doğrultuda, özellikle az gelişmiş ve yeni sanayileşme yolunda olan

lkeler uluslararası alandaki yenilikleri elde ederek hedef sektörlerine çeşitli sübvansiyonlar sağlamaktadırlar (Lin, 1998:55).

2.2.1.2.10. Ayrımcı Devlet Satın Alımları ve Devlet İhale Kısıtlamaları

Uluslararası ticarete ürün ve hizmetlerin devlet kurum ve kuruluşları tarafından, yüksek maliyetler söz konusu olsa dahi, yabancı tedarikçiler yerine yerli üreticilerden alınması işlemleri ayrımcı devlet satın alımları uygulamalarını oluşturmaktadır. Kamu alımlarının “ayrımcı” olarak nitelendirilmesinin sebebi, devletlerin özel sektörden ürün ve hizmet alımlarını gerçekleştirirken doğrudan ya da dolaylı olarak yabancı tedarikçiler karşısında yerli üreticiler lehine alımlar gerçekleştirilmesidir (Kono ve Rickard, 2014:658). Bu doğrultuda ayrımcı devlet alımları, kamu tüketimi amacıyla satın alma veya kiralama yolu ile yerli tedarikçilerden ürün ve hizmetlerin temin edilmesinden meydana gelmektedir (Chou, 2006:434).

Ayrımcı devlet satın alımları önlemlerinin uluslararası ticaretteki en çarpıcı rneği ABD’de uygulanan “Buy American” politikası olmuştur. Bu politika kapsamında, ABD yabancı tedariklere karşı yerli üreticiler lehine alımlar yapmış ve tüketicilerini bu doğrultuda yönlendirmiştir. ABD’nin ayrımcı devlet satın alımları ile ilgili olarak yasa düzenlemiş olması, bu alanda ABD’yi diğer ülkelerden ayıran ve konuyu hukuksal zemine taşıyan bir ülke konuma taşımıştır. Bu yasa çerçevesinde, talep edilen rnler ABD sınırları içerisinde yeterli miktar ve kalitede bulunuyorsa ya da yerli ürünlerin teklif fiyatları yabancı ürünlerin fiyatlarını % 6 oranından daha fazla aşmıyorsa (bu oran yerli ürünün üretiminin küçük işletmeler tarafından yapılması veya yüksek oranda işsizliğin bulunduğu alanlarda olması halinde % 12’dir.) alımlar yerli tedarikçilerden yapılmak zorundadır (Lowinger, 1976:451; Kono ve Rickard, 2014:658).

Ayrımcı devlet satın alımları, birçok ülke tarafından uygulanmaktadır. Bunların bir kısmı ABD’de olduğu gibi yasal yollar ile uygulanırken, bir kısmı da resmi olmayan şekillerde gerçekleştirilmektedir. Birçok lke kamu satın alımlarında daha yüksek fiyat ve maliyetlere katlanılmasına rağmen benzer ürün ve hizmetleri yabancı tedarikçiler yerine yerel üreticilerinden temin etmeyi tercih etmektedir.

2.2.1.2.11. Fikri Mülkiyet Önlemleri

Uluslararası ticarete fikri mülkiyet hakları ve önlemleri ülkeler arasında uzun bir dönem boyunca süregelen önemli bir tartışma alanı olmuştur. Uluslararası alanda gerçekleşen bu tartışmalar sonucunda 1994 yılında DTÖ bünyesinde ülkeler tarafından fikri mülkiyet haklarının ticaretle ilgili yönleri (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) üzerine anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, yeni teknoloji nerede geliştirilse geliştirilsin anlaşmaya taraf olan tüm ülkeler minimum düzeyde de olsa fikri mülkiyet haklarını koruma önlemlerini almak durumundadır (Liao ve Wong, 2009:191). İlerleyen dönemde düşük gelirli ve az gelişmiş ülkelerin bilgi ve teknoloji kaynaklı ürün ve hizmetler üzerine verdikleri önemin artması ile birlikte anlaşma kapsamında daha fazla korunma önlemlerinin alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır (Awokuse ve Yin, 2010:1094).

Fikri mülkiyet önlemleri kapsamında yeni ürün ve hizmetlerin uluslararası ticaretini oluşturan ve düzenleyen patent rejimlerinin yenilikçi gelişmiş ülkeler ve taklitçi gelişmekte olan ülkeler arasındaki küresel ekonomik verimlilik ve gelir dağılımı üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Sıkı biçimde uygulanan patent rejimlerinde gelişmekte olan ülkelerin taklit ürünlerinin ticareti sınırlandırılırken, yenilikçi gelişmiş ülkelerin tekelleşme gücü daha da artmaktadır (Hsu ve Tiao, 2015:1-2).

2.2.1.2.12. Menşe Kuralı

Uluslararası ticarete menşe kuralları, ticarete konu olan ürünlerin menşe ülkesini tanımlamak amacıyla düzenlenmiş kurallardır. Bir başka ifade ile bir ürünün menşei, o ürünün ekonomik milliyetini ifade etmektedir. Günümüzde dünya üzerindeki çeşitli bölgelerden gelen girdilerin birçok endüstri tarafından artan kullanımı sebebiyle menşe kurallarının uluslararası ticaret ve ülkeler için olan önemi daha da belirgin hale gelmiştir. Uluslararası ticarete konu olan ürünlerin menşelerinin bilinmesi; ürünün ithalatı sırasında ödenecek vergilerinin belirlenmesi, uygulanacak ticaret politikalarına karar verilmesi ve çeşitli dış ticaret istatistiklerinin elde edilmesi amacıyla önem arz etmektedir.

Menşe kuralları özellikle serbest ticaret anlaşmalarına dâhil bulunan ülkelerin uluslararası ticaretlerinde büyük öneme sahiptir. Çünkü uluslararası ticarete konu olan

ürün serbest ticaret anlaşmasına taraf olan ülkelerin menşesine sahipse bu noktada ülkeler tercihli tarife uygulamasından yararlanmaktadırlar. Bu doğrultuda, serbest ticaret anlaşmaları kapsamındaki menşe kuralları kapsamında tercihli tarife oranı avantajlarından sadece anlaşmaya taraf ülkeler faydalanabilmektedir. Menşe kuralları vasıtasıyla tercihli ticaret bölgesi dışından gelen girdilere sahip ürünler ve bu girdilerin kullanımı kısıtlanmaktadır (Rosellon, 2000:397).

Uluslararası ticarete ülkeler kendi aralarında tarife ve diğer kısıtlayıcı önlemleri ortadan kaldırdıkları bir serbest ticaret anlaşmasına katılmakla birlikte bu anlaşma haricinde birbirlerinden ayrı ve bağımsız bir şekilde dış ticaret politikalarını belirleyebilmektedirler. Bu doğrultuda, üye ülkeler anlaşma dışındaki ülkeler ile ticaretlerini kendi aralarında belirledikleri tarife oranları kapsamında gerçekleştirebilmektedirler. Dolayısıyla ülkelerin serbest ticaret anlaşmaları gerçekleştirmeleri ve tercihli ticaret bölgeleri oluşturmalarının sonucunda meydana gelen anlaşma ile birden çok tarife oranı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, üye ülke anlaşma kapsamındaki ülkelere üçüncü ülkelere düşük tarife oranıyla ithal ettiği ürünü yüksek tarife oranıyla anlaşmaya taraf ülkelere yeniden ihraç ederek fayda sağlamak isteyebilmektedir. Bu durumun kontrol edilmesi ve ticaret sapmasının önlenmesi amacıyla, anlaşmaya taraf ülkelere diğer üye ülkelerin pazarlarına ihraç edilecek ürünlerde minimum ölçüde anlaşma ülkelerinin menşesinde girdilerin kullanılması öngörülmektedir. Yalnızca bu koşulu sağlayan ürünlerin anlaşma ülkelerinin pazarlarına gümrüksüz ve vergi ödenmeden girişi mümkün olmaktadır (Chang ve Xiao, 2013:695).

Uluslararası ticaretin giderek küreselleşmesi ile birlikte ticarete konu olan ürünlerin menşe ülkelerinin belirlenmesi giderek zorlaşmaktadır. Ülkeler arasında ticarete konu olan ürünlerin girdileri arasında birçok farklı ülke menşeli parça ve malzemeler yer almaktadır. Bu sebeple uluslararası ticarete bir ürünün menşenin belirlenmesindeki genel kabul gören anlayış, ürün üzerinde “esaslı dönüşümün” gerçekleştirildiği ülkenin menşe ülke olarak kabul edilmesidir. Ürünün menşenin belirlenmesi için kabul gören “esaslı dönüşüm” kuralının üç kıstası bulunmaktadır. Bunlardan ilki, ürünün tarife cetvelindeki sınıflandırılmasının değişmesidir. Burada esas olan ürünün üzerinde gerçekleştirilen işlemler sonucunda tarife sınıflandırılmasında yerinin değişmesi

gerekmektedir. Bir ürünün cam olarak ithal edildikten sonra işlenip gözlük olarak ihraç edilmesi durumunda, cam olarak ithal edilen ürün çeşitli işlemlerden geçerek tarife sınıflandırmasında başka bir fasılda bulunan gözlük halini alması dolayısıyla ürünün menşei gözlük halini aldığı ülkeye ait olmaktadır. İkinci kıstas, ürün üzerindeki katma değer oranıdır. Ürünün menşe kazanabilmesi için o ürün üzerinde ülke tarafından belirli bir oranda katma değer oluşturulması gerekmektedir. Üçüncü kıstas ise, ürünün belirli bir üretim sürecinden geçirilmesidir. Bu doğrultuda bir ürünün, nihai haline ulaşması için gerekli olan esas işçiliğin gerçekleştirilerek son haline getirilmesi sonucunda esas işçiliğin gerçekleştirildiği ülke, o ürünün menşe ülkesi olarak kabul edilmektedir (Augier vd., 2005:574).

2.2.2. İhracat İşlemlerinde Tarife Dışı Önlemler

Uluslararası ticarete ülkeler, dış ticaret politikaları doğrultusunda ihracat işlemlerine yön verebilmek amacıyla çeşitli tarife dışı önlemler uygulamaktadırlar. UNCTAD ve DTÖ'nün tarife dışı önlemler sınıflandırmasına göre ülkelerin ihracat uygulamalarında teknik ve teknik olmayan yedi farklı tarife dışı önlem türü bulunmaktadır.

2.2.2.1. İhracatta Teknik Önlemler

İhracatta teknik önlemler, ihracatçı ülkelerin ihraç edecekleri ürün ve hizmetlerin belirli standartlara ve teknik özelliklere sahip olması amacıyla uygulanan önlemlerdir.

2.2.2.1.1. İhracatta Teknik ve İdari Önlemler

Uluslararası ticarete ülkeler karşılık ticari ilişkiler kurarlarken ihracatları üzerine çeşitli standartlar ve teknik düzenlemeler getirmektedirler. İhracatta teknik ve idari önlemler kapsamında ülkeler ihracat gerçekleştirilirken ürün ve hizmetler üzerine getirilen teknik kısıtlamalara uygunluğunun gösterildiği izin ve standartlara uygunluk belgeleri istemektedirler.

İhracatta teknik ve idari önlemler doğrultusunda ülkeler ihracı gerçekleştirilecek ürün ve hizmetlerin belirli kalite ve standartlara uyguladığını denetlemektedirler. Özellikle Avrupa Birliği'nde ihracat odaklı firmalar üzerinde belirlenen ortak standartlara, teknik ve idari önlemlere uyulması için ülkeler bu firmalara teşvikler vermektedirler. AB tarafından ihracat odaklı firmalar için hazırlanan standartlar, teknik ve idari düzenlemeler uluslararası ticarete ülkelerin ürün ve hizmetleri arasındaki kalite

farklılıklarını ve sınırlandırmaları ortadan kaldırmak amacıyla gerçekleştirilmektedir (Bradford, 2014:5).

İhracatçı firmaların teknik ve idari önlemler kapsamında uyulması istenen bir diğer uygulama, ihraç edilecek ürün ve hizmetlerin teknik düzenlemelere uygunluğunu, insan sağlığına zarar vermeyecek olduğunu ve istenen standartları taşıdığını gösteren belgelendirmenin yapılarak ilgili kurumlara teslim edilmesidir (UNCTAD, 2012:45). Böylelikle, ürün ve hizmetlerin istenen kalite ve şartlara uygunluğu kontrol edilmiş olacaktır.

2.2.2.2. Teknik Olmayan İhracat Önlemleri

Uluslararası ticarete ihracatta ürün ve hizmetler üzerinde uygulanan teknik önlemler haricinde uygulanan tarife dışı ihracat önlemleridir.

2.2.2.2.1. Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

Uluslararası ticarete gönüllü ihracat kısıtlamaları 1960'lı yıllarda ithalat kotalarının yerine dış ticaret önlemi olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu önlem kapsamında, ithalatçı ülkeler yerel piyasalarının uluslararası rekabetten zarar görmelerini engellemek amacıyla ihracatçı ülkelerle GATT'ın belirlediği kurallar çerçevesinde anlaşma yapmaktadırlar. Bu doğrultuda gönüllü ihracat kısıtlamaları, ithalatçı ülkelerin kendi üreticilerini korumak amacıyla yabancı tedarikçilerin ihracatlarına üst limit, üretim kaynakları, ürün grubu, hacim şartları ve belirli bir zaman dilimi gibi çeşitli sınırlamalar getirerek ihracatlarına getirdikleri önlemler olarak tanımlanabilmektedir (Hamilton, 1985:345).

Gönüllü ihracat kısıtlamaları, ihracatçı ülkeler tarafından yönetilmekte ve uygulanmaktadır. Bu yönüyle gönüllü ihracat kısıtlamaları ithalat kotalarından farklılık göstermektedir. Bir diğer önemli fark ise, gönüllü ihracat kısıtlamalarının tek taraflı değil ülkelerin karşılıklı anlaşmaları sonucunda ortaya çıkmasıdır (Seyidoğlu, 2013:205).

Gönüllü ihracat kısıtlamaları, ticareti kısıtlayan kota uygulamalarına göre daha fazla boşluğa sahiptir. Kotalar yasal zorunluluk gerektirirken, gönüllü ihracat kısıtlamaları daha çok seçicidir ve piyasa aksaklıklarını oluşturan büyük ölçekli ihracatçılar üzerinde

uygulanmaktadır. Ancak gönüllü ihracat kısıtlamaları büyük ölçekli ihracatçıların satışları üzerinde etkili olurken, kısıtlama getirilmeyen ülkelerdeki büyük ölçekli firmaların satışlarını arttırıcı bir etki ortaya çıkarabilmektedir. Çünkü kısıtlama getirilen ülkelerdeki firmaların arzlarının sınırlandırılması ve gelecekteki gönüllü ihracat kısıtlamalarının beklentisiyle mümkün olan en yüksek satışın oluşturulması, ihracatlarına sınırlama getirilmeyen ülkeler için dış ticaretlerin olumlu etki meydana getirmektedir (Song, 1996:166).

Ülkelerin uluslararası ticaretlerine gönüllü ihracat kısıtlamaları getirmeleri ihracatçı firmaları çeşitli uygulamalara yönlendirmiştir. Bunlardan ilki, ihracatçı firmaların daha fazla kar marjı sağlayabilecekleri yüksek kaliteli ihraç ürünlerine kaymaları ve yeni teknolojileri benimseyerek ihraç ürünlerinin kalitelerini arttırmalarıdır. İkinci uygulama ise gönüllü ihracat kısıtlamaları kapsamında ürünlerine sınırlamalar getirilen ülkelerin doğrudan yabancı yatırımlar yaparak kısıtlanan pazarlara giriş yapmasıdır. Bu uygulama ile kısıtlamaya tabi ürünler, firmalar tarafından ihraç yoluyla satılmak yerine sınırlamalar getirilen ülkelerin piyasalarına gerçekleştirilen doğrudan yatırımlar ile herhangi bir kısıtlamaya tabi olmadan satışların yapılması amaçlanmaktadır (Chu, 2014:14). Üçüncü bir uygulama olarak, ülkeler karlarını daha çok arttırmak için gönüllü ihracat kotalarını yüksek kaliteli ve yüksek fiyatlı ürünlerle doldurarak ihracatlarında kota kapsamında olmayan ürünlere yönelmektedirler (Seyidoğlu, 2013:206).

2.2.2.2.2. İhracat Sübvansiyonları ve Telafi Edici Vergiler

Uluslararası ticarete ülkeler ithalatı kısıtlama politikaları uyguladıkları gibi, dış ticaret politikaları kapsamında ihracatı arttıracak politikalar da uygulamaktadırlar. Bu doğrultuda ihracat sübvansiyonları, ülkelerin ihracatlarını arttırma politikaları kapsamındaki önlemler arasında yer almaktadır.

Ülkeler uluslararası ticaretlerinde yerli firmalarının uluslararası pazar içerisinde karlı alanlarda pazar paylarını genişletmeleri için bu firmalara çeşitli yardımlarda bulunmaktadır. Böylelikle uluslararası pazarda oluşacak yerli tekel firmalar gerçekleştirecekleri ihracat ile yüksek karlar elde etme imkânı bulabilmektedirler. Bu doğrultuda ülkeler, yerli firmaların ihracat ile karlarını arttırabilmeleri için uluslararası pazarlara girişlerine teşviklerde bulunmaktadır (Brander ve Spencer, 1985:85).

Uluslararası pazarlarda eksik rekabet koşulları altında yüksek karlar söz konusu olduğunda, ihracat sübvansiyonları ithalata rakip firmalar karşısında ihracatçı firmaların satışlarını arttırarak ülkenin refahını arttırabilmektedir. Ancak, ihracat sübvansiyonları GATT kurallarına göre ithalatçı ülkeyi sübvansiyonlu ürünün ithalatı karşısında yasal olarak telafi edici vergi uygulayarak karşılık verme hakkı tanımaktadır. Bu doğrultuda, 1980’li yıllarda ABD telafi edici vergi soruşturması amacıyla 297 karar almış ve bu soruşturmalar sonucunda kararların üçte birinden fazlasına telafi edici vergi uygulanması uygun bulunmuştur (Qiu, 1995:250).

İhracat sübvansiyonları, ihracat satışları için cazip kredi imkânları sağlamakta, ihracatçıların yabancı rakipleri karşısında pazar paylarını arttırarak daha yüksek kar elde etmeleri için uygulanmaktadır (İshikawa ve Spencer, 1999:200). Bu işlemler kapsamında ihracatta vergi iadeleri, imalatçı ihracatçılara yönelik düşük faizli ve faizsiz krediler, dolaysız prim ödemeleri gibi birçok uygulama yer almaktadır. Bu uygulamalar ile ihracatçılara destekler sağlanarak ihracattaki karlılık arttırılmaya çalışılmaktadır. (Seyidoğlu, 2013:208).

Uluslararası ticarete ihracatçı ülkenin yerli firmalara sübvansiyon sağlaması, ithalatçı ülke ekonomisi için damping uygulamasına benzer bir etki ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda, ithalatçı ülkeler ihracat yapan firmaların kendi ülkeleri tarafından herhangi bir destek alıp almadığını araştırarak bu etkiyi ortadan kaldırmak adına birtakım yaptırımlar uygulamaktadır. İthalatçı ülkeler, ekonomisini bozabilecek bu tür sübvansiyonlar karşısında yaptırım olarak genellikle ithal edilen ürünler üzerine ek bir vergi koymaktadır. İthalatçı ülkenin ihracatçı firmanın ülkesinde herhangi bir destek alıp almadığı üzerine yaptığı soruşturma sonucunda sübvansiyon alındığı bulgusu üzerine uygulamış olduğu bu vergi uygulamasına telafi edici vergi yükümlülüğü adı verilmektedir (Ishikara ve Komoriya, 2007:280; Moschini ve Meilke, 1992:951; Seyidoğlu, 2013:210; Stanbrook ve Bentley, 1996:100).

2.2.2.2.3. İhracat Kotaları, İhracat Lisansları ve Vergiler

Uluslararası ticarete, özellikle gelişmekte olan ülkeler iç tüketicilerini korumak amacıyla dış ticaret politikalarında ihracat kotası ve çeşitli ihracat vergileri uygulamalarını kullanmaktadırlar.

İhracat kotaları, ihracatçı ülkeler tarafından belirli bir ülke veya ülke gruplarına, iç piyasadaki ürün kıtlığını gidermek, iç piyasadaki fiyatları düzenlemek, anti-dumping önlemlerinden kaçınmak veya politik nedenlerle uygulanan kısıtlayıcı dış ticaret politikalarıdır (UNCTAD, 2012:43). Bu önlem kapsamında, ihraç edilecek ürünlerin yurtiçi arzında yeterliliğin sağlanması koşulu ile ihracatlarına izin verilmesi söz konusudur.

İhracat lisansları, bir ürün hakkında ülke dışına ihraç edilmeden ilgili kurumlardan alınması gereken izin kapsamındaki belgelerdir (UNCTAD, 2012:44). Ülke dışına gerçekleştirilecek şeker ihracatından önce T.C. Şeker Kurumu'ndan izin ve bu doğrultuda ihracat lisansı alınması gerekliliği bu önlem kapsamındaki bir uygulamadır.

Uluslararası ticarete ülkeler dış ticaret politikaları doğrultusunda belirli ihracat ürünleri üzerinden vergiler almaktadırlar. İhracat vergileri, ihracatçı ülkeler tarafından ihraç ürünleri üzerinden ad volarem veya spesifik olarak alınan vergilerdir (UNCTAD, 2012:45). İhracatçı ülkelerin hazinelerine gelir sağlamak amacıyla petrol ve petrol ürünlerinin ihracatı üzerinden vergi alması bu önlem kapsamındaki uygulamalardandır.

2.2.2.2.4. Kamu İşletmeleri ve İhracat Kanalları

Dünya ticaret örgütü tarafından kamu ticari işletmeleri, ithalat veya ihracatta alımların ve satışların yönünü ve seviyesini etkileyen, anayasal veya yasal olarak özel hak ve imtiyazlara sahip olabilen kamu kurum ve kuruluşları olarak tanımlanmaktadır (WTO, 2002:20).

Kamu ticari işletmelerine ülke tarafından birtakım özel hak ve imtiyazların sağlanması sebebiyle yalnızca ihracat üzerinde değil, aynı zamanda iç piyasaya yapılacak satışlarda ve yerli üretimde de önemli imtiyazlar elde edebilmektedirler (McCorriston ve MacLaren, 2007:228). Bu özel hak ve imtiyazlara bağlı olarak, gelişmiş ülkelerdeki kamu ticari işletmeleri ticareti saptıran etkileri nedeniyle ihracat sübvansiyonu ya da ihracat vergileri ile benzer görülmektedir (McCorriston ve MacLaren, 2005:504).

Uluslararası ticarete kamu ticari işletmeleri dış ticaretteki negatif etkilerinden dolayı yoğun denetimlere tabi tutulmaktadır. Özel ticari işletmelerin aksine, kamu ticari işletmeleri ülke hazinesinden aldığı destekler ile birlikte birtakım özel hak ve ayrıcalıklara sahip olabilmektedir. DTÖ kamu ticari işletmelerinin bu ayrıcalıklar

kapsamında oluşan tekel yetkilerinin ortadan kaldırılmasını ve kamu ticari işletmelerine ülke hazinesinden alınan desteklerin sonlandırılarak ekonomik kayıpların sona erdirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Böylelikle kamu ticari işletmelerinin ticareti saptıran etkisinin sonlandırılarak ticaretin arttırılması amaçlanmaktadır (Pirness vd., 2012:588).

Kamu ticari işletmelerini diğer ticari işletmelerden ayıran birtakım özellikler bulunmaktadır. Bu özelliklerden ilki, kamu ticari işletmelerinin politik derinliğe sahip olmalarıdır. Bu sebeple kamu ticari işletmelerinin DTÖ toplantılarının önemli gündem maddesi olarak görülerek tartışmalara konu edilmekte ve kamu ticari işletmelerine en sık rastlanılan tarım sektörü üzerine çeşitli müzakereler gerçekleştirilmektedir. İkinci özellik ise, kamu ticari işletmelerinin konsantrasyon ve rekabet seviyesinin yüksek olduğu pazarlarda ticari faaliyetlerde bulunmasıdır. Üretim süreci üzerindeki piyasa gücünün etkileri sebebiyle kamu ticari işletmeleri pazara ilk girişte gereklilik arz etmektedir. Çünkü uluslararası pazarlarda, kamu ticari işletmelerinin rekabet gücü özel firmalara göre daha yüksektir. Kamu ticari işletmelerinin bir üçüncü özelliği ise, toplum içinde belirli gruplara yönelik olarak uygulanan devlet politikası aracı olmasıdır. Bu politika gelişmiş ülkelerde üreticilere uygulanırken, gelişmekte olan ülkelere daha çok tüketicilere uygulanmaktadır (McCorriston ve MacLaren, 2007:226).

2.2.2.2.5. İhracatta Fiyat Kontrol Önlemleri

Uluslararası ticarete ülkeler, döviz kurlarını veya çeşitli endeksleri kullanarak ihracat politikalarına yön vermektedirler.

Uluslararası ticarete ülkelerin döviz kurları ile ilişkili olarak ihracat fiyatlarını belirlemesinde döviz seçimi önem arz etmektedir. Çünkü yeni açık ekonomilerde ticareti gerçekleştirilecek ürünlerin fiyatlarının üreticinin para cinsinden olması ürünlerin istikrarlı bir fiyata sahip olmasını sağlamaktadır (Choudhri ve Hakura, 2015:2). Ayrıca, ne zaman ve hangi döviz kurunun kullanılacağı ülkelerin ticaret dengeleri ve dolayısıyla ihracatları için büyük önem taşımaktadır.

İhracat fiyat kontrol önlemlerinde kullanılan üç endeks bulunmaktadır. Bu endeksler, üretici fiyat endeksi, birim değer endeksi ve ihracat fiyat endeksidir. Üretici fiyat endeksi, zaman içinde ürünlerin üreticileri tarafından belirlenen standart fiyatlarındaki

değişimleri ölçmektedir. Birim değer endeksi ise, ihracatta toplam FAS (Gemi doğrultusunda teslim şekli) değerinin toplan ihracat hacmine oranlanması ile elde edilen endekstir. Bu endeksin belirlenmesinde ürünlerin kategoriler içerisindeki payları çeşitlilik göstermektedir. Bazı kategorilerde fiyatlar ürünlerin % 10'luk kısmıyla belirlenebilirken, bazı kategorilerde fiyatlar ürünlerin % 80'lik bölümü ile belirlenebilmektedir. Kullanılan bir diğer endeks ise ihracat fiyat endeksidir. İhracat fiyat endeksi, ihracattaki ürün ve hizmetlerin ortalama fiyatlarının belirli döneme göre değişimlerini ölçmektedir. Bu endeks ihracat işlem fiyatlarının ölçülmesi amacıyla hazırlanması sebebiyle uluslararası ticarete analizler yapabilmek ve önlemler alabilmek için önemli bir tedbir olarak görülmektedir (Dale vd., 1981:199-200).

2.2.2.2.6. Yeniden İhracat Önlemleri

Uluslararası ticarete yeniden ihracat önlemleri ülkeler tarafından kullanılan bir başka tarife dışı önlemdir. Yeniden ihracat önlemleri, yurt dışından ithal edilen ürün ve hizmetlerin yeniden yurt dışına ihracı üzerine ülkeler tarafından konulan önlemleri kapsamaktadır. Bu önlemler, ürün ve hizmetlerin ithal edildiği ve daha sonra yurtdışına ihraç edilecek olan ihracatçı ülkeler tarafından uygulanmaktadır. Bu önlem kapsamında, alkollü ürünlerin üretiminin gerçekleştirildiği ülkeye yeniden ihraç edilmesine sınırlamalar getirilmesi önemli bir örnektir. Bu tür önlemlerin getirilmesindeki amaç ise, yeniden ihracat yolu ile üretici ülkeye ürünlerin yeniden ihraç edilmesi ile iç tüketim vergilerinden kaçınılmaya çalışılmasıdır (UNCTAD, 2012:45).

2.2.2.2.7. İhracat Vergileri ve Ambargo

Uluslararası ticarete ülkeler çeşitli amaçlar doğrultusunda ihracat işlemleri üzerinden vergiler almaktadırlar. Bu durum gelişmiş ülkeler de çok sık görülmemekle birlikte az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ihracat vergilerine daha çok rastlanılmaktadır.

Ülkelerin ihracatlarını vergilendirmelerinin farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki hazinelerine gelir sağlama amacıdır. Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ihracat vergileri hazine için önemli bir gelir kalemidir. İhracat vergilerinin ikinci bir nedeni ise, ülke içerisinde elde edilen hammaddelerin yine ülke içerisinde işlenerek mamul hale getirilmesinin talep edilmesidir. Ülkede bulunan hammadde kaynaklarının ülke içinde işlenip mamul getirilerek ihraç edilmesindeki amaç mamul

ürünler ile daha fazla gelir elde edilmesi ve hammadde kaynaklarının ihraç edilerek karşılığında mamul ürünlerin yüksek fiyatlarla ithal edilmesinin önüne geçilmek istenmesidir. İhracat vergilerinin üçüncü nedeni, ülkedeki hammadde arzının korunmasıdır. Hammadde ihracının vergilerle önüne geçilmesindeki amaç, ülke içindeki hammadde arzının azalmasının engellenmek istenmesidir. İhracat vergilerinin kullanılmasındaki bir başka amaç ise, ticaret hadlerinin ülkelerin lehine dönüştürülmek istenmesidir. Ülkeler bir ürün veya hizmetin ihracatında uluslararası ticarete önemli bir yere sahipse ticaret hadlerini lehine dönüştürmek amacıyla ihracat vergileri uygulayabilmektedirler. Böylece söz sahibi olunan ürün ve hizmet üzerine uluslararası pazarlarda ortaya çıkacak kıtlık ile fiyat arttırıcı etki ortaya çıkabilmektedir. Ancak bu noktada ülkeler kıtlık yaratılacak ürünün ikame esnekliğine dikkat etmek zorundadırlar (Seyidoğlu, 2013:214).

Ülkelerin uluslararası ticaretlerinde ihracatlarını kısıtlamak doğrultusunda kullandıkları bir diğer uygulama ise ihracat ambargolarıdır. İhracat ambargoları, ülkelerin bir ülkeye karşı çeşitli dış ticaret yasakları koymalarıdır. Bu doğrultuda, ambargo uygulanan ülkeye ihracat ve ithalat yasakları söz konusudur. İhracat ambargoları belirli ürün ve hizmetler üzerinde veya tün ürün ve hizmetlerin ihracında uygulanabilmektedir (Seyidoğlu, 2013:216).

2.3. TÜRKİYE'DE TEKSTİL VE HAZIR GİYİM SEKTÖRLERİNE UYGULANAN TARİFE DIŞI ÖNLEMLER

Tekstil ve hazır giyim sektörü uluslararası ticarete her dönemde önemli bir yer tutmuş, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yurtdışına gerçekleştirilen ihracat kalemleri içerisinde büyük bir paya sahip olmuştur. Tekstil ve hazır giyim sektörünün itici gücü ile içlerinde İngiltere'nin de bulunduğu ülkelerde sanayi devrimi gerçekleşmiş ve günümüzde bu sektörler halen gelişme yolundaki ülkelerde ekonomik kalkınma adına önemli bir role sahiptir. Hızla küreselleşme yaşayan sektörlerin başında gelen tekstil ve hazır giyim sektörleri aynı zamanda Türkiye ekonomisindeki önemi itibarıyla "Türkiye'nin petrolü" olarak da tanımlanmaktadır (Yücel, 2010:229).

Tekstil ve hazır giyim sektörünün Türkiye için önemli bir sanayi olarak görülmesinin ve gelişmesinin hem iç hem de dış faktörleri bulunmaktadır. Tekstil ve hazır giyim sanayisinin büyük sermaye gerektirmemesi, Türkiye'nin bu sanayi için yeterli

hammadde ve iş gücüne sahip olması tekstil ve hazır giyim sektörünün Türkiye’de gelişmesin rol oynayan iç faktörlerdir. Tekstil ve hazır giyim sanayisinin Türkiye’de gelişmesinde rol alan dış faktörler ise, Türkiye’nin bu sanayide gelişmiş ülkelere göre hammadde ve iş gücünde karşılaştırmalı üstünlüğünün bulunması ve Türkiye için büyük bir pazar olarak görülen Avrupa’ya coğrafi olarak yakın olunmasıdır (Uğur, 2004:37, Yücel, 2010:232).

Türkiye’de tekstil sektörüne verilen önem doğrultusundaki ilk adım, I. İktisat Kongresi sonrası pamuk dokumacılığının desteklenmeye başlanması ve öncelikli sanayi dallarına arasında alınması olmuştur. Fakat o dönemdeki kapasite ve üretim eksikliği sebebiyle sektörde yalnızca pamuk ihracı gerçekleştirilmiş, tekstil ürünleri ise ithal edilmiştir (Çeşmecioğlu ve Çakar, 1999:4). Daha sonraki süreçte Sümerbank’ın kurulması ve devletçi politikalar doğrultusunda desteklenen bu sektöre yapılan yatırımlar 1929 Büyük Buhranı ve 2. Dünya Savaşı sebebiyle durma noktasına gelmiştir. 1960’ların sonlarına doğru gerçekleştirilen ithal ikameci politikalar doğrultusunda gelişen tekstil ve hazır giyim sektörü ülkenin ihtiyaçlarını tamamen karşılar duruma gelmiştir (Uğur, 2004:27).

Uluslararası ticarete ülkeler arasında yaşanan siyasi sorunların yavaş yavaş sona erdirilmesiyle birlikte 1980’li yıllarda tekstil ve hazır giyim sektörü ihracatın ana kalemleri haline gelmişlerdir. Tekstil ve hazır giyim sektörünün bu denli önem kazanmasının temelinde dışa açılma politikaları kapsamında sektöre sağlanan teşvikler ve krediler bulunmaktadır. Dışa açılma amaçları doğrultusunda sektöre verilen bu önem sonucunda tekstil ve hazır giyim sektörü Türkiye’nin en büyük sanayisi halini almıştır (Yücel, 2010:230).

Türkiye’de 1990’lı yıllarda tekstil ve hazır giyim sektörünün büyümesi, ortalama büyüme hızının üzerinde gerçekleşmiştir. Bu dönemde özellikle Avrupa tarafından uygulanan kota önlemlerine rağmen ucuz ve kalifiye işçilik ile ucuz hammadde tedariki sayesinde Türkiye Avrupa ülkelerine olan ihracatını geliştirmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin Avrupa’ya olan coğrafi yakınlığı ve teslimatların kısa sürede gerçekleştirilmesi Türkiye’ye bu sektörde önemli bir rekabet üstünlüğü sağlamıştır (Eraslan vd, 2008:274).

Uluslararası ticarete tekstil ve hazır giyim sektöründe yaşanan gelişmeler doğrultusunda 1990’lı yılların sonlarında başlayıp 2000’li yıllarda devam eden süreçte

Türkiye'nin tekstil ve hazır giyim sektörü ihracat oranlarında azalmalar görülmeye başlanmıştır. Türkiye'nin ihracatındaki ürünlerin çeşitlendirilerek makine ve ulaşım araçları gibi diğer ürünlerin de ihracatının gerçekleştirilmesi ile tekstil ve hazır giyim sektörünün ihracat artış hızının azalması bu sektörün ihracat oranlarındaki düşüşe sebep olmuştur. Bununla birlikte, Avrupa ile gerçekleştirilen Gümrük Birliği (GB) ve DTÖ kapsamında imzalanan anlaşmalar dolayısıyla tekstil ve hazır giyim sektörlerine verilen teşviklerin azaltılması ve bu sektör üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması ile tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ihracatında azalmalar meydana gelmiştir (Uğur, 2004:38).

2.3.1. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Kota Önlemleri: Çok Elyaflılar (MFA) Anlaşması ve Tekstil ve Hazır Giyim Anlaşması (ATC)

Uluslararası ticarete 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tekstil ve hazır giyim sektörünün üretimi ucuz iş gücünün bulunduğu ülkelere yönelmiş ve bu durum karşısında gelişmiş ülkeler sanayilerini koruyabilmek amacıyla çeşitli dış ticaretlerine sınırlamalar getirmişlerdir (Altunyaldız, 2004:18). Tekstil ve hazır giyim sektörü üzerine ülkeler tarafından getirilen kısıtlamaların hızla artmasıyla birlikte uluslararası ticarete ortaya çıkan sorunların araştırılması ve sona erdirilmesi amacıyla GATT konseyi tarafından bir müzakere grubu oluşturulmuştur. Oluşturulan müzakere grubunun çalışmaları sonrasında 1973 yılında aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkeler arasında Çok Elyaflılar Anlaşması (Multi-Fibre Arrangement) imzalanmış ve 1974 yılında yürürlüğe girmiştir (Yücel, 2010:233).

Çok Elyaflılar Anlaşması, GATT'ın küreselleşme ve serbest ticaret anlayışı ile ters düşmektedir. Çünkü Çok Elyaflılar Anlaşması, kota önlemlerinin bir türevi olan gönüllü ihracat kısıtlamalarının artmasına sebep olarak uluslararası ticareti kısıtlamıştır. Bu da ülkelerin serbest ticaret anlayışına önemli bir darbe vurmuştur. Bu anlaşma sonucunda ihracat gelirlerinin büyük bölümünü tekstil ve hazır giyim ürünlerinden elde eden Mali, Burkina, Faso ve Benin gibi ülkelerin ihracat gelirleri bu kısıtlamalar karşısında neredeyse tamamen yok olmuştur (Mermoud, 2010:354).

Çok Elyaflılar Anlaşması ile tekstil ve hazır giyim ticaretinin büyük ölçüde kısıtlanması ülkeleri harekete geçirmiştir. 1994 yılındaki Uruguay Round Ticaret Müzakereleri sonucunda ülkeler GATT kurallarının etkinliğini arttırabilmek amacıyla 1995 yılında yürürlüğe giren DTÖ anlaşmasını imzalamışlardır. Çok Elyaflılar Anlaşması'nın GATT

kurallarına uyumluluğunu sağlayabilmek amacıyla DTÖ anlaşması kapsamında Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC) üye ülkeler tarafından imzalanmıştır. Tekstil ve Giyim Anlaşması (ATC) doğrultusunda, ülkelerin tekstil ve hazır giyim ürünlerine uyguladıkları kısıtlamaların 2005 yılına kadarki 10 yıllık süre içerisinde kademeli olarak ortadan kaldırılarak bu ürünlerin ticaretinin serbestleştirilmesi amaçlanmıştır (Nordas, 2004:13; Uğur, 2004:40; Yücel, 2010:234; WTO, 1995:85).

Tekstil ve Giyim Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte, anlaşma öncesinde kısıtlamalara tabi olmayan ve aralarında Türkiye'nin de bulunduğu ülkelerin uluslararası ticaretteki bu sınırlandırmaların ortadan kalkması ile birlikte pazar paylarında düşüşler yaşanacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Çin gibi kısıtlamalara maruz kalan önemli ülkelerin ise pazardaki paylarını arttıracakları ileri sürülmektedir. Bu beklentiler doğrultusunda çeşitli kısıtlamalara maruz kalan Çin, sınırlanmaların kalkması ve DTÖ üyeliğine katılması ile birlikte beklendiği gibi pazardaki payını arttırmıştır (Rumbaugh ve Blancher, 2004:11).

2005 yılında kademeli olarak azaltılan kota önlemleri Tekstil ve Giyim Anlaşması kapsamında kaldırılmıştır. Ancak, tekstil ve hazır giyim sektöründeki rekabetin fazla olması sebebiyle yeni korumacılık eğilimleri artmıştır. Türk tekstil ve hazır giyim sektöründe de rekabetin artmasıyla birlikte, yurt dışından ithal edilen kalitesiz ve ucuz ürünler piyasada artmıştır. Türkiye'deki hammadde, iş gücü gibi üretim maliyetlerinin kısıtlamaların kalkması ile birlikte diğer ülkelere göre daha yüksek hale gelmiş, ürünlerin fiyatları yükselmiştir. Bunun sonucunda da ucuz ve kalitesiz ithal ürünler karşısında rekabet edememe sorunları baş göstermiştir (Yücel, 2010:235).

2005 yılı başında kotaların tamamen kaldırılacak olması aralarında Türkiye'nin de bulunduğu gelişmekte olan ülkelerde tekstil ve hazır giyim ticaretinde pazar paylarının artacağı düşüncesini oluşturmuştur. Ancak, bu süreçte DTÖ üyeliğine katılan Çin tekstil ve hazır giyim ürünlerinde ucuz işçilik, ucuz enerji ve çeşitli devlet teşvikleri gibi nedenlerden dolayı serbest ticaret koşullarında bu ülkeler için büyük bir tehdit olarak karşısına çıkmıştır. Bu doğrultuda, 4 Mart 2004 tarihinde İstanbul'da ulusal kuruluşlardan İHKİB, İTHİB, TUTSİS, ABD'den ise ATMI ile NTCO gibi kuruluşların katılımıyla İstanbul Deklarasyonu yayınlanmıştır. Bu deklarasyon ile kotaların tamamen kaldırılması sonucunda Çin'in tekstil ve hazır giyim sektöründe pazarın tamamını istila

edebileceği ve bu durumun diğer ülkelerin ticaretlerine zarar vereceği bildirilmiştir. Bu bildirimin DTÖ'ye yapılmasının ardından Türkiye, DTÖ'nün "Çin'e karşı önlem" maddesini yürürlüğe koyarak iç piyasasını korumak amacıyla 42 kategoride 159 ürüne uygulanan kota önlemlerini 2008 yılına kadar devam ettirme kararı almıştır (Vatan, 22.03.2015).

2.3.2. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Anti-damping Önlemleri

Damping, GATT anlaşmasında belirtildiği gibi ithalatı yapılan ürünün uzun dönem ortalama maliyetinin altında olacak şekilde ya da ithalatın gerçekleştirildiği ülkede iç piyasanın dengesini bozacak fiyat ayrımcılığının yapılması sonucunda ürünün "normal değeri"nin altında bir fiyatla satışının gerçekleştirilmesidir. (Reitzes, 1993:745; Sykes, 1996:5; Deardorff, 1997:32; Gurun, 2013:128; Drope, 2007:402; Stanbrook ve Bentley, 1996:31). GATT ve DTÖ, satışı yapılan ürünün normal değerinin altında ithalatının gerçekleştirilmesiyle birlikte oluşan ayrımcı politikalar karşısında, ülkelere ihracatçının bu haksız uygulamasına karşı anti-damping önlemlerini uygulamasına müsaade etmektedir (Lee, 2003:556; Choi, 2014:230).

Anti-damping önlemleri üç koşulda uygulanabilmektedir. Bunlardan ilki, ürünün satışı sonucunda damping marjının oluşması gerekliliğidir. Damping marjı, ürünün normal değeri ile ihraç edildiği fiyat farkının, ihraç edildiği fiyata oranıdır. Bu doğrultuda, ihracatı yapılan ürünün ihraç fiyatının normal değerinin altında kalması gerekmektedir. İkinci koşul, ithalatı gerçekleştiren ülkenin yerel sanayisinde maddi zararların ortaya çıkmasıdır. Anti-damping önlemleri, ithalat sonrasında ithalatın yapıldığı ülkenin piyasasında ekonomik sorunların oluşması durumunda uygulanabilmektedir. Son koşul ise, yerel sanayide oluşan maddi zararlar ile dampingli gerçekleşen ithalat arasında bir ilişki olmasıdır. Ülkenin iç piyasasındaki bozulma, dampingli ithalat nedeniyle oluşmalıdır (Knetter, 2003:1; Lee, 2003:556).

1980'li yıllarda uluslararası ticarete küreselleşme ve serbestleşme yaşanması ile birlikte Türkiye'de ithalatın serbestleştirilmesi sonucunda 01.07.1989 tarihinde 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanun ile bu kanunun yürütülmesi hakkında yönetmelik ve kararlardan oluşan İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat yürürlüğe konulmuştur. Türkiye'nin Gümrük Birliği üyeliği ile başlayan yeni süreçte bu mevzuatın AB mevzuatıyla uyumlu hale getirilmesi ihtiyacı

oluşturmuştur. Bu doğrultuda hazırlanan yasa tasarısı, 4412 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun kabul edilerek 25.10.1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 4412 sayılı kanunla değişiklikler yapılan 3577 sayılı İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Kanuna istinaden gerçekleştirilen karar ve yönetmelikler ile birlikte İthalatta Haksız Rekabetin Önlenmesi Hakkında Mevzuat AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmiştir.

Türkiye’de damping soruşturmaları T.C. Ekonomi Bakanlığı İthalat Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. İthalat Genel Müdürlüğü, damping uygulanan ithalattan zarar gördüğünü iddia eden yerli sanayi dalının başvurularını inceleyerek bu başvuruları İthalatta Haksız Rekabeti Değerlendirme Kurulu’na sunmakla ve soruşturmanın açılması durumunda soruşturmayı yürütmekle sorumludur. Türkiye’de dampinge karşı önlemler, CIF bedelin yüzdesi bazında ad-volarem ya da maktu olarak ülke veya firma özelinde alınabilmektedir. Önlem alınan ürünlere dair önlemin ilgili ülke veya firma tarafından ödenmesi şartıyla ithalat gerçekleştirilebilmekte ve bu ülkeler dışındaki ithalatlarda herhangi bir önlem bulunmamaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 23.03.2015).

2.3.3. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Gözetim ve Korunma Önlemleri

Tekstil ve hazır giyim sektöründe 2008 yılı itibari ile Çin, Hindistan ve diğer ülkelere uygulanan kota önlemlerinin kaldırılması ile birlikte Türkiye’de bu sektörde oluşabilecek zararları engellemek amacıyla gözetim ve korunma önlemleri uygulamaya koyulmuştur.

Türkiye ile Avrupa ülkeleri arasında imzalanan Gümrük Birliği anlaşması sonucunda Türkiye’nin tekstil ve giyim ürünleri ithalatının birliğin ortak ticaret politikası ile uyumlu hale getirilmesi için benzer hükümleri taşıyan ve 1 Haziran 1995 tarihinde 22300 sayılı resmi gazetede yayımlanan Belirli Tekstil Ürünleri İthalatında Gözetim ve Korunma Önlemleri Hakkında Mevzuat yürürlüğe sokulmuştur. Düzenlenen bu mevzuat ile tekstil ve giyim ürünlerinin ithalatında Avrupa ülkeleri ile ortak bir ticaret politikasının oluşturulması amaçlanmıştır. Ayrıca bu mevzuat kapsamında 95/6815 sayılı belirli tekstil ürünleri ithalatında gözetim ve korunma önlemleri hakkında karar, yönetmelik ve tebliğler yayımlanmıştır.

Gözetim ve korunma önlemleri üzerine oluşturulan mevzuatlar doğrultusunda, tekstil ürünlerinin ithalat miktarlarında meydana gelen mutlak veya göreceli değişimlerin belirlenmesi ve ithal edilen ürünlerin benzer ya da rakip ürünlerin yurtiçi üretimlerine ciddi bir zarar verip vermediğinin belirlenerek bu tehdit ve zararların ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Böylelikle gözetim ve korunma önlemleri kapsamında bir ürünün ithalatı esnasında uygulanan gümrük vergileri arttırılmakta ya da miktar kısıtlamaları uygulanmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 23.03.2015).

Gözetim ve korunma önlemleri kapsamında tekstil ve hazır giyim ürünleri ithali esnasında ithalatçılardan ürünler ile ilgili Ekonomi Bakanlığı'nın yetkilendirdiği merkezlerden alınmış olan kayıt belgesi istenmektedir. Kayıt belgesi uygulamasındaki amaç, tekstil ve hazır giyim ürünlerinin ithalat miktarını, ürünlerin kıymetini kayda almak ve yurtiçindeki üreticiler için herhangi bir tehdit unsuru olması durumunda gereken önlemleri almaktır.

2.3.4. Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Ek Mali Yükümlülük Önlemleri

Türkiye’de ithalat işlemlerinde uygulanan gümrük vergisi, özel tüketim vergisi veya katma değer vergisi yerli üreticilerin yurtdışındaki ihracatçılar karşısında korunması hususunda tam bir önlem sağlayamamaktadır. Bu nedenle, DTÖ’nün anlaşması şartlarının da öngördüğü ölçüde, yerli sanayiye zarar veren veya verebileceği düşünülen sektörlerin ithalat işlemlerinde ek bir mali yükümlülük uygulanmaktadır. Ek mali yükümlülük, ithali gerçekleştirilecek bir ürünün doğrudan ya da benzer rakip ürünleri üreten yerli üreticilere ciddi zarar veya tehdit oluşturabilecek miktarlarda olması durumunda ya da oluşan bu tehdidi ortadan kaldırmak amacıyla sınırlı ve geçici olarak alınan mali nitelikli bir korunma önlemidir (İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 10.05.2004, 7305).

Türkiye’de ithalatı gerçekleştirilen bir ürünün benzer ya da aynı ürünü üreten yerli üreticilere zarar verdiğinin tespiti halinde bu sektörde oluşan tehdidin araştırılması için soruşturulma başlatılmaktadır. Başlatılan soruşturma esnasında gerektiği takdirde tehdit oluşturan ürünlerin ithalatına geçici korunma önlemleri uygulanabilmektedir. Geçici korunma önlemleri, ürünlerin gümrük vergilerinde artış yapılarak, ek mali yükümlülük getirilerek, miktar veya değer sınırlamaları getirilerek ya da tarife kontenjanı uygulanarak gerçekleştirilebilmektedir. Geçici korunma önleminin ilave gümrük vergisi

ya da ek mali yükümlülük şeklinde uygulanması halinde, ilave gümrük vergisi ile İthalat Rejim Kararı ile belirlenen gümrük vergisi arasında fark ve İthalat Rejim Kararı'nda belirlenen ek mali yükümlülük ile geçici korunma önlemi olarak belirlenen ek mali yükümlülük arasındaki fark teminata bağlanmaktadır. Soruşturma sonucunda korunma önlemi kararı alınması halinde teminata bağlanan tutar hazineye irat kaydedilmektedir. Eğer korunma önlemi, geçici korunma önlemi ile belirlenen değerden daha düşük olursa aradaki fark ilgili kişi ya da firmalara iade edilmektedir. Korunma önleminin geçici korunma önleminde daha yüksek olarak belirlenmesi halinde aradaki fark tahsil edilmemektedir. Soruşturma sonucunda korunma önlemine gerek olmadığına karar verilirse, geçici korunma önlemi yürürlükten kaldırılarak teminata bağlanan tutar gümrük idarelerince ilgililere iade edilmektedir (İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 10.05.2004, 204/7305).

Türkiye'de 28.01.2011 tarihli 28187 sayılı resmi gazete yayımlanan, 204/7305 sayılı İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Karar kapsamındaki 2012/2721 sayılı Pamuk İpliği İthalatında Korunma Önlemi Uygulamasına İlişkin Karar ile 52.05 gümrük tarife istatistik pozisyonunda bulunan pamuk ipliğinin ithalatında ek mali yükümlülük uygulaması yürürlüğe sokulmuştur. Bu doğrultuda üç dönem boyunca ek mali yükümlülük uygulamasının sürdürülmesine karar verilmiştir. İlk dönem aralığı olan 15.07.2011-14.07.2012 tarihleri arasında pamuk ipliği ithalatında ad volarem olarak %10 oranında ve spesifik olarak en yüksek 0,85 ABD Doları/ Net Kg., en düşük 0,29 ABD Doları/ Net Kg. olarak ek mali yükümlülük uygulanmasında karar verilmiştir. İkinci dönemde (15.07.2012-14.07.2013) ad volarem olarak % 9 oranında ve spesifik olarak en yüksek 0,80 ABD Doları/ Net Kg., en düşük 0,26 ABD Doları/ Net Kg. uygulanacağı belirtilmiş, üçüncü dönemde (15.07.2013-14.07.2014) ise ad volarem olarak % 8 oranında ve spesifik olarak en yüksek 0,75 ABD Doları/ Net Kg., en düşük 0,23 ABD Doları/ Net Kg. olarak uygulanması uygun görülmüştür.

DTÖ Anlaşması'nın da kurallar çerçevesinde ülkelere tanıdığı ek mali yükümlülük uygulaması ile ülkelerin ithalatının sınırlandırılarak yerli sanayilerinin korunması amacını taşımaktadır.

2.4. TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİ ÖLÇME TEKNİKLERİ

Uluslararası ticarete ölkelerin aralarında çok taraflı ticaret anlaşmaları yapmaları ve GATT, DTÖ, OECD gibi uluslararası anlaşmalara taraf olmaları sonucunda ticarete konu olan ürün ve hizmetler üzerindeki tarife oranları giderek azalmıştır.

Ölkelerin uluslararası ticarete uyguladıkları tarifeler yerine tarife dışı engelleri uygulamaya karar vermelerinin altında birçok gerekçe bulunmaktadır. Bu gerekçelerden ilki kurumsal kısıtlamalardır. Ölkeler uluslararası ticaretlerinde tarifelerin kullanımını kısıtlayan GATT ve DTÖ kurallarını kabul etmekle birlikte ulusal yasalarını da bu kurallarla uyumlulaştırmaları sonucunda ürünler üzerine tarife değil tarife dışı engeller getirerek ticaret politikalarını yönlendirmektedirler. İkinci gerekçe ise uluslararası ticarete yer alan firma ve işçilerin rolleridir. Ölkelerin dış ticaret politikalarını uluslararası ticaret gerçekleştiren firma ve çalışanlarının karar ve tutumları yönlendirmektedir. Bu doğrultuda tarife önlemlerinin yerine tarife dışı önlemlerin uluslararası ticaretteki kullanımı yaygınlaşmaktadır. Üçüncü gerekçe ise ölkelerin ve firmaların dış ticaret ortaklarının tutumudur. Uluslararası ticarete ölkeler ticaret ortaklarının politikalarına karşı tepki veya misilleme olarak tarife dışı önlemler alabilmektedirler. Son gerekçe ise uluslararası ticaretteki belirsizliklerdir. Ölkeler ithalatlarını sınırlandırmada tarifeleri etkili bir yöntem olarak görmediği zaman tarife dışı önlemlere başvurmaktadırlar (Deardorff ve Stern, 1997:3).

Ölkelerin çeşitli sebeplerle uluslararası ticarete ürünler üzerinde tarife uygulamaları yerine tarife dışı önlemleri yoğun olarak kullanmaya başlaması ile birlikte uygulanan tarife dışı önlemlerin istenen amaçlara hizmet edip etmediğini görebilmek için etkilerinin ölçülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak tarife dışı önlemler ile ilgili verilerin toplanmasında ve etkilerinin tam olarak ölçülmesinde çeşitli zorluklar ve sorunlar bulunmaktadır. Fakat bu zorluklara rağmen tarife dışı önlemlerin etkilerini ölçmek amacıyla çeşitli teknikler kullanılmaktadır.

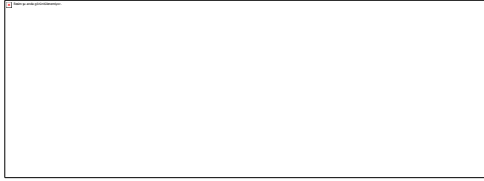
2.4.1. Envanter Yaklaşımı Tekniğı

Tarife dışı önlemlerin kullanımı ve sıklığını ölçmek amacıyla kullanılan envanter yaklaşımı tekniğı ile tarife dışı önlemlerin etkilemiş olduğı ticaretin boyutu ya da tarife dışı önlemlerin belirli sektör veya belirli bir ölkeler ya da ölkeler gruplarına uygulanma

sıklığı hesaplanmaktadır. Bu doğrultuda, UNCTAD Ticaret Koruma Önlemleri Veri Tabanı gibi birçok kuruluş tarafından ülkelerin ithalatlar karşısında uyguladıkları tarife dışı önlemleri kaydedebilmek için veri tabanları oluşturulmaktadır. Envanter yaklaşımına göre oluşturulan veri tabanlarında tarife dışı önlemlerin temel bilgi kaynaklarını ülkelerin gümrük tarifeleri, yasa ve yönetmelikleri oluşturmaktadır (Bora vd., 2002:5).

Envanter yaklaşımı tekniğinde, ülkelerin kullandıkları tarife dışı önlemlerin kullanımı ve sıklığını ölçmek amacıyla frekans oranı ve kapsama oranı endeksleri kullanılmaktadır (Zigmantaviciene ve Snieska, 2006:15; Bora vd., 2002:6; Deardorff ve Stern, 1997:12).

Frekans oranı endeksi, bir ürün grubu içerisindeki ürünlerden tarife dışı önlemlerden etkilenen ürünlerin toplam ürün grubuna oranlanması sonucu ortaya çıkan ve yüzdelik oran olarak ifade edilen endekstir (Beghin, 2006:7; Baldwin, 1989:8; Bora vd., 2002:6; Deardorff ve Stern, 1997:12; Zigmantaviciene ve Snieska, 2006:15).

F_j = “j” ürün grubunun frekans oranı

D_i = Kukla değişken; eğer “i” ürününe tarife dışı önlem uygulanıyorsa değer “1” uygulanmıyorsa “0” olacaktır.

M_i = Tarife dışı önlemden etkilenen ürün

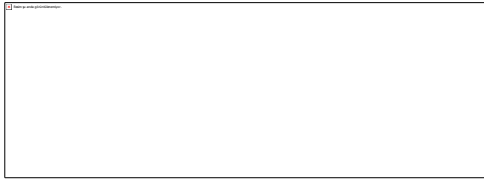
T= Ölçümün gerçekleştirildiği yıl

Envanter yaklaşımı tekniği kapsamındaki frekans oranı endeksi, belirli bir ürün grubu üzerindeki tarife dışı önlemlerin varlığını veya yokluğunu ve tarife dışı önlemlerin uygulandığı ürün yüzdesini göstermektedir (UNCTAD, 2013:23).

Frekans oranı endeksi, uluslararası ticarete tarife dışı önlemlerden etkilenen ürünlerin değerini yansıtmamakta, sadece tarife dışı önlemlerin ürünler üzerindeki kullanılma sıklığını göstermektedir. Bu nedenle, frekans oranı endeksi uluslararası ticarete

ihracatçı ve ithalatçılara yanıltıcı sonuçlar verebileceği için önemli bir gösterge olarak görülmemektedir (Bora vd., 2002:6).

Tarife dışı önlemlerin kullanımı ve sıklığını ölçen oranlardan bir diğeri kapsama oranı endeksidir. Tarife dışı önlemlerin ithalatı kapsama oranı (import coverage ratio), belirli bir ürün grubu içinde tarife dışı önlemlerden etkilenen ürünlerin ithalat değerlerinin toplamının, aynı ürün grubunun toplam ithalat değerine oranlanması ile ortaya çıkan endekstir (Deardorff ve Stern, 1997:12; Bora vd., 2002:6).

C_j = “j” ürün grubuna ait tarife dışı önlemlerin ithalatı kapsama oranı

D_j =Kukla değişken; eğer “i” ürününe tarife dışı önlem uygulanıyorsa değer “1” uygulanmıyorsa “0” olacaktır.

V_i = “i” ürününün ithalat değeri

T= Ölçümün gerçekleştirildiği yıl

İthalat kapsama oranı endeksi ile tarife dışı önlemlerin ölçümü gerçekleştirilirken ithalat değeri ağırlıklarında içsellik sorunu ortaya çıkmaktadır. İthalatçı ülkenin tarife dışı önlem ile birlikte ihracatçı ülkeden gerçekleştireceği tüm ithalatı engellemesi halinde endekste yer alan ürünün ithalat değeri sıfır olacak ve bu noktada kapsama oranının ölçümü olumsuz yönde etkilenmiş olacaktır (Bora vd., 2002:6; UNCTAD, 2013:23).

Tarife dışı önlem ölçümlerinin gerçekleştirilmesi, çeşitli şekillerde uygulanan tarife dışı önlemlerin oluşum ve kullanım sıklığını ortaya çıkarmaktadır. Ancak, her iki ölçüm tekniğinin de eksik yönleri mevcuttur. Bu eksikliklerden ilki, ürün ve sektörel oranların hesaplanmasında kullanılan toplama yöntemlerinin ve tarife dışı önlemlerin nasıl tanımlandığına ilişkin sorunlar bulunmasıdır. Eksik yönlerden ikincisi, frekans oran endeksi ve ithalat kapsama oranı endeksinin tarife dışı önlemlerin ihracatçıların fiyatlandırma ve miktar kararları üzerinde sahip olabileceği muhtemel caydırıcı etkileri hakkında bilgi sağlamamasıdır. Üçüncü eksik yön, frekans oran endeksi ve ithalat

kapsama oranı endeksinin uluslararası ticaret üzerindeki önlemleri ölçmek konusunda etkin olmasıdır. Ülke içinde hükümetin aldığı önlemler ya da eksik rekabet ortamındaki firmaların ticareti kısıtlayıcı faaliyetleri hesaba katılmamaktadır. Son ve en önemli eksik yön ise, frekans oranı endeksinin tarife dışı önlemlerin ürün fiyatları, üretim, tüketim ve uluslararası ticaret üzerindeki ekonomik etkileri konusunda herhangi bir bilgi sağlamamasıdır (Deardorff ve Stern, 1997:12-13).

2.4.2. Fiyat Farkı Ölçüm Tekniği

Tarife dışı önlemlerin ölçümünde kullanılan fiyat farkı ölçüm tekniğinde ürün ve hizmetlerin üzerinde tarife dışı önlemlerin uygulanmasından önceki ve sonraki fiyatlarının karşılaştırılması ile tarife dışı önlemlerin fiyat etkileri ölçülmektedir (Baldwin, 1989:9; Beghin, 2006:6; Bora vd., 2002:8; Deardorff ve Stern, 1997:13; Linkins ve Arce, 2002:6). Bu doğrultuda, ürün ve hizmetlerin ithalatı sonrasında yurt içindeki fiyatları ile uluslararası fiyatları arasındaki fark tespit edilmeye çalışılmaktadır.

$$\Delta P_X = P_W - P_D$$

ΔP_X = Ürünün yurtiçi ve yurtdışı fiyat farkı

P_W = Ürünün uluslararası fiyatı

P_D = Ürünün yurtiçi fiyatı

Fiyat farkı ölçüm tekniği ile tarife dışı önlemlerin ürün ve hizmetler üzerindeki fiyat etkisi araştırılırken hangi tarife dışı önlemlerin fiyatları etkilediği net olarak görülmemektedir. Bu yöntem ile tarife dışı önlemlerin ürün ve hizmetler üzerindeki toplam etkisi belirlenebilmektedir. Bununla birlikte, ithalatı gerçekleştirilen ürün ve hizmetlerin fiyatları üzerinde tarife dışı önlemlerin haricinde birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenler ürün ve hizmetlere uygulanan tarifeler, taşıma maliyetleri, sigorta maliyetleri ve diğer dış ticaret maliyetlerinden meydana gelmektedir. Bu tür etkenler tarife dışı önlemler dışında maliyeti arttırarak fiyat farklılıklarına yol açmaktadır (Deardorff ve Stern, 1997:14; Beghin, 2006:6).

Yerli ürünler ile ithal ürünlerin birbirlerinin ikame ürünü olması halinde tarife dışı önlemlerin ölçülmesi için fiyat farkı ölçüm tekniği geçerli bir yöntemdir. Ancak genelde yerli ürünler ile ithal edilen ürünler arasında özdeşlik olması ve birbirlerini ikame

etmeleri mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte ürünler birbirlerinin ikame ürünleri olsalar dahi, ülkeler arasındaki uzaklıkların değişkenliğine bağlı olarak taşıma maliyetleri de değişeceğinden ürünlerin fiyatlarında farklılaşmalar oluşmaktadır (Deardorff ve Stern, 1997:14; Beghin, 2006:6).

2.4.3. Miktar Etkisi Tekniği

Uluslararası ticarete tarife dışı önlemlerin ticarete olan etkisini ölçmek amacıyla kullanılan yöntemlerden miktar etkisi tekniği ile tarife dışı önlemlerin ürünler üzerindeki etkileri net olarak görülebilmektedir. Fiyat farkı ölçüm tekniği ile benzerlikleri bulunan bu yöntemde uygun verilerin elde edilmesi zor olabilmektedir.

Tarife dışı önlemlerin uygulandığı ürünler; talep esnekliği, yurtiçi ve yurt dışı arz gibi birçok karmaşık faktöre sahiptir. Bu nedenle, fiyat farkı ölçüm tekniği net bilgi sağlamak için yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden fiyat farklılıklarından elde edilen bilgiler ile tarife dışı önlemlerin uygulanmasıyla ortaya çıkan miktar azalmaları birbirlerini tamamlamakta ve birlikte daha kesin bilgiler vermektedir (Deardorff ve Stern, 1997:18).

Miktar etkisi ölçüm tekniği, sistemli ve tahmin edilebilir şekilde tarife dışı önlemlerin miktar etkilerinin ölçülebilmesi için genel bir yaklaşım sağlamaktadır. Bu yöntem ile tarife dışı önlemlerin hem bireysel kategoriler halinde hem de tüm tarife dışı önlemlerin etkisi dâhil edilerek ölçümler gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca miktar ölçümleri vasıtasıyla elde edilen ithalat talep esneklikleri bilgisi ile tarife dışı önlemlerin fiyat etkisi tahminleri yapılabilmektedir (UNCTAD, 2013:24).

Tarife dışı önlemlerin miktar etkilerini doğrudan ölçmek için bir yöntem bulunmamakla birlikte, uluslararası ticaretteki bu etkiyi belirleyebilmek için regresyon modelleri kullanılmaktadır. Bu yöntemle uluslararası ticarete tarife dışı önlemlerin uygulandığı durumdaki ithalat ile uygulanmadığı durumdaki ithalat karşılaştırılarak miktar etkileri araştırılmaktadır (Deardorff ve Stern, 1997:18).

$m_{s,j}$ = “j” ülkesi tarafından ithal edilen ürünlerin değeri

tar = Tarife oranı

C_j^k = “k” faktör donatımı için oluşturulan kontrol değişkenleri (Tarım arazisi, sermaye, işgücü, GSYİH)

NTM = Tarife dışı önlemler

Tarife dışı önlemlerin miktar etkisini ölçmek amacıyla kurulan bu model ile ithalat talep esneklikleri aracılığıyla ithalat miktarı üzerindeki değişimler yorumlanmaktadır. Her bir tarife dışı önlemin miktar etkisinin hesaplanmasından sonra ülkenin ticarete korunma önlemleri endekslerinde bir araya getirilmesi ile birlikte tarife dışı önlemlerin miktar etkisini görmek mümkündür (UNCTAD, 2013:24).

Tarife dışı önlemlerin miktar etkilerinin ölçülmesi ürünler arası ya da ülkeler arası regresyon modelinin kurulması ile mümkündür. Bu doğrultuda kurulan regresyon modelleri ile tarife dışı önlemlerin varlığında ve uygulanmaması durumundaki ticaret hacimleri karşılaştırılabilmektedir (Deardorff ve Stern, 1997:18).

2.4.4. Çekim Modeli (Gravity Models)

Uluslararası ticarete tarife dışı önlemleri ölçmek amacıyla kullanılan tekniklerden bir diğeri ampirik yöntemlere dayanan modelleme tekniğidir. Model kurma tekniği ile ülkelerin dış ticaret politikaları doğrultusunda uyguladıkları tarife dışı önlemlerin etkisi ölçülmektedir. Bu teknik ile tarife dışı önlemlerin ülkelerin dış ticaretlerine veya belirli bir sektördeki ürünlerin ticaretlerine olan etkisi ölçülmeye çalışılmaktadır.

Modelleme tekniğinde kurulan çeşitli regresyon modelleri ile uluslararası ticaret akımları ülkeler veya ürünler üzerinden ölçülmek istenmektedir. Bu doğrultuda, modelleme tekniği kapsamında en çok kullanılan ve uluslararası ticaret ile ilgili istenen bilgileri sunan çekim modeli, günümüzde ekonomik analizlerin yapılması için en sık başvuru tekniklerdendir.

Çekim modeli Newton fiziğindeki yerçekimi kanununa dayanmaktadır. İki ülke arasındaki ticaretin boyutunu ve ülkeler arasındaki yakınlığın ticaretlerine etkisini incelemektedir (Kepaptsoglou, 2010:2).

Çekim modeli, ithalatçı ve ihracatçı ülkelerin ekonomik durumlarını ve milli gelirlerini yansıtan gayrisafi yurtiçi hâsılları ile birbirleri arasındaki coğrafik uzaklıkları kullanarak uluslararası ticaret akımlarını ölçmektedir. Modeldeki gayrisafi yurtiçi hâsıllar, ülkelerin pazar boyutlarını yansıtmaktadır. İhracatçı ülkenin gayrisafi yurtiçi hasılası o ülkenin ürün çeşitliliğini ve ürün arzı potansiyelini yansıtırken, ithalatçı ülkenin Pazar büyüklüğü ithalat için potansiyel talebi yansıtmaktadır. Modelde bulunan coğrafi mesafe ise ülkelerin birbirleri ile gerçekleştirdikleri ticaretlerindeki zorlukları ve maliyetleri yansıtmaktadır (Linders ve Groot, 2006:2).

$$\ln (IMP_{ij}) = \beta_0 + \beta_1 \ln (G_i) + \beta_2 (G_j) + \beta_3 \ln (D_{ij}) + \varepsilon_{ij}$$

Yukarıdaki formülde bağımlı değişken IMP_{ij} i ülkesinden j ülkesine gerçekleşen ithalatı, bağımsız değişkenlerden G_i ve G_j ülkelerinin gayrisafi yurtiçi hâsıllarını, D_{ij} ise i ve j ülkeleri arasındaki mesafeyi, ε_{ij} ise modeldeki stokastik hata terimlerini ifade etmektedir.

Çekim modelindeki bu değişkenlere ek olarak, ortak tarih, ortak dil, ortak din, kültürel yakınlık, ekonomik birlikler gibi faktörler de uluslararası ticaret akımlarını ölçmek için modele gölge değişken (dummy) olarak sokulabilecek çeşitli değişkenlerdir (Linders ve Groot, 2006:2). Modele bu tür değişkenlerin eklenmesi ile birlikte modelin uluslararası ticareti açıklayıcı gücünün daha çok artırılması hedeflenmektedir.

Gerçekleştirilen çalışmalar ile çekim modelinin uluslararası ticareti daha doğru bir şekilde yansıtabilmesi ve dış ticaretteki spesifik etkileri gösterebilmesi için modele bazı unsurlar eklenmiştir. Newton'un yerçekimi yasasının ekonomiye uyarlaması olan çekim modeli kapsamında; arz ve talep faktörleri olarak ithalat ve ihracat ülkelerinin gayrisafi yurtiçi hasılları ile nüfusları; ticareti kısıtlayıcı faktör olarak ülkelerin uzaklıkları, taşıma ücretleri, tarife dışı önlemler, vergiler; ülkelerin ticaret tercihlerini gösteren faktörler olarak da tercihli ticaret anlaşmaları, ortak dil, ortak sınır gibi faktörler bulunmaktadır (Tayyab vd., 2012:82).

Çekim modelinin ilk uygulamalarını gerçekleştiren Tinbergen (1962), Poyhonen (1963) ve Linneman (1966), uluslararası ticarete ülkelerin gelirlerinin ihracatlarını olumlu, ülkeler arasındaki mesafenin ise ihracatlarını olumsuz etkilediğini ileri sürmüşlerdir

(Tayyab vd., 2012:82; Linders ve Groot, 2006:1). Tinbergen, gerçekleştirdiği çalışması ile çekim modeli kapsamına ticaret kısıtlamalarını da eklemiştir (Bora vd., 2002:7). Çekim modeli hakkında ekonomik teoriye dayalı olarak ilk teorik açıklamayı Anderson (1979) getirmiştir.

Çekim modeli, ampirik olarak etkin bir şekilde çalışması dolayısıyla mantıklı parametre tahminleri gerçekleştirmekte ve ülkeler arasındaki ticaret değişimlerinin büyük bir kısmını açıklamaktadır (Kepaptsoglou, 2010:2; Linders ve Groot, 2006:1). Bu doğrultuda, çekim modeli sayesinde ticaret akımlarını açıklamada daha tatmin edici sonuçlar elde edilmektedir.

2.4.5. Genel Denge Modelleri (CGE)

Uluslararası ticarete verilerin toplanması ve toplanan verilerin kullanılabilirliğinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar ile gelişen teknolojiler sayesinde ülkelerin ticaret politikaları ve bu politikaların etkileri daha kolay bir şekilde analiz edilebilmektedir. Genel denge modelleri (CGE) DTÖ görüşmelerinin tarifeler üzerindeki etkilerini ölçmek amacıyla kullanılmasına rağmen, bu modeller genellikle tarife dışı önlemlerin analizi için uygun olmamaktadır. Çünkü genel denge modelleri ile analizlerin gerçekleştirilmesi için tarife dışı önlemlerin miktarlarının bilinmesi gerekmektedir (UNCTAD, 2013:25).

Genel denge modelleri DTÖ tarafından gerçekleştirilen çok taraflı görüşmelerde, karmaşık müzakere yöntemlerinin ve küresel bağımlılığın değerlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Genel denge modelleri ile tarife dışı önlemlerin yerel endüstrileri koruma etkileri tahmin edilmektedir (Fugazza ve Maur, 2008:477).

Genel denge modelleri ile tarife dışı önlemlerin ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi karmaşık bir analizdir. Ganslandt ve Markusen(2001), genel denge modellerine talep kayması faktörlerini ekleyerek karmaşık yapıya çözüm bulmaya çalışmışlardır. Bu çözüm yolu için en büyük engel ise parametrelerin ampirik verilerine ulaşabilmektir (Fugazza ve Maur, 2008:478).

Genel denge modelleri tarife dışı önlemlerin yerel endüstrileri ve iç piyasayı koruma düzeyini ortaya koymaktadır. Ancak, genel denge modelleri ile tarife dışı önlemlerin

fiyat ve miktar etkilerinin değerlendirilmesi mümkün olmamaktadır (UNCTAD, 2013:25).

2.4.6. Maliyet-Fayda Analizleri

Tarife dışı önlemler, uluslararası ticarete ekonomik sisteme önemli avantajlar sağlayabilmektedir. Bu yüzden, tarife dışı önlemlerin değerlendirilmesinde maliyet-fayda analizleri kullanılmaktadır. Maliyet-fayda analizi tekniği kullanılarak tarife dışı önlemlerin ekonomik etkilerinin ölçümü uygulanan politika değişikliklerinden doğan maliyetleri ve faydaları sistematik olarak analiz edilmektedir (Tongeren vd., 2009:15). Maliyet-fayda analizi tekniği ile yerli tüketiciler, yerli ve yabancı üreticiler ve hükümetler gibi ekonomik aktörleri içeren karşılaştırmalı maliyet-fayda analizleri gerçekleştirilerek tarife dışı önlemler geniş kapsamlı ve ayrıntılı olarak değerlendirilmektedir (Fugazza, 2013:14; UNCTAD, 2013:26).

Maliyet-fayda analizi tekniği ile birlikte risk değerlendirmelerinin yapılması tarife dışı önlemlerin beklenen maliyetleri ve faydaları hakkında doğru bir analiz gerçekleştirilmesine katkı sağlamaktadır. Maliyet-fayda analizi tekniği kapsamında gerçekleştirilen risk değerlendirmeleri tarife dışı önlemlerin cazibesini ölçmek için ekonomik bir kriter sağlamaktadır. Bu doğrultuda, tarife dışı önlemlerin değerlendirilmesinde maliyet-fayda tekniği ile risk değerlendirmelerinin birlikte gerçekleştirilmesi kapsamlı bir analiz ortaya çıkarmaktadır (Beghin, 2006:9).

Maliyet-fayda analizleri tekniğinde tarife dışı önlemlerin değerlendirilebilmeleri için bu önlemlerin kategoriler halinde sınıflandırılmaları gerekmektedir. Maliyet-fayda analizleri tekniği, karşılaştırmalı bir yaklaşımla tarife dışı önlemlerin sınıflandırmalarına ilişkin sorunların çözülebilmesi için alternatif çözümler ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda maliyet-fayda analizi yaygın olarak detaylı bilgilerin elde edilebildiği tarife dışı önlemlerin vaka çalışmalarında kullanılmaktadır. Maliyet-fayda analizi ile sadece tarife dışı önlemin varlığıyla ilişkili maliyeti ya da faydayı değil, yerinde önlem olmayanları da kapsayan geniş bir değerlendirme gerçekleştirilmektedir (Fugazza, 2013:14).

3. TÜRKİYE TEKSTİL SEKTÖRÜ İTHALATINDA KULLANILAN TARİFE DIŞI ÖNLEMLERİN PANEL ÇEKİM MODELİ İLE EKONOMETRİK ANALİZİ

Çalışmanın bu kısmında tarife dışı önlemlerin ölçülmesinde çekim modelinin önemi ve literatür taraması ortaya koyularak, tarife dışı önlemlerin Türk tekstil sektörünün ithalatındaki etkisi panel çekim modeli ile açıklanacaktır.

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Çekim modeli uluslararası ticaret akımlarının açıklanmasında, ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin, nüfus yapılarının, birbirleri arasındaki mesafelerinin ve ticaret önlemlerinin etkisini ortaya koyan en önemli ekonometrik yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Son dönemde, çekim modelinin araştırmacılar tarafından yoğun olarak kullanılması ile birlikte modelde kullanılan teknikler geliştirilmiş ve modele çeşitli katkılar yapılmıştır. Bu doğrultuda, Kepaptsoglu ve diğer araştırmacıların (2010) gerçekleştirdiği 1999 – 2009 yılları arasındaki literatür çalışmasında, çekim modelinin uluslararası ticaret ile ilgili önemli ampirik verileri ortaya çıkardığı ve açıklayıcı gücünün yüksek olduğu belirtilmektedir.

Literatürde gerçekleştirilen çalışmalarda oluşturulan çekim modeli kapsamında GSYH, nüfus ve mesafe model içinde en sık kullanılan değişkenler olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmanın amacı doğrultusunda çeşitli kukla değişkenler kullanılmıştır. Kukla değişken olarak modele dâhil edilen değişkenler, ortak dil, ortak tarih, ortak sınır, ticaret anlaşmaları, uluslararası işbirlikleri, tarifeler ve tarife dışı önlemleri kapsayan ticareti kısıtlayan önlemler gibi değişkenlerdir.

Literatürde uluslararası alanda çekim modeli vasıtasıyla ülkelerin ticaret hacimlerini değerlendiren birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin ve serbest ticaret anlaşmalarının genellikle ülkelerin ticaret hacimlerine olumlu etkiler ortaya çıkardığı görülmektedir. Serbest ticaret anlaşmaları sayesinde özellikle tarife dışı önlemlerin uluslararası ticaretteki etkilerinin azaltıldığı ortaya koyulmuştur. Bununla birlikte uluslararası ticarete sınır etkileri değerlendirilmiş ve sınır etkisinin uluslararası ticaretlerinde yoğun olarak görüldüğü ülkelerde ticaret düzeylerinin azaldığı görülmüştür.

Türkiye'nin uluslararası ticaretinin ve ticaret hacmini etkileyen faktörlerin analiz edilmesi amacıyla literatürde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Gerçekleştirilen bu çalışmalarda, Türkiye ve ticaret ortağı ülkelerin ekonomik büyüklükleri, nüfusları ve ticaret bağımlılık endeksi değişkenleri pozitif ve anlamlı sonuçlar göstermiştir. Bunun yanında bazı çalışmalarda Türkiye ve diğer ülkelerin nüfus verilerinin istatistikî olarak anlamlılık göstermediği ortaya koyulmuştur. Mesafe değişkenindeki artış ile Türkiye'nin ticaret hacminde azalmalar görülmektedir. Türkiye'nin ticaret hacmini ölçmek üzere kurulmuş olan bazı modellerde, ortak dil kullanımı ve ortak tarihi geçmişe sahip olmak istatistiki olarak anlamlı ve pozitif sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte, bazı çalışmalarda Türkiye'nin serbest ticaret anlaşmalarına taraf olması halinde dış ticaret hacminde önemli artışlar görülebileceği tahminleri de yapılmaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliği ile dış ticaretini analiz eden çalışmalarda, gümrük birliğinin ticaret hacmini arttırıcı herhangi bir etkisine rastlanılmamıştır. Ticaret hacmini etkileyen faktör olarak ticaret bağımlılık endeksini modele dâhil eden çalışmalarda, ticaret bağımlılık endeksinin Türkiye'nin ticaret hacmini arttırıcı bir etki yarattığı tahmin edilmektedir. Bunun yanında, ithalat nüfuz endeksinin ve ihracat eğilim endeksinin ticaret hacmini negatif yönde etkilediğini tahmin eden çalışmalar da bulunmaktadır.

Türkiye'nin dış ticareti üzerine gerçekleştirilen çeşitli çalışmalarda kurulan çekim modeline tarife ve tarife dışı önlemler de dâhil edilmiştir. Bu çalışmalarda, tarife oranlarının ticaret hacmini negatif etkilediği, buna karşılık tarife dışı önlemlerin ise ithalatı yönlendirmek için etkin bir politika aracı olmadığı tahminleri yapılmıştır.

Tablo 2. Uluslararası Literatürde Tahmini Gerçekleştirilen Çekim Modelleri

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Anderson ve Wincoop (2003)	Genel denge çekim modeli yardımıyla ticaret engellerinin ticari akımların üzerindeki etkisini araştırmak ve sınırların ülkelerin ticaretlerine etkisi ortaya koymak	Aralarında ABD ve Kanada'nın bulunduğu 1993 yılına ait sanayileşmiş 30 ülkenin panel veri seti	İhracat	GSYH, Mesafe, Nüfus, Ülkeler Arası Mal Akımları, Sınır Kukla Değişkeni (Dummy)	EKK, Sabit Etkiler Modeli, Tesadüfi Etkiler Modeli	Sınır etkisi sebebiyle ülkelerin ticaret seviyelerinin azaldığı görülmüştür. Küçük ekonomilerin sınır etkisinden daha çok etkilendiği görülürken, büyük ekonomilerin daha az etkilendiği belirlenmiştir.
Okubo (2004)	Japonya'nın ticaretindeki sınır etkisini ve bu etkinin zaman içinde nasıl değiştiğini çekim modeli vasıtasıyla açıklamak	Japonya'daki 8 bölge ve belirlenen diğer 9 bölge olmak üzere toplan 17 bölgenin 1960 ve 1990 yılları arasında elde edilen 5 yıllık veri seti.	İthalat ve İhracat	GSYH, Mesafe, Japonya Kukla Değişkeni (Dummy)	EKK	Japonya'da sınır etkisi Kanada'ya göre düşük iken, ABD ile benzer bir etkiye sahiptir. Ticaretteki liberalleşme dolayısıyla 1960–1990 yılları arasında Japonya'da sınır etkisi oldukça azalmıştır.
Okubo (2007)	İki dünya savaşı arasındaki süreçte Japonya İmparatorluğu'nun ticaretinde sınır etkisini çekim modeli vasıtasıyla açıklamak	1915, 1920, 1925, 1930, 1935 ve 1938 yıllarına ait Japonya ve diğer 24 ülkenin yıllık panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYH, Mesafe, İthalatçı ve İhracatçı Ülkelerin Kişi Başına GSYH, Sınır Etkisi Kukla Değişkeni (Dummy), Yıl Kukla Değişkeni	EKK, Tesadüfi Etkiler Modeli, Genelleştirilmiş EKK Panel Tahmini, Tobit Tahmini	Japonya İmparatorluğu'nun ticaretinde sınır etkisinin bulunduğu ve zamanla arttığı görülmüştür.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Chevassus-Lozza ve diğerleri (2008)	AB-15 ülkelerinin piyasalarında Merkez ve Doğu Avrupa Menşeli tarım-gıda ürünleri için erişimin evrimini değerlendirmek ve çekim modeli ile genel ticaret direncini (sınır etkisi) açıklamak	1999 ve 2004 yıllarına ait, AB ülkeleri ve 212 ticaret ortaklarının 587,941 gözleminden oluşan veri seti	İthalat ve İhracat	GSYH, Nüfus, Mesafe, Ortak Sınır Kukla Değişkeni (Dummy), Koloni Kukla Değişkeni (Dummy), Sınır Etkisi Kukla Değişkeni (Dummy), Ürün Kukla Değişkeni (Dummy), Tarife, Tarife Dışı Önlemler	EKK	Entegrasyon ve ticaretin serbestleştirilmesine rağmen, AB pazarına Merkez ve Doğu Avrupa ülkelerinin tarım-gıda ürünlerinin ihracatı için kalıcı ve önemli ticaret direnci (sınır etkisi) bulunduğu görülmüştür.
Hai-xia (2009)	1987 – 2007 yılları arasında Çin-ABD tarım ticaretindeki sınır etkilerini değerlendirmek için çekim modelinin kullanılması	1987 – 2007 yılları boyunca her model için 936 panel gözlemleri ve 200 kesitten oluşan veri seti	İthalat	Toplam Tarım Ürünü, Kişi Başına Reel Tarımsal Ürün, GSYH İçindeki Tarımın Payı, Tarım Arazileri, Kırsal Nüfus Yoğunluğu	Havuzlanmış EKK, Sabit Etkiler Modeli	Tarımsal ticaret için sınır etkileri önemli ölçüde büyüktür. Sınır etkisi tarımsal ticarete bölgeler arasında uluslararası ticaret yönünden farklılıklar göstermektedir. Ancak, bu farklılıklar göz ardı edildiğinde Çin-ABD ticareti için sınır etkileri olduğundan yüksek görülmektedir.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Winchester (2009)	Çekim modeli vasıtasıyla tarife dışı önlemlerin tarife eşdeğerlerini hesaplamak ve Yeni Zelanda'nın serbest ticaret anlaşmaları ile ticaret müzakerelerini değerlendirmek.	Yeni Zelanda'nın ve 47 ülkenin 23 önemli ihracat sektöründen oluşan veri seti	İhracat	Üretim, Tüketim, İkili Ticaret Önlemleri (Mesafe Kukla Değişkeni, Ortak Sınır Kukla Değişkeni, Ortak Dil ve Koloni Kukla Değişkeni, İthalat Tarifesi), İhracat Sübvansiyonları, Ticaret Ortaklığı Kukla Değişkeni	Hesaplanabilir Genel Denge Modeli (CGE)	Ticaret anlaşmalarının Yeni Zelanda ve ticaret ortakları arasındaki tarife dışı önlemleri azaltmaktadır. Ticaretin serbestleşmesinin dış ticarete önemli faydalar yarattığı ortaya konulmuştur. Bu doğrultuda, Yeni Zelanda tarım sektörü hariç diğer sektörlerde ülkelerle müzakereler etmesinin daha karlı olduğu ortaya konulmuştur.
Wang ve Firestone (2010)	Temiz Gelişim Mekanizmasının (CDM) uluslararası ticaret teorisine dayanan ekonometrik modeller ile değerlendirilmesi	Sera gazı emisyonlarını azaltmak isteyen ülkelerin kabul edilen, reddedilen ve düzeltilen projelerinden elde edilen veri seti	Temiz Gelişim Mekanizması	Ülkelerin sera gazı miktarı, Mesafe, Proje Büyüklüğü, Uluslararası Ticarete Açıklık, Ortak Dil Değişkeni, Ortak Tarih Kukla Değişkeni, Eğitim, Altyapı, Projeye Başlama Zamanı	EKK	Ev sahibi ve karşı ülkedeki yerel sera gazı emisyonları Temiz Gelişim Mekanizmasının işlemesi, olumlu ve tutarlı olması için önemli faktör olduğu görülmüştür.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Jian (2011)	Çin ve AB ülkelerinin ticaretini değerlendirme	25 ülkenin 2000–2009 yılları arasındaki 250 gözleminden oluşan panel veri seti	İthalat ve İhracat	İthalatçı ve İhracatçı ülkelerin gelirleri, Mesafe, Sınır etkisi Kukla Değişkeni, İthalatçı ve İhracatçı ülkelerin kişi başına düşen GSYH farkları	EKK	Çin, AB ülkeleri ile gerçekleştirdiği ticaretteki faydasını arttırabilmek amacıyla, AB ülkeleri ile arasındaki yüksek gelir farkını kapatmak istemektedir. Bu doğrultuda, yüksek GSYH ve düşük mesafenin ticareti arttırıcı etkisinin olduğu, mesafenin ticareti azaltan etki ettiği görülmüştür.
Chunxiang ve Mengge (2012)	Zhejiang’ın ele alınan 14 ülkeye gerçekleştirdiği ihracatın değerlendirilmesi	Zhejiang’ın 2003–2010 yılları arasında 14 ülkeye gerçekleştirdiği ihracatının panel veri seti	İhracat	GYSH, İthalatçı Ülke ile İhracatçı Ülkenin Kişi Başına Gelir Farkı, Mesafe, İthalatçı Ülkedeki Çin Nüfusu, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği Değişkeni	Çok Değişkenli Lineer Regresyon Analizi	Tayvan, Japonya, Kore ve Rusya Zhejiang’ın ihracatı için büyük potansiyel sahibiyken; Avrupa, ABD, Singapur ve Hong Kong iyileştirmenin gerçekleştirilemeyeceği kadar ihracat doyduğu görülmüştür.
Kahane (2013)	Suç silahlarının ABD eyaletleri arasındaki ihracatını değerlendirme	2009 yılına ait 2450 gözleminden oluşan silah ticareti suçları ile ilgili veri seti	İthalat ve İhracat	GSYH, Ülkelerin Kişi Başına Gelirleri, Mesafe, Devletlerin Silah Kanunlarındaki Farklılıklar, Ticareti Kısıtlayan veya Teşvik eden Faktörler	EKK	Eyaletler arasında ürün ve hizmet ticaretinde olduğu gibi suç silahlarının da ticari akımı ticaret yapılan eyaletlerin ekonomik büyüklüğü ile doğru, aralarındaki mesafe ile ters orantılı olduğu görülmüştür.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Ferwerda (2013)	Yasadışı kara para aklama faaliyetlerinin oluşturduğu para akımını tahmin etmek	Zdanowicz'in Ticaret Tabanlı Kara Para Aklama verileri ve ABD ile ticarete bulunan 199 şüpheli ülkeden oluşan veri seti	Kara Para Aklama Miktarı	GSYH, Nüfus, Mesafe, Ortak Dil, Ortak Tarih, Ortak Sınır, Bankacılık Sırları, Hükümet Uygulamaları, Çatışma, Rüşvet	EKK	Suçluların finansal piyasaların kara para aklama karşıtı sıkı düzenleme ve uygulamaları karşısında ticaret tabanlı kara para aklama yoluna gittikleri gözlemlenmiştir.
Hayakawa (2013)	Küresel tarife oranları veri seti kullanılarak ikili tarife oranlarının ihmalinin ciddiyetini ortaya koymak.	77 ülkenin 1996 – 2007 yılları arasındaki 63879 gözlemlerinden oluşan panel veri seti	İhracat	GSYH, Mesafe, Ortak Sınır Kukla Değişkeni, Ortak Dil Kukla Değişkeni, Ortak Tarih Kukla Değişkeni, Tarife, Serbest Ticaret Anlaşması Kukla Değişkeni	EKK	Tarife oranları ile veya tarife oranları olmadan kurulan çekim modeli denklemlerinde değişkenlerin katsayılarında sayısal ve niteliksel olarak değişim görülmemiştir. Bu sebeple, ikili tarife oranlarının ihmalinin denkleme dahil edilemeyen değişkenler için önemi olmadığı sonucuna varılmıştır.
Herrera (2013)	MERCOSUR ülkelerinin İkili ticaret akımlarının belirleyicileri araştırılmaktadır.	75 ülkenin 1980 – 2008 yılları arasındaki 29 yıllık veri seti	İhracat	GSYH, Mesafe, Ortak Sınır, Ortak Dil ve Ortak Tarih Değişkeni, MERCOSUR Kukla Değ.	Havuzlanmış EKK, Panel Sabit Etkiler	Ticaret anlaşmalarının etkisinin makul ölçüde olumlu sonuçlara sahip olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Wang vd. (2013)	Çekim modeli vasıtasıyla Çin'in tarımsal ticaret dengesini etkileyen faktörleri değerlendirmek	1995 – 2010 yılları arasında Çin ile tarımsal ticaret yapan 29 OECD ülkesi ile 4 BRIC ülkesinden oluşan veri seti	Ticaret Dengesi	GSYH, Kişi Başına Gelir, Nominal Döviz Kuru, Fiyat Endeksleri, Ağırlıklı Mesafe, Reel Döviz Kuru, Kişi Başına Karşılaştırmalı Reel Gelir	Havuzlanmış EKK, Sabit Etkiler Modeli, Tesadüfi Etkiler Modeli	Ticaret ortağının tarımsal ürün tedariki, tarım ürünlerinin gerçek karşılaştırılabilir fiyatı ve ticaret ağırlıklı mesafe tarımsal ticaret dengesini negatif etkilemektedir. Bununla birlikte reel döviz kuru, küresel ve bölgesel bütünleşme tarımsal ticaret dengesine daha az etkiye sahiptir.
Chakravarty ve Chakrabarty (2014)	Hindistan ve ASEAN arasındaki ticareti çekim modeli vasıtasıyla değerlendirmek	1971 – 2010 yılları arasındaki Hindistan ve ASEAN'ın ticaret veri seti	İthalat ve İhracat	GSYH, Mesafe, Ortak Sınır Kukla Değişkeni, Deniz Kıyısı Kukla Değişkeni, Ortak Dil Kukla Değişkeni, Ortak Tarih Kukla Değişkeni	EKK, Sabit Etkiler Modeli	Hindistan'ın ticareti büyüklük ile doğru orantılı iken, ticaret yapılan ülke ile aradaki mesafenin artması halinde ticaretin olumsuz etkilendiği görülmüştür. Bu doğrultuda, ticaret yapılan ülkenin büyüklüğü ve ticaret yapılan ülke ile aradaki mesafe Hindistan ticareti için büyük öneme sahiptir.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Fracasso (2014)	İkili su ticaretinin belirleyicilerinin çekim modeli ile tahmin edilmesi	145 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin 2006 yılı verilerinden oluşan veri seti	İkili Su Ticareti	GSYH, Nüfus, Mesafe, Tarife, Ortak Sınır Kukla Değişkeni, Ortak Para Birimi Kukla Değişkeni, Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi Kukla Değişkeni, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları, Su Kaynakları Kukla Değişkeni	EKK	İkili su ticareti, dış ticaret belirleyicileri, ulusal su zenginlikleri ve su kaynakları üzerindeki baskının düzeyi tarafından etkilenmektedir.
Malik ve Mir (2014)	Çekim modeli vasıtasıyla Orta Asya devletleri ile Hindistan arasındaki ticaret potansiyelini tahmin etmek	2000 – 2012 yılları arasında Hindistan ile Orta Asya ülkelerinin ticaret veri seti	İthalat ve İhracat	GSMG, Mesafe, Kişi Başına Gelir	EKK	Hindistan bölge için önemli bir ticaret potansiyeli olarak görülmekle birlikte, iki taraf arasındaki çeşitli jeopolitik sorunlar nedeniyle ticaret kısıtlanmaktadır. Pakistan ve Afganistan gibi sorunlar yaşayan ülkeler sebebiyle ticaret beklenen daha az düzeydedir.
Barnes ve Bosworth (2015)	Sıvılaştırılmış doğal gaz ticaretinin toplam doğal gaz piyasasının bölgeselliği aşp aşmadığını test etmek	1988 – 2011 yılları arasında 92 ülkenin doğal gaz ticaret veri seti	İthalat ve İhracat	GSYH, Mesafe, Deniz Kıyısı Kukla Değişkeni, İşsizlik, Ulusal Gaz Oranı	Havuzlanmış EKK, Tesadüfi Etkiler Modeli	Sıkıştırılmış doğal gaz daha bölgeselken, sıvılaştırılmış doğal gaz küresel bir emtia özelliği taşıdığı görülmüştür.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Kahouli ve Maktouf (2015)	Ekonomik krizlerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkilerini değerlendirmek	1990 – 2011 yılları arasında 39 ev sahibi ülke ve 14 yatırım ortaklarından oluşan veri seti	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	GSYH, Kişi Başına GSYH, Reel İkili Döviz Kuru, Yatırım Ortakları Arasındaki Toplam Ticaret, Yatırım Ortağı Enflasyon Oranı, Ev Sahibi Ülkedeki Yükseköğretim Oranı, Ev Sahibi Ülkedeki İnternet Kullanıcısı Sayısı, Mesafe, Ortak Dil Kukla Değişkeni, Ortak Sınır Kukla Değişkeni, Ortak Tarih Kukla Değişkeni, Ekonomik Krizler Kukla Değişkeni, Bölgesel Ticaret Anlaşmaları	Dinamik ve Statik çekim modelleri	Ülkelerin ekonomik krizleri aşmaları ve hızlı ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilme leri için makroekonomik politikalarını güçlendirmelidirler. Ülkelerin bölgesel düzeyde kaynakların paylaşımı bölge içi ticaretin kolaylaştırılması gibi çeşitli konularda komşu ülkelerle işbirliklerinin kurulması gerekmektedir.

Tablo 3. Türkiye Üzerine Tahmini Gerçekleştirilen Çekim Modelleri

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Lejour vd. (2004)	Türkiye'nin AB'ye olası katılımının ekonomik etkilerini araştırmak.	38 ülkeye ait 15 sektörden oluşan panel veri seti	İhracat	Kişi Başına Milli Gelir, Mesafe, Ülkeler arasındaki ithalat ve ihracat tarifeleri, AB üyeliği Kukla Değişkeni,	EKK	Türkiye'nin yurtiçi kurumların reformlarında başarılı olması ve AB'ye katılımı halinde, Türkiye'nin ekonomik büyümesini daha fazla arttırabileceğine ulaşılmıştır.
Antonucci ve Manzocchi (2006)	1967 – 2001 yılları arasındaki Türkiye'nin ticaret akımını değerlendirmek	1967 – 2001 yıllarına ait Türkiye'nin ticaretinde önemli paya sahip olan 45 ülkeyi içeren panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Ülkelerinin Büyüklüklerinin Benzerliği, Göreli Faktör Donatımı, AB üyeliği Kukla Değişkeni, AB ile olan İlişki Kukla Değişkeni, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni, Ticaret Anlaşması, Mesafe, Ortak Sınır Kukla Değişkeni.	Sabit Etkiler Modeli	Gerçekleştirilen çalışmalara göre; çekim modelinin Türkiye'nin ticaret yapısını açıklamada başarılı olduğu görülmüştür. Gümrük Birliği anlaşmasının imzalanmasına rağmen Türkiye ve AB arasındaki ticareti arttıran bir etki bulunamamıştır.
Bilici vd. (2008)	Türkiye'nin ticaret akışlarında AB'nin rolünü değerlendirmek.	1992 – 2006 yılları arasındaki Türkiye ve diğer ülkelerin panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Nüfus, Türkiye ve Ticaret ortaklarının ekonomik büyüme farkı, Mesafe, AB üyeliği Kukla Değişkeni, KEİÖ Üyeliği Kukla Değişkeni, Ortak Sınır Kukla Değ.	EKK, Genelleştirilmiş EKK - Sabit Etkiler Modeli	AB ülkeleri Türkiye'nin ticaret akışında önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte, Gümrük Birliği ile AB'nin Türkiye'nin ticaret akışını belirlemedeki etkisi ve önemi artmıştır.
Karagöz ve Karagöz (2008)	Karadeniz Ekonomik İşbirliği kapsamında ülkelerin ikili ticaretlerinin değerlendirilmesi	12 ülkenin 16 yıllık ikili ticaretlerinden oluşan panel veri seti	İhracat	GSYİH, Nüfus, Mesafe.	Sabit Etkiler Modeli	Çalışma sonucunda, ithalatçı ülkelerin ekonomik ve nüfus büyüklüğünün ticaret hacminde olumlu, mesafenin ise olumsuz etki oluşturmuştur.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Akyüz vd. (2010)	Orman ürünleri sektöründe Türkiye ile AB ülkelerinin ticaretinin değerlendirilmesi	2000 – 2006 yılları arasındaki verilerden oluşan panel veri seti	Orman Ürünleri Sanayisi İhracatı	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Ortak Sınır Değişkeni, Ortak Dil Kukla Değişkeni, EU–15 Üyeliği Kukla Değişkeni.	EKK	Çekim modeli sonucuna göre; Türkiye ile AB arasında yüksek seviyede ticari bütünleşme görülmüştür. Bu ticarete GSYİH olumlu etkide bulunurken, mesafe olumsuz etkiye sahiptir.
Karagöz ve Saray (2010)	Türkiye’nin ticaret akımında etkili olan faktörlerin çekim modeli ile tahmini	Türkiye ve APEC üyesi 23 ülkenin 2001 – 2005 yılları arasındaki ticaret verilerinden oluşan panel veri seti	Toplam Ticaret Hacmi	GSYİH, Nüfus ve Ağırlıklandırılmış Mesafe	EKK, Sabit Etkiler Modeli, Tesadüfi Etkiler Modeli	Türkiye ve APEC ülkeleri arasındaki ticarete GSYİH olumlu etki gösterirken, mesafe olumsuz etki göstermiştir. Nüfusun ise herhangi bir etkisi gözlemlenmemiştir. Ayrıca, Türkiye’nin diğer ülkelere göre ticaretinin potansiyelinin üzerinde geliştiği görülmüştür.
Nart (2010)	Gümrük Birliği’ne geçişin Türkiye’nin dış ticaretine etkisini araştırmak	35 ülkenin 1990 – 2007 yılları arasındaki verilerinden oluşan panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Reel Döviz Kuru, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni, Avrupa Birliği Kukla Değişkeni, AB-GB İnteraktif Kukla Değişkeni	Sabit Etkiler Modeli	İhracat denkleminde, yabancı ülke gelirleriyle pozitif ilişkili olduğu görülmüştür. İthalat denkleminde ise, Türkiye’nin milli geliri ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Gencer ve Öngel (2011)	Türkiye ile Türk-Arap İşbirliği forumu ülkeleri arasındaki ticaret potansiyelini çekim modeli ile tahmin etmek	1993 – 2008 yılları arasında Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasındaki ithalat ve ihracat verilerinden oluşan veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Mesafe, Ticaret Anlaşmaları, Ortak Kara Sınırı Kukla Değişkeni	Klasik Çekim Modeli	Türkiye, Suriye, Lübnan ve Ürdün arasındaki ticaret hacminin beklenenden düşük olduğu ve bu doğrultuda serbest ticaret bölgesi kurulması Türkiye için dış ticaret fazlası ortaya çıkarabileceği görülmüştür.
Genç vd. (2011)	KEİ bölgesindeki ticaret akımlarının belirleyicilerini tahmin etmek	1997 – 2007 yıllarına ait verilerden oluşan panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Ortak Sınır Kukla Değişkeni, Ortak Dil Kukla Değişkeni	EKK, Tesadüfî Etkiler Modeli	İthalatçı ve ihracatçı ülkelerin GSYİH, nüfusları, ortak sınırları olmaları ve ortak dili konuşmaları ticaret akımlarını pozitif olarak etkilerken, üye ülkelerin arasındaki mesafe uzaklığa göre negatif olarak etki göstermektedir.
Özkaya (2011)	Türkiye'nin taraf olduğu ticaret anlaşmalarının ihracatı üzerine olan etkisini araştırmak	Türkiye ile ticaret yapan 113 ülkenin 1996 -2006 yılları arasındaki verilerinden oluşan panel veri seti	İhracat	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Kişi Başına Milli Gelir Farkları, Çapraz Döviz Kurları, Döviz Rezervleri, Ticaret Anlaşmaları Değişkeni,	EKK	İkili anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerinde anlamlı bir etkisi bulunmazken, Gümrük Birliği dışında Türkiye'nin taraf olduğu çok taraflı anlaşmaların Türkiye'nin ihracatı üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi vardır.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Tatlıcı ve Kızıltan (2011)	Türkiye'nin ihracatını çekim modeli ile değerlendirmek	46 ülkenin 1994–2007 yılları arasındaki 14 yıllık panel veri seti	İhracat	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni, Ortak Sınır Kukla Değişkeni	Tesadüf Etkiler Modeli	Modelde Türkiye ve diğer ülkelerin GSYİH'ları anlamlı ve pozitif çıkmıştır. Ülkelerin nüfus değişkenleri ise anlamlı çıkmamıştır. Mesafe değişkeni negatif işarete sahipken, Gümrük Birliği ve ortak sınır kukla değişkeni anlamlı bulunamamıştır.
Aysun vd. (2012)	Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin AB–15 ile olan ticaretine etkisini tahmin etmek	Türkiye ve AB–15 ülkelerinin verilerinden oluşan 1980 – 2009 yılları arasındaki panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni	Tesadüf Etkiler Modeli	Gümrük Birliği Türkiye'nin ithalatında önemli bir etkiye sahipken, bu etkiye ihracatta rastlanılmamıştır. İhracat modellerinde hem Türkiye'nin hem de ortak ülkelerin milli gelirlerinde yapısal bir etkiye rastlanılmış, fakat aynı etki ithalat modelinde sadece ortak ülke gelirinde ortaya çıktığı görülmüştür.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Baytar (2012)	Türkiye'nin BRIC ülkeleri ile arasındaki ticaret hacminin tahmin edilmesi	Türkiye ve BRIC ülkelerinin 2001 – 2010 yılları arasındaki ticaret verilerinden oluşan panel veri seti	Ticaret Hacmi	GSYİH, İthalat, İhracat, Nüfus, Ticaret Bağımlılık Endeksi, İthalat Nüfus Endeksi, İhracat Eğilim Endeksi, Mesafe	Havuzlanmış Regresyon Modeli	Türkiye'nin BRIC ülkeleriyle olan ticaretinde ülkelerin GSYİH'leri, nüfusları ve mesafeleri anlamsız çıkarken, ithalat ve ihracat değişkenleri anlamlı ve ticaret hacmini artırıcı etkide bulunduğu görülmüştür. Ayrıca, ticaret bağımlılık endeksinin ticaret hacmini pozitif etkilediği, ithalat nüfus endeksinin ve ihracat eğilim endeksinin ticaret hacmini negatif olarak etkilediği görülmüştür.
Dinç (2012)	Türkiye'nin ikili ticaret akımlarının belirleyicilerini tahmin etmek	1990 – 2006 yılları arasında 95 ülke ile Türkiye'nin ticaret verilerinden oluşan panel veri seti	Ticaret Hacmi	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni, Ortak Sınır Kukla Değişkeni	Prais – Wintsen Regresyon Modeli	Türkiye ile ticaret yapılan ülkeler arasındaki ticaret hacmi ekonomik büyüklükler ile pozitif, aralarındaki uzaklık ile negatif bir ilişki içinde olduğu görülmüştür. Nüfus değişkeninin anlamlı bir etkisi görülmemiştir. GB Kukla değişkeni sadece OECD ülkeleri ile olan ticarete pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Ortak sınır değişkeninin ise anlamlı bir etkisi bulunamamıştır.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
İmamoğlu ve Soybilgen (2012)	Türkiye'nin ihracat hacminde ekonomik büyüklüğün ve mesafenin etkisinin tahmin edilmesi	Türkiye'nin 2002 – 2008 yılları arasındaki ihracat verileri	İhracat	Ortalama GSYİH, Mesafe, Sınır Komşuluğu, Gümrük Birliği	EKK	Yapılan araştırmada GSYİH ve mesafe değişkenlerinin ihracat için etkili olduğu görülürken, sınır komşuluğunun her zaman etkili olmadığı görülmüştür. Gümrük Birliği'nin ise ihracat üzerinde herhangi bir etkisi olmadığı gözlemlenmiştir.
Suvankulov ve Ali (2012)	Türkiye ve Pakistan'ın ticaret potansiyelinin çekim modeli ile analizi	165 ülkenin 1996 – 2009 yılları arasındaki ticaretlerini kapsayan panel veri seti	İhracat	Kişi Başına GSYİH, Nüfus, Mesafe, Ortak Sınır/Para/Dil/Tarih Kukla Değişkeni, DTÖ ve Ticaret Anlaşmalarına Üyelik, Reel Döviz Kuru	EKK ve Sabit Etkiler Modeli	Yapılan çalışma neticesinde, Türkiye'nin yüksek potansiyeline rağmen ihracatının beklenenden düşük olduğu görülmüştür. Türkiye ile Pakistan arasında gerçekleşecek serbest ticaret anlaşması ile aradaki ticaretin kolaylaştırılarak ticaret hacminin arttırılabileceği görülmüştür.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Akgül (2012)	Türkiye ve İİT'ye üye devletler arasındaki ticaret akımlarını etkileyen faktörleri analiz etmek	İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye 56 ülkenin 2000 – 2010 yılları arasındaki verilerinden oluşan panel veri seti	İhracat	GSYİH, Kişi Başına GSYİH, Mesafe, Ortak Para Birliği Kukla Değişkeni, Serbest Ticaret Anlaşması, Coğrafi Bölge, Ortak Sınır, Ortak Tarih, Ortak Dil, Ortak Yönetim Biçimi, Ortak Otokrasi Geçmişi, Rejim Sürekliliği.	EKK	GSYİH, kişi başına GSYİH ve mesafe değişkenleri çekim modeli tahminlerine uygun sonuçlar göstermiştir. Ülkelerin ortak para birliğine üye olması Türkiye'nin ilgili ülkelerle ticaretini olumsuz etkilemektedir. Ticaret anlaşmaları ise anlamlı bulunmamıştır. Ortak sınır ticareti olumsuz etkilemektedir. Ortak tarih ve dil ile rejim sürekliliği ise anlamlı bulunmamıştır.
Arvas ve İc (2013)	Türkiye'nin ikili ticaretine etkide bulunan değişkenlerin test edilmesi	1990 – 2005 yılları arasındaki Türkiye'nin dış ticaret verilerinden oluşan panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Nüfus, Mesafe, Reel Döviz Kuru, İkili Nominal Kur, Üretici Fiyat Endeksi, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni, 1994 ve 2001 Türkiye Finansal Krizleri	EKK ve Tesadüfî Etkiler Modeli	GSYİH ve nüfus değişkenleri anlamlı ve pozitifdir. Mesafe katsayısı negatiftir. 1994 krizi ticareti toplamda pozitif etkilemiştir. 2001 krizi anlamsız bulunmuştur. Reel döviz kuru ticareti olumlu etkilemektedir.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Engelbert vd. (2014)	Türkiye'nin AB ya da Arap Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi(GAFTA)'ne olası üyeliğinin Arap dünyasına yönelik politikasını tahmin etmek	79 farklı bölge ve ülkeden, 16 farklı sektörden oluşan panel veri seti	İhracat	Mesafe, Deniz Kıyısı olmama kukla değişkeni, Ortak sınır, Ortak Dil, Bölgesel Ticaret Anlaşması, DTÖ Üyeliği, Ortak Tarih, Lojistik Performans, Para Birimi, Siyasi Kısıtlar, Tarife oranları, İhracat Sübvansiyonları, AB Üyeliği, GAFTA Üyeliği.	EKK	Sınır değişkenlerinin negatif ve yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuç uluslararası sınırların negatif etkisini göstermektedir. Ayrıca, AB'nin kendi içindeki ihracat AB'nin Türkiye'ye gerçekleştirdiği ihracattan 38 kat daha fazla iken, GAFTA'nın kendi içindeki ihracat GAFTA'nın Türkiye'ye ihracatından 39 kat daha fazla olduğu görülmüştür.
Gençosmanoğlu (2014)	Tarife dışı önlemlerin tarifeler kadar etkin bir korumacı politika olup olmadığını analiz etmek	1996 – 2013 yılları arasındaki çeyrek dönemler halinde Türkiye ve 240 ticaret ortağının verilerinden oluşan panel veri seti	İthalat	Ortak Sınır, Mesafe, Gümrük Birliği veya Serbest Ticaret Anlaşması, Ortak Tarih, Tarife, Tarife Dışı Önlemler Kukla Değişkeni	Poisson Pseudo – Maximum Likelihood	Ortak sınır kukla değişkeni pozitif ve anlamlı olmamaktadır. Mesafe değişkeni anlamlı ve Türkiye'nin ithalatını azalttığı görülmüştür. Ticaret anlaşmaları pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Ortak tarih anlamlı sonuçlar göstermiştir. Tarife dışı önlemlerin etkin bir politika aracı olmadığı görülmüştür. Tarife ithalatta negatif etkiye sahiptir.

Araştırmacı	Amaç	Veri Seti	Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	Yöntem	Bulgular
Öncel ve Tekçe (2014)	Türkiye ile Eski Sovyetler Birliği'ne dahil olan ülkelerin ticari ilişkilerini analiz etmek	1992 – 2012 yılları arasındaki Türkiye ve Eski Sovyet Ülkelerinin verilerinden oluşan panel veri seti	Toplam Ticaret Hacmi	GSYİH, AB ev DTÖ Kukla Değişkeni, Kişi Başına GSYİH, İkili Reel Kur, Altyapı Endeksi, Dünya Petrol Fiyat Endeksi, Göreceli Faktör Donanımları	Tesadüff Etkiler Modeli	GSYİH değişkeni ikili ticaretler için önemli bir etkiye sahiptir. Mesafe değişkeni, negatif ve önemli bir etki göstermektedir. AB kukla değişkeni anlamlı ve pozitif etkiye sahipken, DTÖ kukla değişkeni anlamlı bulunmamıştır.
Ülengin vd. (2015)	AB ülkeleri ile Türkiye'nin dış ticaretinde karayolu taşımacılığı kotalarının etkisinin araştırılması	2005 ve 2012 yılları arasındaki 18 AB üyesi ülke ile Türkiye'nin verilerinden oluşan panel veri seti	Türkiye'nin karayolu taşımacılığı ile gerçekleştirdiği ihracat ve Türkiye'nin tekstil ihracatı	GSYİH, Ülkelerin Benzerlik Dereceleri, Göreceli Faktör Donanımları, Taşımacılığa izin verilen maksimum Türk kamyon sayısı	Sabit Etkiler Modeli, Poisson – Maximum Likelihood	Türkiye'nin karayolu taşımacılığıyla gerçekleştirilen toplam ihracatı üzerinde kotaların önemli bir etkisi bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'den AB ülkelerine gerçekleştirilen tekstil ihracatında önemli etkileri görülmektedir.
Özenç ve Altaylıgil (2013)	Küresel tedarik zincirinde Türkiye'nin yerini belirlemek amacıyla analiz yapmak	46 ülkenin 1992 – 2009 yılları arasındaki yedek parça ve komponent ticaretinin panel veri seti	İthalat ve İhracat	GSYİH, Mesafe, Gümrük Birliği Kukla Değişkeni, İşgücü ücretleri, Reel Döviz Kuru, İnternet Erişimi ve Kullanımı	EKK	Gümrük birliği hem ithalat hem de ihracat için önemli bir etkiye sahiptir. İşgücü ücretleri düştükçe ithalat artmaktadır. Reel döviz kurunun ithalatta negatif ve önemli bir etkisi bulunurken, ihracat üzerinde önemli bir etkisi görülmemektedir. GSYİH istatistiki olarak anlamlı değildir.

Literatüre katkıda bulunun çalışmalar kapsamında, tarife dışı önlemlerin ve ticaret hacmini belirleyen diğer faktörlerin her zaman teoride beklenen etkiyi göstermediğini görmekteyiz. Yapılan çalışmalarda da görüldüğü üzere, tarife dışı önlemler ve diğer faktörler kimi zaman dış ticaret hacmini kısıtlayıcı etkiler gösterirken kimi zaman da ticaret hacmini arttırarak kolaylaştırıcı bir etki gösterebilmektedir.

3.2. YÖNTEM

Uluslararası ticarete ülkelerin ticaret hacimlerinin ve dış ticaretlerindeki belirleyicilerinin tahmin edilmesi amacıyla çekim modeli çok sık kullanılmaktadır. Çekim modeli, Newton'un çekim yasasına dayanmaktadır. Panel çekim modeli, son dönemde araştırmacılar tarafından çok fazla kullanılmakta ve ülkelerin ticaret akımlarının tahmin edilmesinde önemli derece başarılı olmaktadır.

Uluslararası ticarete panel çekim modelinin ilk uygulamaları Tinbergen (1962), Pöyhönen (1963) ve Linneman (1966) tarafından yapılmıştır. Newton'un çekim yasasından esinlenerek oluşturulan çekim modeline göre, ülkelerin birbirleri arasındaki ticaret hacimleri ekonomik büyüklükleri ve nüfusları ile doğru orantılı, aralarındaki uzaklık arttıkça ticaret maliyetleri de artacağı için mesafe ile ters orantılıdır. Geleneksel çekim modelinin eşitlik olarak ifadesi aşağıdaki gibidir.

$$T_{ij} = \alpha_0 Y_i^{\alpha_1} Y_j^{\alpha_2} D_{ij}^{\alpha_3}$$

Geleneksel çekim modeline göre ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile ticaretin artacağı, mesafelerine göre de ticaretlerinin azalacağı belirtilmektedir. Ancak zamanla uluslararası ticarete ülkelerin ticaretlerinde yoğun etkisi olan diğer belirleyiciler devreye girmiştir. Örneğin, mesafenin ülkelerin ticaretlerini olumsuz etkilemesi olağan görülebilir fakat bu ülkelerin aralarında gerçekleştirecekleri serbest ticaret anlaşmaları ya da ekonomik birlikler vasıtasıyla tarifeler indirilerek ticaret kolaylaştırılması da söz konusu olabilmektedir.

Anderson ve Wincoop (2003)'a göre, geleneksel çekim modeli doğru oluşturulmamıştır. Bu durumun sebebi olarak, çoklu direnç koşullarının hesaba katılmaması

gösterilmektedir. Bu sorunun çözümü için ise, ithalatçı ve ihracatçının sabit etkilerini modele dâhil ederek çekim modelinin genişletilmesi önerilmektedir.

Silva ve Tenreyro (2006), çalışmalarında hem geleneksel çekim modelini hem de Anderson ve Wincoop (2003)'un çekim modeli eşitliğini kullanarak alternatif tahmin metotları ile ampirik analizler gerçekleştirmişlerdir. Silva ve Tenreyro (2006)'ya göre, sabit etkiler kontrol edildiğinde bile değişen varyans sorunu nicelik ve nitelik olarak çekim modellerinde önem arz etmektedir. Bu sebeple, düzeyde genişletilmiş çekim modeli eşitliğinin, değeri sıfır olan gözlemleri de ele alan ve diğer metotlara göre daha etkin olan Pseudo Maximum Likelihood (PML) tahmin yöntemi ile kullanılması önerilmektedir. PML tahmin yöntemi, sıfır değerini alan gözlemleri içermekte, fakat En Küçük Kareler (EKK) yönteminde değeri sıfır olan gözlemlerin logaritmaları tanımsız olmasından dolayı model dışında kalmaktadırlar. Ayrıca PML tahmin yöntemi, sabit etkilerin bulunması halinde kukla değişkenlerin modelde kullanılmasını mümkün kılmaktadır.

Çekim modeli için hazırlanan panel veri setlerinin analizlerinde klasik doğrusal modeller, sabit etkiler modeli ve tesadüfî etkiler modeli kullanılmaktadır. Standart çekim modellerinde ticaret akımlarını tahmin etmek amacıyla genellikle kesit veriler analiz edilmektedir. Ancak, panel verinin kullanılmasıyla modele zaman etkisi de dâhil edilerek modele temsil edilmeyen yılların etkisinin dâhil edilmesi riski ortadan kaldırılmaktadır. Ayrıca, panel verinin kullanılması ticaret yapan ülkeler arasındaki gözlemlenemeyen birim etkilerin görülmesine imkân tanımaktadır. Panel veri setinde, ticaret ortakları örnekleminin daha büyük bir örneklem grubu arasından seçilmesi halinde tesadüfî etkiler modelinin kullanılmasının daha uygun olacağı ileri sürülmektedir. Buna karşılık, daha önceden belirli koşulları sağlayan ülkelerin ticaret akımlarının incelenmesi durumunda sabit etkiler modelinin kullanılmasının daha verimli olacağı düşünülmektedir (Antonucci ve Manzocchi, 2006:161).

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda bu çalışmada, Türkiye'nin tekstil sektöründe uyguladığı tarife dışı önlemlerin tekstil sektörünün ithalatı üzerindeki etkisini analiz etmek amacıyla panel çekim modeli oluşturularak tekstil sektörünün ithalatı değerlendirilecektir. Bu doğrultuda aşağıdaki model kurulacaktır;

$$\ln \text{Impt}_{ijt} = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{kbgdpk}_{ij}) + \beta_2 \ln(\text{kbgdpt}_{ij}) + \beta_3 \ln(\text{mesafe}_{ij}) + \beta_4 (\text{OS}_{ij}) + \beta_5 (\text{AB}_{ij}) + \beta_6 (\text{DTÖ}_{ij}) + \beta_7 (\text{ntmemy}_{ijt}) + \beta_8 (\text{ntmad}_{ijt}) + \beta_9 (\text{ntmök}_{ijt}) + \beta_{10} (\text{ntmkota}_{ijt}) + \beta_{11} (1 + \text{tarife}_{ijt}) + \beta_{12} \ln(\text{enf}_{ijt}) + \beta_{13} \ln(\text{dovizkuru}_{ijt}) + \varepsilon_{ijt}$$

Türkiye'nin tekstil sektöründeki ithalatını değerlendirmek için geliştirilen çekim modelinde i Türkiye'yi, j ise Türkiye'nin ticaret ortaklarını temsil ederken, t ise zaman faktörünü temsil etmektedir. Modelde yer alan β katsayıları ise, kişi başına gelir, mesafe, ortak sınır, Avrupa Birliği üyeliği, DTÖ üyeliği, tarife, enflasyon, reel efektif döviz kuru ve ek mali yükümlülük, anti-damping, önlemlerin etkisiz kılınması, ithalat kotası gibi tarife dışı önlemlerde oluşan %1'lik değişime karşılık Türkiye'nin tekstil ürünleri ithalatında ortaya çıkan etkileri göstermektedir.

Çekim modeli çerçevesinde kullanılan değişkenler Tablo 4'te açıklanmaktadır.

Tablo 4. Çekim Modelinde Tahmini Gerçekleştirilen Değişkenlerin Açıklamaları

Değişkenler	Açıklamalar
Impt	Türkiye'nin tekstil ürünleri ithalatı, milyar \$
Kbgdpk	Türkiye'nin ticaret ortaklarının kişi başına milli geliri
Kbgdpt	Türkiye'nin kişi başına milli geliri
Mesafe	Türkiye ile ticaret ortaklarının uzaklığı, km
OS	Ortak sınır kukla değişkeni
AB	Avrupa Birliği üyeliği kukla değişkeni
DTÖ	DTÖ üyeliği kukla değişkeni
Ntmemy	Türkiye'nin tekstil sektöründe ek mali yükümlülük önlemleri

	kukla değişkeni
Ntmad	Türkiye’nin tekstil sektöründe anti-damping önlemleri kukla değişkeni
Ntmöek	Türkiye’nin tekstil sektöründe önlemlerin etkisiz kılınmasına karşı aldığı önlemler kukla değişkeni
Ntmkota	Türkiye’nin tekstil sektöründe ithalat kotası ve gözetim önlemleri kukla değişkeni
1+tarife	Türkiye’nin tekstil sektöründe uyguladığı ad volarem gümrük vergisi
Enf	Enflasyon
Dovizkuru	Reel efektif döviz kuru

3.3. VERİ

Ülkeler, işletmeler, hane halkları gibi birimlerin yatay kesit gözlemlerinin belirli bir dönemde bir araya getirilmesi ile oluşturulan veri seti panel veri olarak isimlendirilmektedir. Panel veri kapsamında “n” sayıda birim ile bu birimlere denk gelen “t” sayıda gözlem bir araya getirilmektedir (Tatoğlu, 2013:2).

Çalışma kapsamında Türkiye’nin ithalat gerçekleştirdiğı ilk 20 ülkeye ait 2005Q1 – 2013Q12 dönemlerini kapsayan ticaret verileri kullanılmıştır. Değerlendirilmek üzere seçilen dönem boyunca birimlere ait gözlemlerde herhangi bir kayıp bulunmaması dolayısıyla oluşturulan panel veri seti dengelidir.

Panel veri birimlerin bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. Veri setine dâhil edilen bu birimlerin özelliklerini yansıtan değişkenler birim etki olarak adlandırılmaktadır. Birim etki, zaman göre sabit olan ancak birimlere göre farklılık gösteren değişkenlerdir. Bununla birlikte, panel veri kapsamında birim etkinin yanı sıra zaman etkisi de bulunmaktadır. Panel veride bulunan dönemlerin özelliklerini yansıtan bu değişkenlere zaman etkisi adı verilmektedir.

Analizlerde panel veri kullanmanın çeşitli avantajları bulunmaktadır. Bunlardan ilki, panel veri ile analiz yaparken hem yatay kesit hem de zaman serileri ile birlikte çalışılması sebebiyle daha fazla veri ile değerlendirme yapılması sağlanmaktadır. Bu doğrultuda, panel veri ile gerçekleştirilen çalışmalarda hem yatay kesit verilerindeki birimler arası farklılıklar hem zaman serilerindeki birim özellikleri birlikte değerlendirilmektedir. Böylelikle panel veri kullanımı ile birimlerin değişkenlikleri ve birimlerin gözlemlenemeyen bireysel etkileri modele dâhil edilmektedir.

Panel veri kullanımının bir başka faydası, modelden dışlanan değişkenler ile bağımsız değişkenler arasındaki etkileşim panel veri kullanımı ile kontrol altına alınabilmektedir. Panel veri yardımıyla kontrol altına alınan bu değişkenlerin etkileri, analizdeki tahmin sapmalarını azaltmaktadır.

Panel verinin analizlerde sağladığı bir diğer avantaj ise çoklu doğrusal bağlantı sorununun azaltılmasıdır. Panel verinin kullanılması ile modelin serbestlik derecesi ve modeldeki değişkenlerin hem zaman hem de kesit boyutu ile değerlendirilerek gözlem sayısı arttırılmaktadır. Böylelikle modele dâhil edilen gözlem sayısı çoğalmakta ve modelde analiz için gerekli olan bilgi ihtiyacı karşılanmaktadır.

Çalışmada oluşturulan modelde kukla değişkenler haricindeki bağımlı ve bağımsız değişkenlerin doğal logaritmaları alınmıştır. Sıfır değerindeki gözlemlerin etkisinin modele dâhil edilmesi amacıyla tarife verilerine “1” eklendikten sonra logaritmaları alınmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin ve ticaret ortaklarının aralarındaki mesafenin ithalata olan etkisini ortaya koymak amacıyla mesafe değişkeni 10000’e bölünerek doğal logaritması alınmıştır.

Analiz kapsamında bağımlı değişken olarak incelenen Türkiye’nin tekstil sektörü ithalat verileri Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’nın istatistiklerinden elde edilmiştir. Bağımlı değişken olan tekstil ithalat rakamları, fasıllara göre sınıflandırılan ithalat değerlerinden temin edilmiştir.

Modele Türkiye ve ticaret ortağı ülkeler için dâhil edilen kişi başına milli gelir değişkeni, ülkelerin gayri safi milli hâsıllarının ülke nüfuslarına bölünmesi ile elde edilmiştir. Ülkelerin gayri safi milli hâsılları Birleşmiş Milletler İstatistik

Veritabanı'ndan temin edilirken, ülkelerin nüfusları Dünya Bankası istatistik verilerinden elde edilmiştir.

Analizde yer alan ve literatürde ithalatı doğrudan etkilediği düşünülen tarife oranları, Ekonomi Bakanlığı'nın istatistik verilerinden alınmıştır. Bununla birlikte çalışmada ithalatı etkileyen önemli faktör olarak görülen tarife dışı önlemler de Ekonomi Bakanlığı'nın ithalat politikası araçları ile ilgili bölümünden temin edilmiştir.

Modelde yer verilen Türkiye ile ticaret ortağı ülkelerin birbirleri ile olan uzaklıkları ve ortak sınır kukla değişkeni verileri CEPII (Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales) istatistik veri tabanından elde edilmiştir. Mesafe değişkeni, ülkelerin nüfus ağırlıkları göz önüne alınarak "km" üzerinden hesaplanmıştır.

Çalışmada kullanılan reel efektif döviz kuru verileri Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden temin edilirken, enflasyon verileri TÜİK'ten alınmıştır. Ülkelerin Avrupa Birliği üyeliği kukla değişkeni ile DTÖ üyeliği kukla değişkeni organizasyonların kendi verilerinden elde edilmiştir.

3.4. BULGULAR

Çalışmanın analizlerinde öncelikle panel verilerin tanımlayıcı istatistikleri yorumlanacaktır. Tanımlayıcı istatistikler incelendikten sonra, panel veri modelinde tek yönlü veya çift yönlü analiz yapılacağına karar vermek üzere testler gerçekleştirilecektir. Modelde birim etkinin olup olmadığını belirledikten sonra sabit etkiler modeli veya tesadüfî etkiler modelinin kurulmasına karar vermek amacıyla Hausman testi uygulanarak analize devam edilecektir.

3.4.1. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada Türkiye'nin tekstil sektörü ithalatı, Türkiye'nin ve ticaret ortağı ülkenin kişi başına milli gelirleri, Türkiye'nin ticaret ortağı ülkeler ile olan uzaklığı, ortak sınır kukla değişkeni, Türkiye'nin tekstil ithalatında uygulanan tarife dışı önlemlerden anti damping önlemleri, ek mali yükümlülük önlemleri, önlemlerin etkisiz kılınması önlemleri, ithalat kotası uygulamaları, Türkiye'nin tekstil ithalatında uygulanan gümrük tarifeleri, Avrupa Birliği ve DTÖ üyeliği kukla değişkenleri, Türkiye'nin enflasyon

düzeyi ve reel efektif döviz kuru değişkenleri kullanılmıştır. Analizde bağımlı değişken ve her bir bağımsız değişken için 2160 gözlem bulunmaktadır.

Belirtilen değişkenlerden Türkiye'nin tekstil ithalatı bağımlı değişken olarak kullanırken diğer değişkenler bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Tablo 5'ten görüldüğü üzere, ortak sınır kukla değişkeni, ek mali yükümlülük önlemi, anti damping önlemi, önlemlerin etkisiz kılınması önlemi, ithalat kotası önlemi, gümrük tarifesi değişkeni, Türkiye ve ticaret ortağı ülkelerinin aralarındaki uzaklık değişkeni, AB kukla değişkeni ve reel efektif döviz kuru değişkeninin ortalamalarının medyanlarından yüksek olması sebebiyle eğrileri sağa yatık; tekstil sektörü ithalatı, Türkiye ve ticaret ortağı ülkelerin kişi başına gelirleri ve DTÖ üyeliği kukla değişkeninin medyanlarının ortalamalarından yüksek olması sebebiyle eğrileri sola yatıktır.

Tablo 5. Tanımlayıcı İstatistikler

Tablo 5'teki çarpıklık değerlerini incelediğimizde, Türkiye'nin tekstil ithalatı bağımlı değişkeni, Türkiye ve ticaret ortağı ülkelerin kişi başına milli gelirleri, DTÖ üyeliği kukla değişkeni ve Türkiye'nin enflasyon düzeyi değişkenlerinin değeri 0'dan küçük olması dolayısıyla eğrileri sola çarpık; ortak sınır kukla değişkeni, ek mali yükümlülük önlemi, anti damping önlemi, önlemlerin etkisiz kılınması önlemi, ithalat kotası önlemi, Türkiye ve ticaret ortaklarının aralarındaki uzaklığı, gümrük tarifesi değişkeni, AB üyeliği kukla değişkeni ve reel efektif döviz kuru değerlerinin 0'dan büyük olmasından dolayı eğrileri sağa çarpıktır.

Değişkenlerin basıklıklarını incelediğimizde, Türkiye'nin kişi başına milli geliri, ortak sınır kukla değişkeni, ek mali yükümlülük önlemi, anti damping önlemi, DTÖ üyeliği

kukla değişkenlerinin 3'ten büyük olması nedeniyle eğrileri sivri; Türkiye'nin tekstil ithalatı bağımlı değişkeni, Türkiye'nin ticaret ortaklarının kişi başına milli geliri, ek mali yükümlülük önlemi, ithalat kotası önlemi, Türkiye ve ticaret ortaklarının aralarındaki uzaklığı, gümrük tarifesi değişkeni, AB  yeliği kukla değişkeni, Türkiye'nin enflasyon düzeyi ve reel efektif döviz kuru değerlerinin 3'ten büyük olması dolayısıyla eğrileri basıktır.

3.4.2. Tek Yönlü ve İki Yönlü Panel Veri Tahmini

Analizlerde kullanılan panel verilerin tüm birimlerinde gözlemlenemeyen birim etkilerin ortaya çıkması söz konusu olabilmektedir. Eğer bu birim etkiler tesadüfi değişken olarak görülüyorsa tesadüfi etkiler, her bir yatay kesit için tahmin edilen bir parametre olarak görülüyorsa sabit etkiler ortaya çıkmaktadır. Panel verilerde yatay kesitin büyük bir ana kütleden seçilmesi durumunda tesadüfi etkilerin düşünülmesi gerekirken, belirlenen bir veri setinin oluşturulması halinde sabit etkiler söz konusu olmaktadır. Tesadüfi etkiler modellerin bağımsız değişkenler ile birim etkiler arasında korelasyon ilişkisinin bulunmadığı kabul edilirken, sabit etkiler modellerinde korelasyon ilişkisinin bulunması mümkündür. Buna ek olarak, tesadüfi etkiler modelinde zaman sabiti olan değişkenler bulunurken, sabit etkiler modellerinde bu değişkenler kısıtlanmaktadır (Tatoğlu, 2013:79).

Panel verilerde yalnızca birim etki ya da yalnızca zaman etkisinin bulunduğu tek yönlü modeller olabileceği gibi, her iki etkiyi de barındıran çift yönlü modeller de bulunmaktadır (Baltagi, 2005:66).

Tablo 6. Sabit Etkiler ve Tesadüfi Etkiler Tahmincileri Arasında Tek Yönlü Birim Etki Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Sabit Etkiler	Tesadüfi Etkiler
Lngdpk	—0.108***	—0.015***
Lngdpt	1.33***	1.18***
Lndist	-	0.265***
Os	-	0.487***
Ntmemy	—0.533***	—0.399***
Ntmad	0.0238	—0.108
Ntmek	0.0231	—0.00482
Ntmkota	—0.223***	—0.19***
Lntarife	2.19***	—0.017*
EU	—0.00926	—0.0172
WTO	0.0508	—0.0197
Lnenftr	2.94***	2.73***
Lnreelefkur	—0.149*	—0.062
Model Sabiti	5.72***	8.16***
R ²	0.75	-
F	581	-
Chi ²	-	6059

* p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Tablo 6’da, çalışma modelindeki verilerin sabit etkiler ve tesadüfi etkiler tahmincileri arasında tek yönlü birim etki sınaması gerçekleştirilmiştir. Birimlerin sayısının çok olması ve serbestlik derecesi kaybının çok olması sebebiyle gölge değişkenli en küçük kareler yönteminin uygun olmayacağı görülmüştür. Kişi başına milli gelir, ek mali yükümlülük önlemleri, ithalat kotası önlemleri, gümrük tarifesı ve enflasyon oranı iki yöntemde de bağımlı değişkeni açıklamak açısından anlamlı sonuç vermiştir. Reel efektif döviz kuru yalnızca sabit etkiler yönteminde bağımlı değişkeni açıklamada anlamlı çıkarken, mesafe ve ortak sınır kukla değişkeni yalnızca tesadüfi etkiler yönteminde anlamlı sonuç vermiştir. Sabit etkiler yöntemi için R² değeri 0,75 ile anlamlı bir sonuç oluşturmaktadır. Tesadüfi etkiler yöntemi için Chi² değeri 6059 ile anlamlılık göstermektedir. Bu doğrultuda, her iki yöntem de istatistikî olarak anlamlıdır.

Tablo 7. Tek Yönlü Sabit ve Tesadüfî Birim Etkiler Tahminleri

Değişkenler	Tek Yönlü Sabit Birim Etkiler Modeli	Tek Yönlü Tesadüfî Birim Etkiler Modeli
Lngdpk	—0.108***	—0.022***
Lngdpt	1.33***	1.2***
Lndist	-	0.335**
Os	-	0.552**
Ntmemy	—0.533***	—0.443***
Ntmad	0.0238	—0.301
Ntmek	0.0231	0.12
Ntmkota	—0.223***	—0.2***
Lntarife	2.19***	—0.0208*
EU	—0.00926	—0.0195
WTO	0.0508	—0.0121
Lnenftr	2.94***	2.76***
Lnreelefkur	—0.149*	—0.0868
Model Sabiti	3.56**	8.14***
N	2160	2160
R ²	0.75	-
Chi ²	-	6189.23
p	-	0
Chi ² _c (LR)	-	6193
p_c	-	0.006

* p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001

Çalışmada kullanılan verilerin tek yönlü ya da iki yönlü etkiye sahip olmasını sınamak amacıyla tek ve iki yönlü sabit ve tesadüfî etkiler tahmincileri analiz edilmiştir. Bu doğrultuda Tablo 7'ye göre, Türkiye'nin tekstil sektörü ithalatı üzerinde kişi başına gelir, ek mali yükümlülük önlemleri, ithalat kotası önlemleri, enflasyonun her iki modelde de pozitif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Gümrük tarife oranını ise tek yönlü sabit birim etkiler modelinde pozitif ve anlamlı olduğu görülürken, tek yönlü tesadüfî birim etkiler modelinde negatif ve anlamlı olduğu görülmüştür. Model sabiti her iki modelde de pozitif ve anlamlı sonuç vermiştir. LR (Likelihood Ratio) test sonuçlarını incelediğimizde tahminciler için zaman etkilerinin geçersiz olduğu, birim etkinin ise

geçerli olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla çalışma kapsamında gerçekleştirilecek analizlerde tek yönlü (birim etki) modeller kurularak tahminler gerçekleştirilecektir.

Tablo 8. Birim Etkinin Varlığının F testi ve LR testi ile sınanması

	F Testi	LR
Tahmin 1	$F(24, 2129) = 5.21$	-
Tahmin 2	-	$\chi^2(1) = 6.19$, $\text{Prob} > \chi^2 = 0,006$
Tahmin 3	-	$\chi^2(1) = 6.19$, $\text{Prob} > \chi^2 = 0,0064$

Tablo 8’de yer alan Tahmin 1’de model kurularak F testi ile birim etkiye sahip olup olmadığı sınanmıştır. F istatistiği sonucuna göre, birim etkinin sıfır olduğu H_0 hipotezi reddedilerek birim etkilerin var olduğu görülmüştür. Tahmin 2 ve Tahmin 3’te kurulan modellerin olabilirlik oranı (LR) test istatistiği 1 serbestlik dereceli χ^2 tablosu ile karşılaştırılıp test edilmiştir. Test sonucunda birim etkilerin bulunmadığını ileri süren H_0 hipotezi reddedilerek birim etkilerin bulunduğu görülmüştür.

Çalışma analizinde kullanılan verilerin birim etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, birim etkinin belirlenmesinden sonra sabit etkiler ya da tesadüfî etkiler tahminlerinden hangisinin kullanılması gerektiğini belirlemek için Hausman testi gerçekleştirilecektir.

3.4.3. Hausman Testi

Çalışma kapsamındaki verilere sabit etkiler tahminini mi yoksa tesadüfî etkiler tahminini mi uygulanacağını görmek amacıyla Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Tablo 9’ de Hausman test sonuçları verilmiştir. Test kapsamında “Katsayılar arasındaki fark sistematik değildir.” şeklinde olan H_0 ifadesi sınanmıştır. Test sonucunda H_0 hipotezi reddedilmiş ve model kapsamında sabit etkiler tahmininin gerçekleştirilmesinin daha tutarlı olacağına karar verilmiştir.

Tablo 9. Hausman Test Sonuçları

Hausman Testi			
	SE	TE	Fark
lnkbgdpgk	-0.1078553	-0.0149742	-0.0928811
lnkbgdpt	1.333251	1.180485	0.1527663
ntmemy	-0.0532575	-0.0399389	-0.0133187
ntmad	0.0237782	-0.0108206	0.0345988
ntmek	0.023071	-0.0048242	0.0278952
ntmkota	-0.223456	-0.1901062	-0.0333499
Intarife	2.190473	-0.0169848	2.207458
eu	-0.0092624	-0.0171894	0.0079269
wto	0.0507843	-0.0197398	0.0705241
lnenftr	2.939047	2.727913	0.2111338
lnreelefkur	-0.1491243	-0.0620364	-0.0870878
Hausman Test İstatistiği = 133.08			
Prob>chi2 = 0.0000			

3.4.4. F Testi, En Çok Olabilirlik Testi, Score Tesi ve Breusch-Pagan LM Testi

Hausman testinin ardından uygun modele karar vermek için birim etkinin varlığını test eden F testi, en çok olabilirlik üzerinden gerçekleştirilen LR testi, score testi ile tesadüfî etkileri test eden Breusch-Pagan LM testi gerçekleştirilmiştir. Testler arasında sabit etkiler ve tesadüfî etkiler arasında tercih yapılmasını sağlayan Hausman test çıktısı da bulunmaktadır. Testin sonuçları Tablo 10’da verilmiştir. Gerçekleştirilen testler sonucunda, H_0 hipotezi reddedilerek birim etkilerin olduğu ve sabit etkiler tahmini yapılmasının daha tutarlı olacağı sonucu görülmüştür.

Tablo 10. F Testi, En Çok Olabilirlik Testi, Score Tesi ve Breusch-Pagan LM Testi

Testler	FE	RE	MLE
F Testi	5.207	-	-
Score Testi	-	-	22.160
LM Testi	-	0.000	-
LR Testi	-	-	6.193
Hausman Testi	-	133.083	-
P Değerleri	0.000***	0.000***	0.000***

3.4.5. Panel Çekim Modeli Tahmini

Panel çekim modeli kapsamında yapılan analizler sonucunda modelde kullanılan verilerin öncelikle tek yönlü veya çift yönlü panel veri özelliklerine sahip olup olmadığı test edilmiş ve verilerin tek yönlü (birim etki) panel veri özelliğine sahip oldukları görülmüştür. Buna ek olarak verilerin tesadüfî ya da sabit etkiler tahminlerinden hangisi için daha uygun olduğunu sınavan Hausman testi, F testi, En Çok Olabilirlik Testi, Score Testi ve Breusch-Pagan Testi gerçekleştirilmiş ve sonucunda sabit etkiler tahmincisinin kullanılmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda panel çekim modeli kapsamında sabit etkiler tahmini kullanılmıştır.

Tablo 11. Sabit Etkiler Tahmin Sonuçları

Inimpt	Katsayı	P Değeri
Lnkgdpgk	-0.108	0.000
Lnkgdpt	1.333	0.000
Ntmemy	-0.053	0.000
Ntmad	0.024	0.275
Ntmek	0.023	0.407
Ntmkota	-0.223	0.000
Lntarife	2.190	0.000
Eu	-0.009	0.774
Wto	0.051	0.067
Lnenftr	2.939	0.000
Lnreelefkur	-0.149	0.015
cons.	5.723	0.000
R ²	0.7501	
F (11,2129)	580.800	
Prob>F	0.000	

Tablo 11’de model kapsamında kullanılan panel verilerin sabit etkiler analizi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, ülkelerin kişi başına milli gelirleri, Türkiye’nin tekstil ithalatında uyguladığı ek mali yükümlülük ve ithalat kotası önlemleri, Türkiye’nin tekstil ithalatında uyguladığı gümrük tarifeleri, Türkiye’deki enflasyon oranı bağımlı değişkeni açıklamada anlamlıyken; Türkiye’nin tekstil ithalatında uyguladığı önlemlerin etkisiz kılınması ve anti damping önlemleri, ülkelerin AB ve DTÖ üyelikleri ile reel efektif döviz kurunun anlamsız olduğunu görmekteyiz. Ayrıca, ülkelerin Türkiye ile aralarındaki mesafe değişkeni ile ortak sınır değişkeni modelden düşmüştür.

Sonuçlara göre, Türkiye'nin kişi başına gelirlerinde 1 birim artışa karşılık tekstil sektörünün ithalatı 1.33 birim artmaktadır. Ticaret ortağı ülkelerin kişi başına milli gelirlerinde 1 birimlik artış olduğunda tekstil ithalatında yaklaşık 0.11 birimlik azalma görülmektedir. Tekstil sektöründe uygulanan tarife dışı önlemlerden ek mali yükümlülük önleminde 1 birimlik artış gerçekleştiğinde tekstil ithalatında 0.053 birimlik azalma gerçekleşmektedir. Aynı şekilde, tekstil sektöründe uygulanan tarife dışı önlemlerden ithalat kotalarında 1 birimlik artışa karşılık tekstil ithalatı 0.223 birim azalmaktadır. Model sonuçlarında görüldüğü üzere tarife dışı önlemler, beklendiği üzere tekstil sektörünün ithalatına negatif yönde etkide bulunmaktadır.

Tekstil sektörü ithalatında uygulanan gümrük tarifelerinde 1 birimlik artışta tekstil ithalatının yaklaşık 2.2 birim artış gösterdiği görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi, modele dâhil edilen Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı 20 ülkeden 11'inin AB ve Gümrük Birliği üyesi olmasıdır. Türkiye, Gümrük Birliği'ne üyeliği sebebiyle üye ülkelerden gerçekleştirilen ithalatlarda gümrük tarifeleri "0" olarak uygulanmaktadır. Bu da bu ülkelerin tarifeden negatif yönde etkilenmemesine, ancak üyelik dışındaki ülkelerin negatif etkilenecek ithalatlarının azalmasına neden olmaktadır. Böylelikle gümrük tarifelerindeki artış, AB ve Gümrük Birliği üye ülkelerinden ithalatı arttırmaktadır.

Enflasyon artışı, ülkelerin ihracatlarının tıkanmasına ithalatlarının ise artmasında neden olmaktadır. Türkiye'de gerçekleşen enflasyonun da ithalatta önemli etkisi bulunmaktadır. Model sonuçlarına göre, Türkiye'de enflasyonun 1 birim artmasıyla tekstil sektörünün ithalatı 2.939 birim artmaktadır. Bununla birlikte reel efektif döviz kurunda 1 birimlik artışa karşılık tekstil sektörü ithalatı 0.149 birim azalmaktadır. Reel efektif döviz kuru, ülkelerin birbirlerine göre fiyat ve maliyetleri hakkında veriler içermesi sebebiyle uluslararası ticaretteki rekabet güçleri hakkında bilgiler vermektedir.

Sabit etkiler tahmin yöntemi ile gerçekleştirilen panel veri analizi sonuçlarına göre modelin R^2 'si %75 olarak hesaplanmış ve F testi anlamlı olarak sonuç vermiştir.

3.4.6. Sabit Etkiler Modeli Temel Varsayım Testleri

Model kapsamında panel verilerin test edilmesi sonucunda sabit etkiler modelinin kurulmasına ve model sonuçlarının yorumlanmasına karar verilmiştir. Çalışma

kapsamında kurulan sabit etkiler modelinin daha tutarlı sonuçlar vermesini sağlamak amacıyla heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon testleri gerçekleştirilmelidir.

Literatürde gerçekleştirilen ekonometrik analizlerde yatay kesitler ile yapılan çalışmalarda heteroskedasite sorunu ile karşılaşmaktadır. Bu durumu test etmek amacıyla modelin Değiştirilmiş Wald Testi ile sınanması gerekmektedir.

Tablo 12. Değiştirilmiş Wald Testi Sonuçları

Değiştirilmiş Wald Testi	
$H_0: \sigma(i)^2 = \sigma^2 \text{ for all } i$	
$\chi^2(20) =$	6.330
$\text{Prob}>\chi^2 =$	0.9984

Değiştirilmiş Wald Testi sonuçlarına göre, çalışmada kullanılan sabit etkiler modelinde H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Model içinde varyansın birimlere göre değişmediği ve birimlere göre heteroskedasitenin bulunmadığı görülmektedir.

Sabit etkiler modelinde otokorelasyonu test edebilmek amacıyla Yerel En İyi Değişmez Testi yapılarak sonuçlarının yorumlanması gerekmektedir.

Tablo 13. Durbin-Watson Testi Testi Sonuçları

Sabit Etkiler Modeli Otokorelasyon Testi	
Durbin-Watson Testi	0.92931765

Tablo 13’de sabit etkiler modeli için gerçekleştirilen otokorelasyon testinin istatistikleri bulunmaktadır. Literatürde doğrudan kritik değer olarak belirtilmemekle birlikte, istatistik değerleri 2’den küçük olduğu durumlarda otokorelasyonun bulunduğu yorumları getirilmektedir. Test sonuçlarında ortaya çıkan değerden görüldüğü üzere, Yerel En İyi Değişmez testinde istatistikî değer 2’den küçük olması sebebiyle sabit etkiler modelinde otokorelasyonun bulunduğu söylenebilmektedir.

Sabit etkiler modelinde birimler arası korelasyonun test edilmesi amacıyla Pesaran ve Friedman testleri uygulanmaktadır. Bu testler model kapsamında birimler arasında korelasyon olup olmadığını sınıamaktadır.

Tablo 14. Pesaran ve Friedman Testi Sonuçları

Sabit Etkiler Modeli Birimler Arası Korelasyon Testi		
Testler	İstatistik Değeri	P Değeri
Pesaran'ın Kesit Bağımsızlık Testi	135,462	0,000
Friedman'ın Kesit Bağımsızlık Testi	1960,812	0,000

Tablo 14'te birimler arası korelasyonun bulunmadığı ve yatay kesitlerin birbirinden bağımsız olduğunu test eden Pesaran ve Friedman testlerinin sonuçları bulunmaktadır. Test sonuçlarına göre, H_0 hipotezi reddedilerek birimler arası korelasyonun bulunduğu görülmektedir.

3.4.7. Dirençli Tahminciler ve Yöntemler

Panel veri analizlerinde kurulan modelin temel varsayım testleri sonucunda heteroskedasite, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon olması durumu model sonuçlarında tutarsızlığa neden olmamakta ancak modelin etkinliğini etkileyebilmektedir. Bu sebeple, temel varsayım testleri sonucunda heteroskedasite, otokorelasyon veya birimler arası korelasyon durumlarından en az biri varsa, bu durum iki şekilde düzeltilebilir. İlk çözüm, parametre tahminlerini değiştirmeden standart hataların düzeltilmesidir. Bir başka ifade ile dirençli standart hatalar elde edilmelidir. İkinci bir çözüm yolu ise, heteroskedasite, otokorelasyon veya birimler arası korelasyon durumlarına uygun yöntemlerle tahminlerin yapılmasıdır (Tatoğlu, 2013:242).

Çalışmada model kapsamında kullanılan değişkenlerde heteroskedasite görülmezken, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun varlığı görülmüştür. Bu nedenle tek yönlü sabit etkiler modeli dirençli tahminciler ile tekrar kurularak otokorelasyon ve birimler arası korelasyon etkisinden arındırılmaya çalışılacaktır.

Sabit etkiler modeli, otokorelasyon ve birimler arası korelasyondan arındırılması amacı ile Huber, Eicker ve White Tahmincisi, Arellano, Froot ve Rogers Tahmincisi, Driscoll ve Kraay Tahmincisi ve AR(1) Kalıntılı Doğrusal Regresyon Modeli ile tekrar kurulmuştur.

Tablo 15. Dirençli Tahminci Sonuçları

Değişkenler	Driscoll ve Kraay Dirençli Tahmin Yöntemi	
	Katsayı	P Değeri
Lngdpk	-0.108	0.001
Lngdpt	1.330	0.000
Lnboldest	-4.350	0.078
Os	-	-
Ntmemy	-0.053	0.265
Ntmad	0.024	0.156
Ntmek	0.023	0.189
Ntmkota	-0.223	0.000
Lntarife	2.190	0.032
Eu	-0.009	0.809
Wto	0.051	0.015
Lnenftr	2.940	0.002
Lnreelefkur	-0.149	0.680
R²	0.750	
F İstatistiği	360000	

Tablo 15'te, otokorelasyon, heteroskedasite ve birimler arası korelasyona izin veren sabit etkiler tahmincisi olan Driscoll ve Kraay Tahmincisi sonuçları bulunmaktadır.

Model kapsamında gerçekleştirilen testler sonucunda, veriler arasında otokorelasyon ve birimler arası korelasyon görülmesi sebebiyle Driscoll-Kraay standart hatalar tahmincisinin sonuçlarının yorumlanması daha doğru olacaktır. Ayrıca, diğer tahmincilerde model dışında bırakılan Türkiye ile ticaret ortaklarının arasındaki uzaklık değişkeni Driscoll-Kraay standart hatalar tahmincisi ile modele dâhil edilmiştir. Bu doğrultuda, Türkiye'nin kişi başına milli geliri 1 birim arttığında tekstil sektörü ithalatının 1.33 birim arttığını, ticaret ortağı ülkelerin kişi başına milli gelirleri 1 birim arttığında ise tekstil ithalatının yaklaşık 0.11 birim azaldığını görmekteyiz. Türkiye'nin ticaret ortağı ülkeler ile arasındaki uzaklığın 1 birim artması halinde tekstil sektörü ithalatının 4.35 birim azaldığı görülmektedir. Türkiye'nin uyguladığı tarife dışı önlemlerden ek mali yükümlülük, anti dumping ve önlemlerin eksiksiz kılınması önlemleri anlamlı bulunmazken, tekstil ithalatına uygulanan ithalat kotalarının 1 birim artması halinde tekstil ithalatının 0,22 birim azalacağı görülmektedir. Türkiye'nin tekstil sektörüne uyguladığı gümrük tarifesinin 1 birim artması sonucunda ithalatın 2.19 birim artacağı görülmüştür. Bunun en önemli sebebi ise daha önce de belirtildiği gibi örneklem grubundaki 20 ülkeden 11'inin AB üyesi olmasından kaynaklanmaktadır. Dünya ticaret üyeliği değişkenin gerçekleşen 1 birim artış karşılığında tekstil ithalatının

0.05 birim artacağı sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte Türkiye’de enflasyonun 1 birim artması halinde tekstil ithalatının 2.94 birim artacağı görülmektedir.

Driscoll-Kraay standart hatalar tahmincisi vasıtasıyla kurulan sabit etkiler modeli ile model otokorelasyon, heteroskedasite ve birimler arası korelasyon etkilerinden arındırılmış ve modelin anlamlılığını ifade eden grup içi R^2 değeri %75’tir. Modelin F istatistiği de anlamlı bulunmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Uluslararası ticarette korumacılık anlayışı ile buna karşılık oluşan serbest ticaret anlayışı ülkeler arasında yüzyıllardır süregelen önemli bir tartışma olmuştur. Korumacılık anlayışını savunan ülkeler dış ticarete getirilen çeşitli kısıtlamalar ile ithalatı azaltıp ihracatı arttırarak uluslararası ticaretten daha fazla fayda sağlayacaklarını ileri sürmektedirler. Buna karşın, serbest ticaret anlayışını savunan ülkelerin dış ticaretteki önlemlerin ortadan kaldırılması ile ülkelerin uluslararası ticaretten daha çok faydalanabileceğini savunmaktadırlar.

Ülkeler uzun yıllar boyunca dış ticaretlerinde uyguladıkları gümrük tarifeleri ile uluslararası ticareti kısıtlayan birçok önlem almışlardır. Bu anlamda gümrük tarifeleri uluslararası ticarette ülkeler arasında sıkça kullanılan bir dış ticaret politikası aracı özelliği taşımaktadır. 20. yüzyılda Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) doğrultusunda ülkeler uluslararası ticareti serbestleştirme çalışmalarına başlamış ve gümrük tarifelerinin kullanımı azalmaya başlamıştır. Geleneksel dış ticaret politikası araçlarından biri olan gümrük tarifelerinin dış ticaretteki kullanımının azaltılmaya başlanması ile birlikte ülkeler hem dış pazarlardaki çıkarlarını sürdürmek hem de iç piyasalarını dış rekabetten korumak için yeni korumacılık anlayışının bir ürünü olan tarife dışı önlemlere (non-tariff measures) başvurmaya başlamışlardır.

Uluslararası ticarette ülkelerin yeni korumacılık anlayışlarının bir ürünü olan tarife dışı önlemler, 1970'lerde Tokyo Görüşmeleri (Tokyo Round) esnasında gündeme getirilmiş ve ülkelerin korumacılık amacıyla uyguladığı bu önlemler uluslararası ticareti kısıtlayan önlemler olarak yorumlanmıştır.

Bu çalışma kapsamında Türkiye'nin tekstil sektörü ithalatında uygulanan tarife dışı önlemlerin ve dış ticaretteki diğer önemli faktörlerin tekstil ithalat hacmine olan etkisi değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, veri elde etmekte karşılaşılan kısıtlar sebebiyle 2005–2013 yılları arasında Türkiye'nin tekstil sektöründe uyguladığı tarife dışı önlemler belirlenmiştir. T.C. Ekonomi Bakanlığı'ndan elde edilen verilere göre, 2005–2013 yılları arasında Türkiye tekstil ithalatında ek mali yükümlülük, önlemlerin etkisiz kılınması önlemi, anti damping önlemleri ve ithalat kotası önlemleri uygulanmıştır.

Çalışma kapsamında bu dört tarife dışı önlemin tekstil sektörü ithalatına etkisi analiz edilmiştir.

Tarife dışı önlemlerin yanı sıra ülkelerin ekonomik büyüklükleri ile nüfus etkilerini barından kişi başına milli gelir değişkeni, Türkiye ile ticaret ortağı olan 20 ülkenin birbirlerine olan uzaklıkları, ortak sınır etkisi, AB ve DTÖ üyeliklerinin etkisi, Türkiye'nin enflasyon düzeyi, reel efektif döviz kuru değişkeni ve uygulanan gümrük tarifelerinin etkileri de modele dâhil edilerek tekstil ithalat hacmi yorumlanmıştır.

Gerçekleştirilen analiz sonucunda, tarife dışı önlemlerden ithalat kotası önlemleri, ülkelerin kişi başına gelirleri, Türkiye'nin ticaret ortağı ülkeler ile uzaklıkları, Türkiye'nin uyguladığı gümrük tarifesi, ülkelerin DTÖ'ye üyelikleri ve Türkiye'nin enflasyon oranı tekstil sektörü ithalatını açıklamak üzere anlamlılık göstermiştir.

Tarife dışı önlemlerden sadece ithalat kotası önlemleri anlamlı ve tekstil sektörüne negatif etkili olarak sonuç vermiştir. Türkiye'de ithalat kotası önlemlerinin 1 birim artırılması sonucunda, tekstil sektörü ithalatında 0.22 birim azalma gerçekleşmektedir. Diğer tarife dışı önlemler ise tekstil sektörü açısından anlamlı çıkmamıştır. Bu durum, tarife dışı önlemlerin ithalat kotaları haricinde, Türkiye'nin tekstil ithalatında çok fazla etkili olamadığını göstermektedir.

Model sonuçlarına göre, Türkiye'nin kişi başına milli geliri, uygulanan gümrük tarifesi, DTÖ üyesi ülkeler ile ithalat gerçekleştirilmesi ve enflasyon oranının artış göstermesi halinde tekstil sektörü ithalatında artış görülmektedir. Buna karşılık, ticaret ortağı ülkelerin kişi başına milli gelirlerinin, Türkiye ile aralarındaki uzaklıkların ve Türkiye'nin uygulamış olduğu tarife dışı önlemlerden ithalat kotalarının artış göstermesi halinde ise tekstil sektörü ithalatında azalma görülmektedir.

Model sonuçlarını literatür ile karşılaştırdığımızda, Chakravarty ve Chakrabarty (2014)'nin Hindistan üzerinde gerçekleştirdiği çalışmada ve Jian (2011)'in Çin ile AB arasındaki ticaret hacmini araştırdığı çalışmasında ülkelerin ekonomik büyüklüğünün ticaret hacimlerini olumlu etkilediğini ileri sürmektedirler. Karagöz ve Karagöz (2008), Karagöz ve Saray (2010), Nart (2010), Genç vd. (2011), Tatlıcı ve Kızıltan (2011), Dinç (2012), İmamoğlu ve Soybilgen (2012)'in Türkiye üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmalarında da ülkelerin ekonomik büyüklüklerinin dış ticaretlerini olumlu etkilediği

görülmektedir. Bu doğrultuda, çalışma kapsamında da Türkiye'nin kişi başına milli gelirinin tekstil sektörü ithalatını olumlu yönde etkilediğini görmekteyiz.

Modelde yer alan mesafe değişkeni sonuçlarına göre Türkiye ile ticaret ortağı ülkenin mesafesi arttıkça tekstil sektörü ithalatı azalmaktadır. Literatürü incelediğimize, Jian (2011), Wang vd. (2013), Chakravarty ve Chakrabarty (2014) ile Türkiye üzerinde gerçekleştirilen çalışmalardan Karagöz ve Karagöz (2008), Akyüz vd. (2010), Karagöz ve Saray (2010), Genç vd. (2011), Tatlıcı ve Kızıltan (2011), Dinç (2012), Gençosmanoğlu (2014)'nın çalışmalarında mesafe değişkenlerinin ülkelerin ithalatlarında olumsuz yönde etkili olduğu görülmekte ve bu doğrultuda çalışma kapsamında kurulan model ile benzer sonuçları vermektedir.

Uluslararası ticarette bölgesel entegrasyonlara üyelik ve uluslararası anlaşmalara taraf olmak ülkelerin ticaretlerine çeşitli etkilerde bulunmaktadır. Çalışma modelinin sonuçlarına göre Türkiye ile ticaret yapan ülkelerin DTÖ'ye üyelikleri tekstil sektörü üzerinde olumlu bir etkiye sahipken, AB'ye üyelik tekstil sektörü ithalatı için anlamlı bulunamamıştır. Literatürde ise, Herrera (2013) ticaret anlaşmalarının makul ölçülerde ticareti arttırdığını ortaya koymaktadır. Antonucci ve Manzocchi (2006)'nin çalışmalarında Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin ticaret hacmine herhangi bir olumlu etki yaratmayacağını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda, model sonuçları DTÖ ve AB'ye üyelik konusunda literatür ile örtüşmektedir.

Modelde kullanılan ortak sınır kukla değişkeninin Türkiye'nin tekstil sektörü ithalatına herhangi bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Literatürde, Tatlıcı ve Kızıltan (2011), Dinç (2012), İmamoğlu ve Soybilgen (2012), Gençosmanoğlu (2014) Türkiye üzerine gerçekleştirdikleri çalışmalarında ortak sınır kukla değişkeninin her zaman anlamlı ve ticaret hacmi üzerinde etkili olmadığını ortaya koymuşlardır. Böylelikle, model sonuçlarının literatür ile benzer olduğunu görmekteyiz.

Reel efektif döviz kurunun Türkiye'nin tekstil ithalatının değerlendirildiği model kapsamında anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır. Benzer şekilde, Wang vd. (2013)'nin Çin üzerinde gerçekleştirdikleri modelde reel efektif döviz kurunun model için fazla bir anlamlılığı bulunmadığını görmekteyiz.

Modele dâhil edilen Türkiye'nin tekstil sektörüne uyguladığı gümrük tarifeleri, Türkiye Gümrük Tarife Cetveli'nde belirtilen vergiden muaf olan ülkeler, gelişme yolundaki ülkeler, en az gelişmiş ülkeler ve diğer ülkeler sütunları dikkate alınarak model kapsamına alınmıştır. Bu doğrultuda, gümrük tarifeleri seçilen örneklem grubunda AB üyesi ve gelişme yolundaki ülkelerin sayısının yüksek olması sebebiyle vergi oranları düşük ve sıfır olarak modelde yer almışlardır. Bu sebeple tekstil ithalatını arttıran bir etki yaratmıştır.

Çalışmaya dâhil edilen Türkiye'nin enflasyon düzeyinin artışı halinde tekstil ithalatının da arttığı görülmüştür. Ülke içinde fiyatların artışı ile ithalata yönelmenin verdiği bu etki sonrası ticaret hacminin artışı söz konusu olmaktadır.

Çalışma kapsamında en önemli değişken olan tarife dışı önlemlerin, Türkiye'nin tekstil ithalatı için etkin bir dış ticaret politikası aracı olmadığı model sonuçlarında görülmüştür. Modele dâhil edilen tarife dışı önlemler arasında yalnızca ithalat kotası önlemlerinin tekstil ithalatında anlamlı ve beklendiği üzere negaif bir etkisinin bulunduğu görülmüştür. Gençosmanoğlu (2014)'nin Türkiye üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında da tarife dışı önlemlerin Türkiye'nin dış ticaretini yönlendirmede etkin olmadığı ifade edilmektedir.

Çalışmada kullanılan panel çekim modeli ve analiz yöntemi uluslararası ticaret akımlarını açıklama açısından etkin bir model olduğu göstermektedir. Bu bağlamda, literatürde tarife dışı önlemlerin ölçülmesi amacıyla gerçekleştirilecek çalışmalarda ithalat nüfuz endeksi, ihracat eğilim endeksi, ticaret bağımlılık endeksi, ithalat talep esnekliği gibi verilerin de model kapsamına alınarak daha geniş bir analiz yapmak, ölçümlerin daha çok açıklayıcı olmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ACAR, Mustafa; (2010), “Serbest Ticaret, Ekonomik Özgürlükler ve Refah”, BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:53, s. 1–28.

AKYÜZ, C. K., İ. Yıldırım, Y. Balaban, T. Gedik, S. Korkut; (2010), “Examination of Forest Products Trade Between Turkey and European Union Countries with Gravity Model Approach”, African Journal of Biotechnology, Vol. 9, No. 16, pp. 2375 – 2380.

ALAGÖZ, Mehmet, ve S. Yapar; (2007), "Görünmez Engeller: Serbest Ticarete Bir Engel mi?", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 11, s.1-11.

ALTAY, Hüseyin; (2008), “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi Kapsamında Türk Endüstrilerinin Avrupa Birliği (15) Pazarındaki Rekabet Gücü Düzeylerinin İncelenmesi: 1995 – 2007”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 21, s. 215 – 239.

ALTUNYALDIZ, Ziya; (2004), “Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Zorlaşan Uluslararası Rekabet ve Çin Tehdidi”, İGEME’den Bakış, Yıl 8, Sayı 26.

AKGÜL, Mehmet Serhat; (2013), “*Türkiye’nin İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) İle İlişkileri ve Ticari Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı*”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Müdürlüğü, Ankara.

ANDERSON, James E.; (1979), “A Theoretical Foundation for the Gravity Equation”, American Economic Review, Vol. 69, No. 1, pp. 106 – 116.

ANDERSON, J. E., E. Van WINCOOP; (2003), **Gravity with Gravitas: A Solution to the Border Puzzle**, National Bureau of Economic Research Working Paper, No. 8079.

ANSON, Jose, O. Cadot, M. Olarreaga; (2006), "Tariff Evasion and Customs Corruption: Does Pre-Shipment Inspection Help?", Contributions to Economic Analysis & Policy, Vol. 5, Issue 1, Article 33, pp. 1 – 24.

ANTONUCCI, Daniele, Stefano Manzocchi; (2006), "Does Turkey Have A Special Trade Relation with the EU? A Gravity Model Approach", Economic System, Vol. 30, pp. 157 – 169.

ARIÇ, K. Halil; (2013), "Yeni Bir Dış Ticaret Teorisi Olarak Porter'ın Rekabetçi Üstünlükler Teorisi'nin Yapısı", Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 5, s. 81 – 97.

ARVAS, M. Akif, Süleyman İc; (2013), "Does Real Exchange Rate Matter For Emerging Markets' International Trade? A Gravity Model Approach For Turkey", First International Conference on Management and Economics, pp. 77 – 96.

AŞKIN, A., S. Nehir ve S. Ö. Vural; (2011), "Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi", Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 55 – 72.

ATİK, Hayriye; (2006), "Tercihlerde Benzerlik Teorisi: Türkiye ve Bazı Komşu Ülkelerin Dış Ticareti Üzerine Bir Analiz", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 61, Sayı: 2, s.33 – 43.

AUGIER, Patricia, M. Gasiorrek, C. L. Tong, P. Martin ve A. Prat; (2005), "Economic Policy, Vol. 20, No. 43, pp. 567 – 624.

AWOKUSE, Titus O., Hong Yin; (2010), "Does Stronger Intellectual Property Rights Protection Induce More Bilateral Trade: Evidence From China's Imports", World Development, Vol. 38, No. 8, pp. 1094 – 1104.

AYDEMİR, Cahit, ve H. H. Güneş; (2006), "Merkantilizmin Ortaya Çıkışı", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 15, s. 136 – 158.

AYSUN, Ayça, Oktay Öksüzler, Metehan Yılgör; (2012), “Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin Dış Ticareti Üzerine Etkisi: Panel Çekim Modeli Uygulaması”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 2, s. 15 – 26.

BAJERNI, Amit, T. Jain; (2007), "WTO Rules on Investment: Futility Manifold", Journal of International Business Research, Vol. 6, No. 2, pp. 69 – 96.

BALDWIN, Robert E.; (1989), “Measuring Nontariff Trade Policies”, Nber Working Paper Series, No. 2978, pp. 1 – 39.

BALDWIN, Robert E.; (1970), **Nontariff Distortions of International Trade**, The Brookings Institution, Washington DC.

BALTAGI, B. H.; (2005), **Econometric Analysis of Panel Data**, 3th Edition, Chichester: John Wiley.

BARNES, Ryan, R. Bosworth; (2015), “LNG is Linking Regional Natural Gas Markets: Evidence from the Gravity Model”, Energy Economics, Vol. 47, pp. 11 – 17.

BİLİCİ, Özgül, Erkan Erdil, İ. H. Yetkiner; (2008), **The Determining Role of EU in Turkey’s Trade Flows: A Gravity Model Approach**, Working Papers in Economic, Working Paper No. 08/06.

BRADFORD, Anu; (2014), “Exporting Standarts: The Externalization of the EU’s Regulatory Power via Markets”, International Review of Law and Economics, pp. 1 – 16.

BAYRAKTUTAN, Yusuf; (2003), “Bilgi ve Uluslararası Ticaret Teorileri”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 175–186.

BAYTAR, Rana Atabay; (2012), “Türkiye ve BRIC Ülkeleri Arasındaki Ticaret Hacminin Belirleyicileri: Panel Çekim Modeli Analizi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 11, Sayı 21, s. 403 – 424.

BEGHIN, John C.; (2006), “Non-Tariff Barriers”, Center for Agricultural and Rural Development, Working Paper 06-WP 438, pp. 1–11.

BHAGWATĪ, Jagdish N., A. Panagariya, T. N. Srinivasan; (1998), **Lectures on International Trade**, 2th Edition, Massachusetts: The MIT Press.

BORA, Bijit, A. Kuwahara, S. Laird; (2002), "Quantification of Non-Tariff Measures", Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series, No. 18, Geneva.

BRANDER, James A., Barbara J. Spencer; (1985), “Export Subsidies and International Market Share Rivalry”, Journal of International Economics, Vol. 18, pp. 83 – 100.

CESERANO, Filippo; (1998), “Hume’s Specie-Flow Mechanism and Classical Monetary Theory: An Alternative Interpretation”, Journal of International Economics, Vol. 45, pp. 173 – 186.

CHAKRAVARTY, S. L., R. Chakrabarty; (2014), “A Gravity Model Approach to Indo-ASEAN Trade-Fluctuations and Swings”, Procedia – Social and Behavioral Sciences, Vol. 133, pp. 383 – 391.

CHANG, Yang-Ming, R. Xiao; (2013), “Free Trade Areas, The Limit of Rules of Origin and Optimal Tariff Reductions under International Oligopoly: A Welfare Analysis”, The Journal of International Trade and Economic Development, Vol. 22, Issue 5, pp. 694 – 728.

CHARBIT, Yves; (2002), “The Political Failure of an Economic Theory: Physiocracy”, Population-E, Cilt: 57, Sayı: 6, pp. 855–884.

CHEVASSUS-LOZZA, Emmanuelle, K. Latouche, D. Majkovic, M. Unguru; (2008), "The Importance of EU-15 Borders for CEECs Agri-food Exports: The Role of Tariffs and Non-tariff Measures in the Pre-accession Period", *Food Policy*, Vol. 33, pp. 595 – 606.

CHOI, Chang Hwan, J. Kim; (2014), "Determinants for Macroeconomic Factors of Antidumping: A Comparative Analysis of India and China", *The International Trade Journal*, Vol. 28, pp. 229 – 245.

CHOU, Bill K. P.; (2006), "China's Economic Integration into Global Regulatory Frameworks: A Study of Government Procurement", *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 39, pp. 431 – 445.

CHOUDHRI, Ehsan U., D. S. Hakura; (2015), "The Exchange Rate Pass-Through To Import and Export Prices: The Role of Nominal Rigidities and Currency Choice", *Journal of International Money and Finance*, Vol. 51, pp. 1 – 25.

CHU, Hyo-Youn; (2014), "Investments in Response to Trade Policy: The Case of Japanese Firms During Voluntary Export Restraints", *Japan and World Economy*, Vol. 32, pp. 14 – 36.

CHUNXIANG, Liu, F. Mengge; (2012), "Influential Factors and Potential Calculation of Zhejiang Export Based on Extended Gravity Model of Trade", *International Conference on Information Management, Innovation Management and Industrial Engineering*, Vol. 2, 388 – 392.

CLARK, Don P.; (1992a), "Non-Tariff Measures and Industrial Nation Imports of Agricultural Products", *Southern Journal of Agricultural Economics*, Volume 24, Number 01, pp. 225–232.

CLARK, Don P.; (1992b), " Non-Tariff Measures and Industrial Nation Imports of GSP-Covered Products", *Southern Economic Journal*, Vol. 59, No,2, pp. 284–293.

CLARK, Don P.; (1993), "Nontariff Measures and Developing Countries Exports", The Journal of Developing Areas, Vol. 27, No. 2, pp. 163 – 172.

CURTIS, Douglas, Ian Irvine; (2014), **Microeconomics: Markets, Methods and Models**, LSCS.

CWIK, F. Paul; (2011), "The New Neo-Mercantilism: Currency Manipulation as a Form of Protectionism", Economic Affairs, Sayı: 10, pp. 7–12.

ÇEŞMECİOĞLU, Senem, Müge Çakar; (1999), **Türk Konfeksiyon Yan Sanayii ve İsrail'e İhracat Olanakları**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 1999–53, İstanbul.

DALE, Charles, V. Bailey, T. Baxter, E. King; (1981), "Measuring Export Prices", Review of Public Data Use, Vol. 9, pp. 199 – 209.

DE LUCA, Dallas; (1994), "Trade-Related Measures: U.S. Efforts to Shape a Pro-Business World Legal System", Journal of International Affairs, Vol. 48, No. 1, pp. 251 – 276.

DEARDORFF, Alan V., Robert M. Stern; (1997), **Measurement of Non-Tariff Barriers**, OECD Economics Department Working Papers, OCDE/GD(97)129, No. 179, Paris.

DEQUIEDT, V., A. M. Geourjon, G. Rota-Graziosi; (2012), "Mutual Supervision in Preshipment Inspection Programs", Journal of Development Economics, Vol. 99, pp. 282 – 292.

DİNÇ, Tuna; (2012), "Türkiye'nin Dış Ticaret Akımlarını Belirleyen Etmenler: Panel Çekim Modeli Yaklaşımı", Finans Politik & Ekonomik Yaklaşımlar, Cilt 49, Sayı 565, s. 5 – 13.

DOBB, Maurice; (1992), **Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler**, Çev., F. Akar, Belge Yayınları, Ankara.

DROPE, Jeffrey M.; (2007), “The Political Economy of Nontariff Trade Barriers in Emerging Economies”, *Political Research Quarterly*, Vol. 60, No. 3, pp. 401 – 414.

ENGELBERT, Tanja, Beyhan Bektaşoğlu, Martina Brockmeier; (2014), “Moving Toward to EU or Middle East? An Assessment of Alternative Turkish Foreign Policies Utilizing the GTAP Framework”, *Food Policy*, Vol. 47, pp. 46 – 61.

ENGİN, Nazım; (1992), **Uluslararası Ticarete Korumacı Eğilimler**, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

ERASLAN, İ. Hakkı, İ. Bakan, A. D. H. Kuyucu; (2008), “Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 7, Sayı 13, s. 265 – 300.

ESSAJI, Azim; (2008), “Technical Regulations and Specialization in International Trade”, *Journal of International Economics*, Vol. 76, pp. 166 – 176.

FERWERDA, Joras, M. Kattenberg, H. Chang, B. Unger, L. Groot, J. A. Bikker; (2013), “Gravity Models of Trade-Based Money Laundering”, *Applied Economics*, Vol. 45, pp. 3170 – 3182.

FRACASSO, Andrea; (2014), “A Gravity Model of Virtual Water Trade”, *Ecological Economics*, Vol. 108, pp. 215 – 228.

FRANCOIS, Joseph, J. Woerz; (2009), “Non-linear Panel Estimation of Import Quotas: The Evolution of Quota Premiums Under the ATC”, *Journal of International Economics*, Vol. 78, pp. 181 – 191.

FUGAZZA, Marco; (2013), **The Economics Behind Non-Tariff Measures: Theoretical Insights and Empirical Evidence**, Policy Issues in International Trade and Commodities Study Series, No. 57, Geneva.

FUGAZZA, Marco, Jean-Christophe Maur; (2008), “Non-tariff Barriers in CGE Models: How Useful for Policy”, Journal of Policy Modelling, Vol. 30, pp. 475 – 490.

GANSLANDT, M., J. R. Markusen; (2001), “**Standards and Related Regulations in International Trade: A Modeling Approach**”, NBER Working Paper, No. 8346.

GENCER, Ayşen Hiç, Volkan Öngel; (2011), “Serbest Ticaret Bölgesi Çerçevesinde Türkiye ile Suriye, Ürdün ve Lübnan Arasındaki Potansiyel Dış Ticaret Hacminin Uluslararası Çekim Modeli Yoluyla Tahmini”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1, s. 71 – 94.

GENÇ, Murat Can, Seyfettin Artan, Metin Berber; (2011), “Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesinde Ticaret Akımlarının Belirleyicileri: Çekim Modeli Yaklaşımı”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, s. 207 – 224.

GENÇOSMANOĞLU, Ömer Tarık; (2014), *Uluslararası Ticarete Tarife Dışı Engeller ve Kullanım Kısıtları: Türkiye Örneği*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

GENERAL AGREEMENT on TARIFFS and TRADE, July 1986, Geneva.

GREENAWAY, David; (1992), "Trade Related Investment Measures and Development Strategy", KYKLOS, Vol. 45, Fasc. 2, pp. 139 – 159.

GRIMWADE, Nigel; (2000), **International Trade: New Patterns of Trade, Production and Investment**, 2. Baskı, Routledge, London.

GURUN, Ayfer; (2013), “Business Strategy and Financial Consequences: The Case of Antidumping Filings”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 24, pp. 127 – 138.

HABERLER, Gottfried; (1968), **International Trade**, Augustus M. Kelley Pubs., ISBN 978-0678080313.

HAMILTON, Carl; (1985), “Voluntary Export Restraints and Trade Diversion”, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 23, No. 4, pp. 345 – 355.

HAI-XAI, Zhu; (2009), “ On Border Effect Gravity Model for Agricultural Trade”, *Management and Service Science, IEEE, MAAS’09*, pp. 1 – 4.

HORI, Masahiro, Yu Ching Wong; (2013), “Costs of Myanmar's Multiple Exchange Rate Regime”, *The Journal of International Trade & Economic Development*, Vol. 22, No. 2, pp. 209 – 233.

HSU, Judy, Yu-En Tiao; (2015), “Patent Rights Protections and Foreign Direct Investment in Asian Countries”, *Economic Modelling*, Vol. 44, pp. 1 – 6.

HUDSON, S. C., Randolp Gherson; (1958), "Competition in International Trade with Particular Reference to Agricultural Commodities", *Journal of Farm Economies*, Vol. 40, No. 5, pp. 1717 – 1728.

ISHIKAWA, Jota, Barbara J. Spencer; (1999), “Rent-shifthing Export Subsidies with and Imported Intermediate Product”, *Journal of International Economics*, Vol. 48, pp. 199 – 232.

ISHIKAWA, Jota, Y. Komoriya; (2007), “Subsidies and Countervailing Duties With Firm Heterogeneity”, *Asia-Pasific Journal of Accounting & Economics*, Vol. 14, pp. 279 – 291.

İMAMOĞLU, Zümrüt, Barış Soybilgen; (2012), “The Role of Economic Size and Distance in Turkey’s Exports”, Bahçeşehir Üni. Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi (BETAM), s. 1 – 11.

İthalatta Korunma Önlemleri Hakkında Karar, 10.05.2004 Tarihli, 204/7305 sayılı Resmi Gazete.

JIANG, Zhou; (2011), “Based on Gravity Trade Model and Linder Hypothesis: An Empirical Application to China-EU Trade Flows”, Business Management and Electronic Information, Vol. 3, pp. 417 – 421.

JORDAAN, André; (2013), “Impact of Non-Tariff Measures on Trade in Mauritius”, International Conference on International Trade and Investment, ISSN: 16941225, pp. 1–20.

KAHANE, L. H.; (2013), “Understanding The Interstate Export of Crime Guns: A Gravity Model Approach”, Contemporary Economic Policy, Vol. 31, No. 3, pp. 618 – 634.

KAHOULI, Bassem, S. Maktouf; (2015), “The Determinants of FDI and the Impact of the Economic Crisis on the Implementation of RTAs: A Static and Dynamic Gravity Model”, International Business Review, Vol. 24, pp. 518 – 529.

KARAGÖZ, Kadir, Murat KARAGÖZ; (2008), “Determining Factors of Trade Flows in Blacksea Economic Cooperation (BSEC) Region: A Panel Gravity Model”, Third Conference on International Political Economy on the International Economy in the 21th Century: Towards Globalization or Regionalization?, Athens, Greece: The Institute of International Economic Relations.

KARAGÖZ, Kadir, M. Ozan Saray; (2010); “Trade Potential of Turkey with Asia-Pacific Countries: Evidence from Panel Gravity Model”, International Economic Studies, Vol. 36, No. 1, pp. 19 – 26.

KARLUK, S. Rıdvan; (1974), “Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin Gelişmekte Olan Ülkeler Yönünden Geçerliliği Üzerine Düşünceler”, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:33, Sayı: 1–4, s. 221–238.

KAZGAN, Gülten; (2010), **İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**, 15. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KEGLEY, Charles W.; (2009), **World Politics: Trend and Transformation**, 12th Edition, Wadsworth, Boston.

KEPAPTSOGLU, Konstantinos, M. G. Karlaftis, D. Tsamboulas; (2010), “The Gravity Model Specification for Modeling International Trade Flows and Free Trade Agreement Effects: A 10-Year Review of Empirical Studies”, The Open Economics Journal, Vol. 3, p. 1 – 13.

KNETTER, Michael M., Thomas J. Prusa; (2003), “Macroeconomic Factors and Antidumping Filings: Evidence From Our Country”, Journal of International Economics, Vol. 61, pp. 1 – 17.

KONIG, Wolfgang; (1968), “Multiple Exchange Rate Policies in Latin America”, Journal of Inter-American Studies, Vol. 10, No. 1, pp. 35 – 52.

KONO, Daniel Y., Stephaine J. Rickard; (2014), “Buying National: Democracy, Public Procurement and International Trade”, International Interactions, Vol. 40, pp. 657 – 682.

KRUGMAN, R. Paul, Maurice Obstfeld, Marc J. Melitz; (2012), **International Economics: Theory & Policy**, Library of Congress Cataloging –in- Publication, Pearson Education, Inc., Ninth Edition, Boston.

KRUGMAN, Paul; (1980), “Scale Economies, Product Differentiation and The Pattern of Trade”, The American Economic Review, Cilt:70, Sayı:5, pp. 950–959.

LEE, Kyung-HO, Jai S. Mah; (2003), “Institutional Changes and Antidumping Decisions in the United States”, *Journal of Policy Modeling*, Vol. 25, pp. 555 – 565.

LEJOUR, A.; (2004), “Assessing The Economic Implications of Turkish Accession to the EU”, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis, No. 56, pp. 1 – 58.

LI, Yuan, John C. Beghin; (2012), “A Meta-Analysis of Estimates of The Impact of Technical Barriers to Trade”, *Journal of Policy Modeling*, Vol. 34, pp. 497 – 511.

LIAO, Pei-Cheng, Kar-Yiu Wong; (2009), “R&D Subsidy, Intellectual Property Rights Protection and North-South Trade: How Good is the TRIPS Agreement?”, *Japan and The World Economy*, Vol. 21, pp. 191 – 201.

LIM, Timothy C.; (2014), **International Political Economy: An Introduction to Approaches, Regimes and Issues**, The Saylor Foundation Published.

LIN, Hwan C.; (1998), “Import-Subsidy Coordination and The Gains From International Diffusion of Differentiated Middle Products”, *International Economic Journal*, Vol. 12, No. 2, 55 – 76.

LINDERS, Gert-Jan, Henri L. F. De Groot; (2006), “Estimation of Gravity Equation in the Presence of Zero Flow”, *Tinbergen Institute Discussion Paper*, No. 06–072/3, pp. 1 – 27.

LINKINS, L. A., Hugh M. Arce; (2002), “Estimating Tarif Equivalents of Nontariff Barriers”, U.S. International Trade Commission Office of Economics Working Paper, No. 94-06-A(r), pp. 1 – 23.

LOVE, Patrick, Ralph Lattimore; (2009), **International Trade: Free, Fair and Open?**, OECD Insights, Paris.

LOW, Patrick; (1995), "Preshipment Inspection Services", World Bank Discussion Paper 278, <http://elibrary.worldbank.org/doi/pdf/10.1596/0-8213-3185-X>, 08.02.2015.

LOWINGER, Thomas C.; (1976), "Discrimination in Government Procurement of Foreign Goods in the U.S. and Western Europe", Southern Economic Journal, Vol. 42, No. 3, pp. 451 – 460.

LU, Yi, Zhigang Tao, Yan Zhang; (2013), "How Do Exporters Respond to Antidumping Investigations?", Journal of International Economics, Vol. 91, pp. 290 – 300.

LYNAM, Garrett E.; (2010), "Using WTO Countervailing Duty Law to Combat Illegally Subsidized Chinese Enterprises Operating in A Nonmarket Economy: Deciphering The Writing on The Wall", Case Western Reserve University's Journal of International Law, Vol. 42, No. 3, pp. 739 – 773.

MACDONALD, R, Mado; (1954), "Multiple Exchange Rates: An Instrument for Improving Foreign-Trade Balance", The Journal of Finance, Vol. 9, No. 3, pp. 310 – 311.

MALIK, I. Ahamd, M. A. Mir; (2014), "India's Trade Potential with Central Asia: An Application of Gravity Model Analysis", International Journal on World Peace, Vol. 31, No. 3, pp. 53 – 69.

MARKUSEN, James, James Melvin, William Kaempfer, Keith Maskus; (1995), **International Trade: Theory and Evidence**, The New Century Schoolbook by Publication Services, Inc., ISBN 0-07-040447-X.

MARSHALL, Alfred; (1890), **Principles of Economics**, 8. Ed., Liberty Fund., Indiana.

McCARTY, Adam; (1999), “Vietnam’s Integration with ASEAN: Survey of Non-Tariff Measures Affecting Trade”, United Nations Development Project, VIE 95/015, pp. 1-114.

McCORRISTON, Steve, D. MacLaren; (2007), “Do State Trading Exporters Distort Trade?”, *European Economic Review*, Vol. 51, pp. 225 – 246.

McCORRISTON, Steve, D. MacLaren; (2005), “Single-Desk State Trading Exporters”, *European Journal of Political Economy*, Vol. 21, pp. 503 – 524.

MERMOD, Aslı Yüksel; (2010), “Dünya Ticaret Örgütü’nün Yönlendirdiği Dünya İktisat Düzeni ve Türkiye’de Tekstil Sektörü Açısından Bir İnceleme”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, s. 341 – 360.

MILJKOVIC, Dragan; (2005), “Sanitary and Phytosanitary Measures in International Trade Policy Considerations vs. Economic Reasoning”, *International Journal of Consumer Studies*, Vol. 29, pp. 283–290.

MORRISSEY, Oliver, Yogesh Rai; (1995), "The GATT Agreement on Trade Related Investment Measures: Implications for Developing Countries and Their Relationship with Transnational Corporations", *The Journal of Development Studies*, Vol. 31, No. 5, pp. 702–724.

MOSCHINI, Giancarlo, Karl D. Meilke; (1992), “Production Subsidy and Countervailing Duties in Vertically Related Markets: The Hog-Pork Case Between Canada and the United States”, *American Journal of Agricultural Economics*, Vol. 74, No. 4, pp. 951 – 961.

MOVCHAN, Veronika, I. Eremenko; (2003), “Measurement of Non-Tariff Barriers: The Case of Ukraine”, *Fifth Annual Conference of the European Trade Study Group*, pp. 1–16.

NART, Ela olpan; (2010), “Gümrük Birliği’nin Türkiye’nin Dış Ticareti  zerine Etkileri: Panel Veri Analizi”, Journal of Yaşar University, Vol. 17, No. 5, s. 2874 – 2885.

NORDAS, H. Kyvik; (2004), **The Global Textile and Clothing Industry Post The Agreement on Textiles and Clothing**, WTO Discussion Paper, No. 5, Geneva.

OKAZAKI, Tetsuji, Takafumi Korenaga; (1999), “Foreign Exchange Allocation and Productivity Growth in Post-War Japan: A Case of The Wool Industry”, Japan and World Economy, Vol. 11, pp. 267 – 285.

OKUBO, Toshihiro; (2007), “Trade Bloc Information in Inter-war Japan: A Gravity Model Analysis, Journal of the Japanese and International Economies, Vol. 21, pp. 214 – 236.

OKUBO, Toshihiro; (2004), “The Border Effect in the Japanese Market: A Gravity Model Analysis, Journal of the Japanese and International Economies, Vol. 18, pp. 1 – 11.

ONGUN, M. Tuba; (2003), “Yeni Dünya Düzeninde WTO Sistemi ve Sorunlar”, Ekonomik Yaklaşım, Cilt: 14, Sayı: 49, s.71–81.

ÖNCEL, Burcu Düzgün, Mahmut Tekçe; (2014), “Modelling Trade Flows Between Turkey and Former Soviet Union Countries: A Gravity Analysis”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, Cilt 36, Sayı 1, s. 391 – 408.

ÖNEN, Eda; (2008), "DT  Yükümlülükleri Kapsamında Türkiye İle Avrupa Birliği Arasındaki Tarım  r nleri Ticareti Ve Bu Ticarette  nem Arz Eden Tarife Dışı Engeller", AB Uzmanlık Tezi, T.C. TARIM ve KÖY İşLERİ BAKANLIğI Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.

ÖZALP, İnan; (2004), **Uluslararası İşletmecilik**, 1. Baskı, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

ÖZENÇ, Ferda, Yasin Altaylıgil; (2013), “Determinants of International Fragmentation of Production in Turkey”, The European Trade Study Group 15th Annual Conference, pp. 1 – 18.

ÖZKAYA, Hakan; (2011), “İkili ve Çok Taraflı Anlaşmaların Türkiye’nin İhracatı Üzerindeki Etkisi”, Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt 12, Sayı 2, s. 279 – 288.

Pamuk İpliği İthalatında Korunma Önlemi Uygulamasına İlişkin Karar (Karar Sayısı: 2012/2721), 28.01.2011 Tarihli, 28187 Sayılı Resmi Gazete.

PIRNESS, Arvin, M. R. Olfert, M. D. Partridge, W. H. Furtan; (2012), “Assessing The Impact of State Trading Enterprises”, International Economic Journal, Vol. 26, No. 4, pp. 587 – 608.

POULIOT, Sébastien, B. Larue; (2012), Import Sensitive Products and Perverse Tariff Rate Quota Liberalization, Canadian Journal of Economics, Vol. 45, No. 3, pp. 903–924.

QIU, Larry D.; (1995), “Why Can’t Countervailing Duties Deter Export Subsidization?”, Journal of International Economics, Vol. 39, pp. 249 – 272.

RASIAH, Rajah; (2005), "Trade-Related Investment Liberalization under the WTO: The Malaysian Experience", Global Economic Review, Vol. 34, No. 4, pp. 453 - 471.

REGE, Vinod; (2001), "Agreement on Preshipment Inspection", Edith: REGE, V., **Preshipment Inspection: Past Experiences and Future Directions**, Commonwealth Secretariat (United Kingdom), pp. 43–52.

REITZES, James D.; (1993), "Antidumping Policy", *International Economic Review*, Vol. 34, No. 4, pp. 745 – 763.

RIGOD, Boris; (2013), "The Purpose of the WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures (SPS)", *The European Journal of International Law*, Vol. 24, No. 2, pp. 503–532.

ROSELLON, Juan; (2000), "The Economics of Rules of Origin", *The Journal of International Trade and Economic Development*, Vol. 9, Issue 4, pp. 397 – 425.

RUMBAUGH, Thomas, N. Blancher; (2004), **China: International Trade and WTO Accession**, IMF Working Paper, WP/04/36.

SAVAŞ, F. Vural; (1997), **İktisadın Tarihi**, Avcıoğlu Matbaacılık, İstanbul.

SEYİDOĞLU, Halil; (2013), **Uluslararası İktisat**, 19. Baskı, Güzem Can Yayınları, İstanbul.

SEYMEN, Dilek A.; (2000), "Dış Ticarete Yeni Korumacı Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

SHAH, S. M. H., A. Sajid, M. Ali; (2014), "The Impact of Technical Barrier to Trade on Pakistan Textile Industry", *Pakistan Journal of Science*, Vol. 66, No. 2, pp. 130 – 133.

SONG, E. Young; (1996), "Voluntary Export Restraints and Strategic Technology Transfers", *Journal of International Economics*, Vol. 40, pp. 165 – 186.

STANBROOK, Clive, P. Bentley; (1996), **Dumping and Subsidies: Law and Procedures Governing The Imposition of Anti-Dumping and Countervailing**

Duties in The European Community, 3. Edition, Kluwer Law International, London, UK.

STANTON, Gretchen H.; (2010), “The SPS Agreement: WTO Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures”, Magazine of International Trade Center, Issue 3, pp.24-25.

SUVANKULOV, Farrukh, Wazir Ali; (2011), “Recent Trends and Prospects of Bilateral Trade Between Pakistan and Turkey: A Gravity Model Approach”, Journal of International and Global Economic Studies, Vol. 5, No. 1, pp. 57 – 72.

SYKES, Alan O.; (1996), “The Economics Injury in Antidumping and Countervailing Duty Cases”, International Review of Law and Economics, Vol. 16, pp. 5 – 26.

TATLICI, Özge, Alaattin Kızıltan; (2011), “Çekim Modeli: Türkiye’nin İhracatı Üzerine Bir Uygulama”, Atatürk Üni. İİBF Dergisi, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, s. 287 – 299.

TATOĞLU, Ferda Yerdelen; (2013), **Panel Veri Ekonometrisi**, 2. Baskı, Beta Yayıncılık, İstanbul.

TAYYAB, Muhammad, Ayesha Tarar, Madiha Riaz; (2012), “Review of Gravity Model Derivations”, Mathematical Theory and Modeling, Vol. 2, No. 9, pp. 82 – 95.

T.C. EKONOMİ BAKANLIĞI; “Ticaret Politikası Savunma Araçları Nelerdir?”, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/ithalat/ticaretPolitikasiSav/ticaretPolitikasiSav-Ticaret_Politikasi_Savunma_Araclari_Nedir_?_afLoop=852205186251936&_afWindowMode=0&_afWindowId=13jne29fq4_272#!%40%40%3F_afWindowId%3D13jne29fq4_272%26_afLoop%3D852205186251936%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3D13jne29fq4_332, 23.03.2015.

THE WORLD BANK; (2001), "Increasing The Effectiveness of Preshipment Inspection Services", Poverty Reduction and Economic Management, Number 53, <http://www1.worldbank.org/prem/PREMNotes/premnote53.pdf>, 08.02.2015.

TONGEREN, Frank Van, J. Beghin, S. Marette; (2009), **A Cost-Benefit Framework for the Assessment of Non-Tariff Measures in Agro-Food Trade**, OECD Food, Agriculture and Fisheries Working Papers, No. 21.

TURNER, Charlie G.; (1983), "Voluntary Export Restraints on Trade Going to The United States", Southern Economic Journal, Vol. 49, No. 3, pp. 793–803.

UĞUR, Abdullah; (2004), "Türkiye'nin Dış Ticaretinde Tekstil-Giyim Sektörünün Yeri ve Yeni Rekabet Dönemi", Ankara Üniversitesi TüCAUM, Cilt 2, Sayı 2, s. 26 – 49.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); (2012), "Classification of Non-Tariff Measures", http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20122_en.pdf, 26.01.2015.

UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development); (2013), "Non-Tariff Measures to Trade: Economic and Policy Issues for Developing Countries", http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/ditctab20121_en.pdf, 23.01.2015.

ÜLENGİN, Füsün, Bora Çekyay, Peral Toktaş Palut, Burç Ülengin, Özgür Kabak, Özay Özaydın, Şule Önsel Ekici; (2015), "Effect of Quotas on Turkish Foreign Trade: A Gravity Model", Transport Policy, Vol. 38, pp. 1 – 7.

VATAN; "Tekstilcilerin Kota Kâbusu 2008'e Ötelendi", <http://www.gazetevatan.com/tekstilcilerin-kota-kabusu-2008-e-otelendi-43481-ekonomi/>, 22.03.2015.

VERNON, Raymond; (1966), "International Investment and International Trade in the Product Cycle", Quarterly Journal of Economics, Cilt:80, Sayı:2, pp. 190–207.

VICAS, Alex G., Antal Deutsch; (1964), "The Paradox of Employment Creation Through Import Subsidies", The Economic Journal, Vol. 74, No. 293, 228 – 230.

VURDU, Armağan; (2008), "Küresel Yönetişim ve Dünya Ticaret Örgütü", Editörler: AKMAN, M. Sait ve Ş. Yaman, *Dünya Ticaret Örgütü Doha Turu Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri ve Türkiye*, TEPAV, s. 71–80.

WALTER, Ingo; (1969), "Nontariff Barriers and the Free Trade Area Option", Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review, No. 88, March 1969, pp. 16–45.

WALTER, Ingo; (1971), "Nontariff Barriers and Export Performance of Developing Economies", The American Economic Review, Vol. 61, No. 2, pp. 195–205.

WANG, Haifeng, J. Firestone; (2010), "The Analysis of Country-to-Country CDM Permit Trading Using The Gravity Model in International Trade", Energy for Sustainable Development, Vol. 14, pp. 6 – 13.

WANG, Mingrong, Mingxi Wang, L. Shi, B. Hu; (2013), "A Gravity Model of China's Agricultural Trade Balance: Empirical Tests", Business Intelligence and Financial Engineering, IEEE, pp. 101 – 104.

WEI, Guoxue, J. Huang, J. Yang; (2012), "The Impacts of Food Safety Standards on China's Tea Exports", China Economic Review, Vol. 23, pp. 253–264.

WINCHESTER, Niven; (2009), "Is There a Dirty Little Secret? Non-tariff Barriers and the Gains From Trade", Journal of Policy Modeling, Vol. 31, pp. 819 – 834.

WTO; (1995), "Agreement on Textiles and Clothing", Uruguay Round Agreement. https://www.wto.org/English/docs_e/legal_e/16-tex.pdf, 22.03.2015.

WTO; (2002), "The Result of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations: The Legal Texts, Geneva.

<http://www.hse.ru/data/2011/11/14/1272847001/LEGAL%20TEXTS%20ENG.pdf>,
19.03.2015.

YU, Eden S. H., Chi-Chur Chao; (1998), "On Investment Measures and Trade", World Economy, Vol. 21, Issue 4, pp. 549–561.

YÜCEL, Yener; (2010), “Uluslararası Ticaretin Liberalleştirilmesi Sürecinde Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Rekabet Gücü ve Çin Tehdidi”, Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 29, Sayı 2, s. 227 – 250.

ZIGMANTAVICIENE, Aida, V. Snieska; (2006), “Methods of Measurement of Non-tariff Barriers in the International Textile Trade”, Engineering Economics, Vol. 46, No. 1, pp. 13 – 19.

EKLER

EK-1 Türkiye'nin En Çok İthalat Gerçekleştirdiği 20 Ülke

Sıra	Ülke	Sıra	Ülke
1	Rusya Federasyonu	11	İngiltere
2	Çin	12	İsviçre
3	Almanya	13	Ukrayna
4	ABD	14	Yunanistan
5	İtalya	15	Belçika
6	İran	16	Hollanda
7	Fransa	17	Romanya
8	Güney Kore	18	BAE
9	Hindistan	19	Japonya
10	İspanya	20	Polonya

EK-2 Türkiye'nin Tekstil İthalatında Anti-Dumping Uygulamaları

MADDE İSMİ	G.T.İ.P.	ÜLKE	ÖNLEM TEBLİĞ NO	ÖNLEM RG TARİHİ	NORMAL SÜRE DOLUM TARİHİ
Mensucat - 55 Grubu Sentetik ve Suni Devamsız Liflerden Dokunmuş	55.13-55.14- 55.15-55.16	Çin Halk Cumhuriyeti	2013/10	5.5.2013	5.5.2018
İplikler - Metalize İplikler (Dokunmaya Elverişli İpliklerden, Gipe Edilmiş olsun olmasın)	5605.00	Çin Halk Cumhuriyeti	2010/21	21.7.2010	21.7.2015
İplikler - Metalize İplikler (Dokunmaya Elverişli İpliklerden, Gipe Edilmiş olsun olmasın)	5605.00	Güney Kore	2010/21	21.7.2010	21.7.2015
İplikler - Metalize İplikler (Dokunmaya Elverişli İpliklerden, Gipe Edilmiş olsun olmasın)	5605.00	Hindistan	2010/21	21.7.2010	21.7.2015
Mensucat - Suni veya sentetik liflerden belirli mensucat veya tekstil ürünü	5407...; 6005.31.10.00.00; 6005.32.10.00.00; 6005.33.10.00.00; 6005.34.10.00.00; 6006.31.10.00.00; 6006.32.10.00.00; 6006.33.10.00.00; 6006.34.10.00.00; 5810.92.10.00.00; 5810.92.90.00.00; 6303.12; 6303.92	Çin Halk Cumhuriyeti	2010/8	11.4.2010	11.4.2015
Polyester Elyaf	5503.20.00.00.00	Çin Halk Cumhuriyeti	2013/13	16.7.2013	16.7.2018
İplikler - Polyesterden Teksturize İplikler	5402.33	Hindistan	2012/22	27.11.201 2	27.11.2017
DOKUNMUŞ KADİFE, PELUŞ VE TIRTIL MENSUCAT (58.02 VEYA 58.06 POZİSYONLARI ALTINDAKİ MENSUCAT HARİÇ)	58.01	Çin Halk Cumhuriyeti	2006/2	27.1.2006	27.1.2011
POLYESTERDEN DÜZ İPLİKLER	5402.47	Güney Kore	2006/12	18.5.2006	18.5.2011
POLYESTERDEN TEKSTURİZE İPLİKLER	5402.33	Güney Kore	2006/31	21.12.200 6	21.12.2011
Mensucat - 55 Grubu Sentetik ve Suni Devamsız Liflerden Dokunmuş	55.13 55.14 55.15 55.16	Çin Halk Cumhuriyeti	2013/10	5.5.2013	5.5.2018

MADDE İSMİ	G.T.İ.P.	ÜLKE	ÖNLEM TEBLİĞ NO	ÖNLEM RG TARİHİ	NORMAL SÜRE DOLUM TARİHİ
Polyester Elyaf	5503.20.00.00.00	Güney Kore	2012/11	16.5.2012	16.5.2017
İplikler - Metalize İplikler (Dokunmaya Elverişli İpliklerden, Gipe Edilmiş olsun olmasın)	5605.00	Çin Halk Cumhuriyeti	2010/21	21.7.2010	21.7.2015
İplikler - Metalize İplikler (Dokunmaya Elverişli İpliklerden, Gipe Edilmiş olsun olmasın)	5605.00	Güney Kore	2010/21	21.7.2010	21.7.2015
Mensucat - Suni veya sentetik liflerden belirli mensucat veya tekstil ürünü	5407...; 6005...; 6006...; 5810...; 6303....	Çin Halk Cumhuriyeti	2010/8	11.4.2010	11.4.2015
Mensucat - 5407 Sentetik Flamenten	5407. ...	Güney Kore	2006/13	2.6.2006	21.1.2020
İplikler - Polyesterden Tekturize İplikler	5402.33	Hindistan	2012/22	27.11.2012	27.11.2017

EK-3 Türkiye'nin Tekstil İthalatında Ek Mali Yükümlülük Uygulamaları

G.T.İ.P.	MADDE İSMİ	ÜLKE	ÖNLEM RG TARİHİ	NORMAL SÜRE DOLUM TARİHİ
5402.31	Naylon iplik	İran	11.7.2006	9.8.2015
5503.20.00.00.00	Polyester Elyaf	İran	21.9.2013	20.9.2017

EK-4 Türkiye'nin Tekstil İthalatında İthalat Kotaları Uygulamaları

KOTA UYGULANACAK ÜRÜNLER	ÜLKE	TEBLİĞ ADI	R.G. TRH
NAYLON İPLİK	İRAN	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	22.11.2005
NAYLON İPLİK	TÜM ÜLKELER	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	11.7.2006
PAMUK İPLİĞİ ÖNLEM İLANI	TÜM ÜLKELER	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	11.8.2008
NAYLON İPLİK	İRAN	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	17.6.2009
NAYLON İPLİK	İRAN	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	30.7.2009
DOKUMA KUMAŞ ÖNLEM İLANI	TÜM ÜLKELER	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	13.1.2011
HAZIR GİYİM ÖNLEM İLANI	TÜM ÜLKELER	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	13.1.2011
PAMUK İPLİĞİ ÖNLEM İLANI	TÜM ÜLKELER	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	25.1.2012
NAYLON İPLİK	İRAN	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	27.04.2012
NAYLON İPLİK	TÜM ÜLKELER	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	19.7.2012
POLYESTER ELYAF	İRAN	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	17.4.2013
POLYESTER ELYAF	İRAN	İthalatta Korunma Önlemlerine İlişkin Tebliğ	23.8.2013

EK-5 Türkiye'nin Tekstil İthalatında Önlemlerin Etkisiz Kılınması Uygulamaları

ÖEK UYGULANACAK ÜRÜNLER	ÜLKE	R.G. TRH
Mensucat - 5407 Sentetik Flamenten	Güney Kore	1.8.2008

ÖZGEÇMİŞ

02.11.1990 tarihinde İzmir'in Tire ilçesinde dünyaya gelen ŞEKER, ilköğretim ve lise öğrenimini Bursa'da tamamlamıştır. ŞEKER, lisans eğitimine 2008 yılında Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde başlamış ve 1 yıl zorunlu yabancı dil eğitiminin ardından lisans eğitimini 6 dönemde tamamlayarak 2012 yılında programdan onur öğrencisi olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'na atanan ŞEKER, 2013 yılında Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Finansman Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamış ve halen yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nda 2 yıl boyunca görevine devam eden ŞEKER, 2014 yılı Ocak ayından itibaren Yalova Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve Finansman bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başlamış ve buradaki görevine halen devam etmektedir.